MOST

ŠTVRŤROČNÍK PRE SLOVENSKÚ KULTÚRU

A QUARTERLY FOR SLOVAK CULTURE

ROČNÍK 13 VOLUME • 1966 • ČÍSLO 1-2 NUMBER

MOST

ŠTVRŤROČNÍK PRE SLOVENSKÚ KULTÚRU

A QUARTERLY FOR SLOVAK CULTURE

Vydáva: Slovenský ústav, Cleveland, Ohio, U.S.A.
Published by: Slovak Institute, Cleveland, Ohio, U.S.A.

Predseda: Osv. pán Teodor J. Kojiš, OSB, opát
Kláštora sv. Andreja-Svorada

*President: Rt. Rev. Abbot Theodore G. Kojiš, O.S.B.,
St. Andrew's Abbey*

Rediguje
Mikuláš Šprinc

VYCHODÍ ŠTYRI RAZY DO ROKA.

PREDPLATNÉ:
USA A CANADA $5.00
INÉ KRAJINY $4.00

REDAKCIA:
MIKULÁŠ ŠPRINC
28700 EUCLID AVE.
WICKLIFFE, OHIO, USA

Administrácia:

Revue Most, Slovak Institute
2900 East Boulevard
Cleveland 4, Ohio, U. S. A.

OBSAH

Andrej Žarnov. **Na prednej stráži** — 1
Dr. Jozef A. Mikuš. **Slovenská právna veda a kultúra** — 3
Bolko Frhr. von Richthofen. **Aus dem slowakischen** — 43
Rudolf Dilong. **V noci** — 45
Ján Doránsky. **Posledná šanca** — 46
Rudolf Dilong. **Večnosť** — 66
—jed—. **Hlavné, že sa vyplatí** — 66
—jed—. **Sic** — 67
—jed—. **Počestnosť — biznis** — 67
—jed—. **Vzdych úľavy** — 67
—jed—. **Čo jeho je** — 67
Dr. Imrich Kružliak. **Slovenská Festa di Dante** — 68

ROZHĽAD

Imrich Kružliak. **Jégého storočnica** — 71
Dr. Jozef G. Cincík. **Bratislava — dôležité stredisko** — 73
Dr. C. B. **Veľký úspech prvej talianskej vedeckej knihy o Slovensku** — 75

(Pokračovanie na 3. strane obálky)

1-24-67

NO. 1—2 MOST ROČNÍK XIII
ČÍSLO 1—2 VOL. XIII

NA PREDNEJ STRÁŽI*

Andrej Žarnov

Pokladám si za česť, že sa môžem osobne zúčastniť na dnešnom sviatku slovenského zahraničia a vedno s jeho usporiadateľmi, odchovancami Ústredia slovenského katolíckeho študentstva, vzdať hold vznešenej osobnosti, ktorá, živená tými najšľachetnejšími ideálmi našej kresťanskej a národnej tradície, stala sa hybnou silou a strážkyňou slobodnej slovenskej kultúry.

Čím väčšmi sa dĺžia dni a roky ťažkého slovenského osudu, tým väčšmi si uvedomujeme dosah násilia, ktoré zasiahlo do duchovného procesu nášho národa; no súčasne tým väčšmi si hodnotíme aj význam a dosah duchovnej činnosti, ktorá sa formuje a rozvíja pod egidou nášho oslávenca v slobodnom svete.

Cleveland sa stáva ohniskom, ktorého lúče, zapálené pravdou slovenskej myšlienky, ohrievajú slovenské srdcia, roztratené po končinách sveta, teplom spolupatričnosti a súdržnosti, a podnecujú rozdrobené slovenské sily k činorodej práci. Chválime si každú iskierku, nech by bola akákoľvek malá, čo vzlieta z tohto ohniska, lebo živí našu vieru. Chválime si každé tlačené slovo, lebo udržuje pri sile naše vyznanie. Chválime si každý duchovný objav, lebo utvrdzuje správnosť našej cesty k pravde. Chválime si každý výsmech odporcu, lebo nám dosvedčuje správnosť našej kresťanskej a národnej línie.

Protivníci slovenskej myšlienky chrlia haldy tlačeného slova, lebo za nimi stoja bohaté fondy štátneho aparátu. Prostriedky zahraničných pracovníkov sú skromné, no tým zá-

---

* Prejav Andreja Žarnova, predsedu Spolku slovenských spisovateľov a umelcov pri odovzdávaní Hlinkovho pokálu osvp. Teodorovi J. Kojišovi, O.S.B., opátovi Kláštora sv. Andreja-Svorada v Clevelande, Ohio, 23. októbra 1965.

važnejšie, lebo sú dobrovoľnou obetou prostého slovenského ľudu. Za dielom slovenských tvorcov v zahraničí stojí žertva a vedomie, že nie množstvo je meradlom v ríši ducha, ale kvalita. Slovenského pracovníka v zahraničí ženie k dielu láska, a nie nevraživosť a pena nenávisti. On nediskriminuje, ako to kdesi robia naši protivníci, čo sprznili a vyradili zástoj katolicizmu zo slovenskej histórie. On je pánom svojich myšlienok a svojej vlastnej slobodnej vôle; a nie poníženým otrokom nejakej všemohúcej a vševediacej politickej strany, ktorá mu vymedzuje priestor k rozletu a diktuje mu pracovnú formu i postoj k človeku. Korene slovenského pracovníka kotvia v tradícii a čerpajú svoju životnú miazgu z mravnej podstaty slovenského človeka; preto má charakter, ktorý sa nezohýna pri každom závane politického vetra a pri každej zmene politického kurzu. Znásilňovanie charakterov, tak ako sa to robí s duchovnými pracovníkmi na Slovensku, vyviera naskrze z primitívnych vášní barbarizmu, a je v diametrálnom rozpore s mravnou základňou slobodného človeka, s ktorou sa aj my tu v zahraničí bezvýhradne stotožňujeme.

Neprišli sme do Clevelandu, aby sme chrlili pomstu na hlavy našich odporcov; ani sa nejdeme vyhrážať, že by sme chceli ulice dláždiť ich hlavami po Slovensku, ako to sľubovali nám, a uskutočňovali. To by nám nízka zloba zaslepovala oči; a neboli by sme hodní onoho vznešeného titulu, ktorého sa nám v slobodnom svete dostáva, a to je človek.

Naopak; priateľstvo a láska nás privádzajú k tomuto teplému ohnisku. Sme naň hrdí a vzdávame zaň svoju povďačnosť šľachetnej osobnosti, ktorá ho vyčarila a stala sa jeho strážnym duchom. Jeho teplo nedáva silu iba nám tu v slobodnom zahraničí; ono zalieta aj ta za železnú oponu; ohrieva tam zmrazené nádeje; živí tam kahanček viery v krajšiu budúcnosť; a zanáša ta zápal posolstva, že ktosi za nich bdie. Bdie na prednej stráži, a to v plnej duchovnej výzbroji.

Až raz časy dozrejú, a ostrie slovenského osudu prestane páliť srdcia a jazyky ako uhlík žeravý, z iskier tohto ohniska, živeného duchom nášho oslávenca, vzblčí vatra obrody pod slovenským nebom. A to aj vtedy, keď už nám jazyky strnú mĺkvotou, a čelá, čo sa dvíhali proti dravým prívalom, už rosa chladom zacloní.

Vďaka Vám, pán opát, za Vašu vzácnu priazeň k slobodnej slovenskej kultúre a za jej záštitu. Nech Boh žehná Vaše kroky v budúcnosti.

SLOVENSKÁ PRÁVNA VEDA A KULTÚRA

Dr. Jozef A. Mikuš

Úvod

A. Slovenská právna veda
B. Ústavy právnického vzdelania
C. Právnická kultúra
1. Stránka obsahová
2. Stránka formálna
D. Právnická literatúra
1. Periodiká, slovníky a príručky
2. Právna filozofia
3. Medzinárodné právo
4. Ústavné právo, jeho dejiny a ústavná a politická filozofia
5. Pomer Cirkvi a štátu a cirkevné právo
6. Trestné právo
7. Národné hospodárstvo
 a. Národohospodárska teória a prax
 b. Obchodné a finančné právo
 c. Pracovné právo
8. Súkromné alebo občianske právo

Záver

ÚVOD

Od prvej svetovej vojny možno badať vo svete zvýšenú závislosť národov a štátov jeden na druhom. Je to zjav viacnásobnej povahy. Prejavuje sa menovite v politike, a to v tom, že nielen bezpečnosť, ale ani vládna sústava jedného štátu nie je viac výlučne len jeho súkromnou vecou, ale dotýka sa priamo osudov susedov, celých kontinentov, ba takrečeno celého sveta. Preto dá sa povedať, že bezpečnosť Ameriky je dnes v sádzke nielen na Kube, ale aj ďaleko v Juhovýchodnej Ázii, vo Viet-Name.

Iný aspekt tejto závislosti je hospodárstvo. Dnes nie je ani Spojeným Štátom ani Západnej Európe ľahostajné, ako sa vyvinú hospodárske pomery v Južnej Amerike, Afrike, v Indii atď. V dobe populačnej explózie staré a vnútorne konsolidované štáty nemôžu sa nezaujímať o ďalší vývin kedysi koloniálnych území, ktoré sa nedávno domohli nezávislosti. Ak sa pre tieto oblasti nepodarí vo svete zaistiť podmienky hospodárskej rovnováhy, môže sa stať, že padnú za obeť sociálnej revolúcii a rozvratu. Preto si politika Spojených Štátov a Západnej Európy pokladá priam za

povinnosť podporovať ďalší pokojný rozvoj tých oblastí. "Aliancia pre pokrok" prezidenta Kennedyho a program hospodárskej pomoci cudzím krajinám, ktorý sa každoročne objavuje na americkom rozpočte položkou od troch a pol do štyroch miliard dolárov, sú výrazom tejto politiky. Taký istý program prevádza Francúzsko voči svojim bývalým kolóniám. Tu iste nejde o charitatívnu činnosť, ale o cieľavedomý vlastný záujem Západu.

Iný činiteľ závislosti je kultúra v najširšom zmysle. Sme svedkami zvýšeného záujmu o etnografiu, antropológiu, dejiny, jazykovedu, náboženstvo a technický rozvoj najrozličnejších národov. Na amerických univerzitách zriaďujú sa ústavy stredo- a východoeurópskych, juhoamerických, afrických a ázijských štúdií. Organizujú sa kurzy, ktorých predmetom je integrálny výskum oblastí, o ktorých sa dosiaľ na univerzitách málo učilo. Porovnávaním pomerom v jednotlivých zemepisných sektoroch a krajinách vznikajú a pestujú sa nové vedy ako politická psychológia, politický zemepis (geopolitika), porovnávacie štúdium vládnych sústav, porovnávací dejepis, jazykoveda, náboženstvo atď. Od druhej svetovej vojny, kedy došlo k politickému rozčesnutiu sveta na Východ a Západ, vznikla potreba dôkladnejšie sa zapodievať právnymi sústavami štátov pod komunizmom.

No ani západný svet, ktorý pri všetkých zdanlivých rozporoch po prvý raz si uvedomuje svoju osudovú jednotu, nemohol než dať sa na cesty dôkladnejšieho sebapoznania. Preto sa v Amerike toľko píše o snahách o vytvorenie zjednotenej Európy, o spoločnom trhu, o de Gaullovi atď.

Jedna z významných oblastí takéhoto vzájomného sebapoznávania, o ktorej sa pomerne málo píše, je právo. Ako je známe, západný svet, čo sa právnych systémov týka, je rozdelený na sféru anglosaskú s takzvaným "všeobecným právom" (common law) a na oblasť "civilného práva", do ktorej patrí celá Západná Európa okrem Anglicka. Rozdiel medzi dvomi systémami je väčší, než sa všeobecne myslí. Francúzi, známi svojím racionalizmom, uzákonili roku 1804, t. j. keď sa Napoleon bol stal cisárom, tzv. Občiansky zákonník *(Le Code Civil)*. Bolo to po Justiniánovej kodifikácii rímskeho práva (535) prvé a kolosálne podujatie tohto druhu. Ako väzeň Angličanov na ostrove Sv. Heleny, Napoleon bol povedal pred smrťou, že jeho bitky, víťazstvá a porážky môžu vyžltnúť na stranách svetových dejín, ale jeho zákonník zostane trvalou hodnotou. Dnes tento zákonník tvorí dôležitú zložku toho, čo Francúzi pyšne volajú *le rayonnement de la culture française.* Mnoho európskych národov, ak priamo neodkopírovalo tento ko-

dex, tak sa na ňom podstatne inšpirovalo. Skoro doslovne prevzali ho Španielsko, Taliansko, Belgicko a Holandsko. Roku 1811 promulgovala svoj Občiansky zákonník Ríša rakúska, r. 1900 Ríša nemecká a r. 1911 Švajčiarsko. Vo všetkých sa odráža vplyv Napoleonovej kodifikácie. Pozoruhodné je, že Škótsko a z amerických štátov Louisiana, ktorú Napoleon predal roku 1803 Jeffersonovi, ako aj celá Južná Amerika, riadia sa tiež občianskym právom. Rovnako tento systém prevláda v bývalých francúzskych kolóniách v Afrike i Ázii. Ba možno ho nájsť i v Japonsku, kde ho recipovali podľa modernejšieho usporiadania nemeckého Ríšskeho občianskeho zákonníka. Výhoda občianskeho práva spočíva v tom, že ako novodobá kodifikácia a štylizácia vekových zásad rímskeho práva je svojimi inštitúciami i jazykom zrozumiteľnejšie a prístupnejšie priemerne vzdelanému občanovi. Okrem toho na trasovisku protichodných právnych záujmov a nárokov, ono predstavuje pevný orientačný bod pre obidve sporové strany.

Na rozdiel od toho, anglosaské tzv. "všeobecné právo" je jazykovým právom stredovekého Anglicka. Anglicko, až na úzke sektory právneho poriadku, nikdy nemalo písanej ústavy a celkovej kodifikácie práva. Tu platia a platí tzv. "jurisprudencia", t. j. predošlé rozhodnutie súdov. Spojené Štáty dali si znamenitú, dnes vari najstaršiu ústavu na svete, no podržali si anglické dedičstvo v odbore "všeobecného práva". Tak isto je to s novšími štátmi vo svete, ktoré kedysi boli časťou Britského impéria. Toto možno pričítať na vrub iného filozofického založenia. Angličania nemyslia v kategóriách racionalizmu, ale pragmatizmu. A pragmatizmus je opakom systematickosti. Nie je náhoda, že Francúzi vynašli metrický systém, ktorým uviedli dĺžkové a plošné miery ako aj váhy na spoločnú základnú jednotku, zakiaľ Anglicko sa dosiaľ pridržiava inčov, galónov a akrov, medzi ktorými niet žiadnej matematickej súvislosti. Skoro tak je to s právom. Anglosaské obyčajové právo, zakladajúce sa na podobnosti jednotlivých prípadov (case law), nevytvorilo pevných, všeobecne platných právnych kategórií. Je to právo, ktorému chýba hierarchická člennosť. Každý prípad (case) stojí akoby sám o sebe. Možno ho pripodobniť k inému predošlému prípadu, stojacemu na tej istej úrovni, no nie podriadiť predom určenému vyššiemu pravidlu. Je to právo s metódou priraďujúcou a nie podriaďujúcou, induktívnou, nie deduktívnou. Táto skutočnosť je ďalekosiahla v politickom myslení vôbec. Možno, že dnešné rozpory medzi de Gaulleom a Washingtonom dajú sa skôr vysvetliť inou politickou filozofiou, než skutočnou odlišnosťou záujmov.

Akže západný svet musí pod tlakom komunizmu hľadať cesty k postupnej i keď pomalej integrácii, je žiaduce, aby sa najprv zistili odlišnosti, ktoré tradične určujú myslenie Západnej Európy a anglosaského sveta. Odtiaľ zvýšený záujem o porovnávaciu právovedu na oboch brehoch Atlantického oceánu. No v Západnej Európe, t. j. v krajinách spoločného trhu, sa ide ešte ďalej. Hospodárski odborníci týchto krajín zistili, že doterajšia ich rozdielnosť v obchodnom práve je veľkou prekážkou plynulosti vzájomnej výmeny tovarov. Preto sa uvažuje o zavedení jednotného obchodného práva a už sa pripravuje návrh na jednotný zákon o účastinných spoločnostiach.

Zdá sa takto, že úlohou porovnávacej právovedy je najprv zisťovať rozdielnosti v myslení i v organizačných a **inštitucionál**nych formách národov a štátov a potom snažiť sa ich preklenúť v záujme uľahčenia vzájomného styku, prípadne v záujme vyššej integrácie. Ide teda o miesto, inventár alebo prínos jednotlivých národov a štátov do celkovej právnej systematiky. A v tejto súvislosti iste nie je od veci sa pýtať, kde možno zaradiť Slovensko v európskom právnom vývine, čo sa tam vytvorilo na tomto poli, aké vplyvy tam pôsobili a aké analógie a zvláštnosti predstavuje Slovensko v odbore právnej vedy a kultúry vôbec. Toto sú otázky, čo sa budú klásť aj v Strednej Európe, len čo nastane priaznivejšia doba pre integráciu priestoru medzi Nemeckom a Ruskom.

A. SLOVENSKÁ PRÁVNA VEDA

Takto formulované otázky vyznievajú skoro náročne. A možno to aj pripustiť. Dá sa zaiste pomerne ľahko písať o iných vedných odboroch na Slovensku, o ktorých jestvujú nielen pramenné štúdie a monografie, ale aj určitá syntéza. Tak je to napríklad v literatúre, dejinách, politike, výtvarnom umení, hudbe atď. No písať o práve na Slovensku, alebo — čo nie je to isté — o slovenskom práve, môže sa niekomu pozdávať ako odvážnosť. Tým viac, že podľa vedomia pisateľa niet na toto téma nielen žiadnej publikácie, ale ani sebamenšej štúdie. Kedysi po 6. októbri 1938, keď Česko-Slovensko stalo sa federáciou, autor bol nadhodil túto otázku článkom v *Slovenskom Svete,* ktorý v ten čas v Prahe vydával Dr. Jozef Rudinský. Po druhej svetovej vojne všimol si slovenskej právnej vedy Dr. Bohuš Tomsa, bývalý rektor bratislavskej univerzity a vzácny profesor i obľúbený učiteľ právnej filozofie a medzinárodného práva na právnickej fakulte. Urobil tak na dvoch stranách svojho spisu *Nauka o právních vědách (Základy právní methodologie):* Všehrd, Praha, 1947. Nie je to veľa. No

od neho bol to rýdzi záujem a pekná pozornosť, za ktorú mu patrí uznanie. Na Slovensku samotnom za terajšieho režimu však predmet patrí medzi tie, o ktorých je neradno hovoriť, a tým menej písať. Prečo?

Podľa teórie právneho pozitivizmu, ktorá stotožňuje právo so štátom a teda so štátnou mocou, len vtedy by sa dalo hovoriť o slovenskom práve a slovenskej právnej vede, keby sa tieto upínali na Slovenský štát, respektíve na jeho ústavu ako najvyššiu normu, z ktorej podriadené ustanovenia formálne odvádzajú svoju platnosť. Takto len právo Slovenskej republiky by bolo slovenským právom a jedine veda o tomto práve by bola slovenskou právnou vedou.

Na rozdiel od pozitivizmu **teória prirodzeného práva tvrdí**, že štát je pre ľudí a nie naopak a že v dôsledku toho práva jednotlivcov (personae) predchádzajú **štátne právo**. Túto teóriu jadrne formuloval Jefferson vo Vyhlásení americkej nezávislosti. Tam sa výslovne konštatuje, že všetci ľudia majú od Tvorcu určité nevzdateľné práva, medzi ktoré patrí právo na život, slobodu a voľné snaženie za šťastím; že vlády sa ustanovujú medzi ľuďmi na to, aby zaistili tieto práva, a že teda vlády odvádzajú svoju spravodlivú moc len zo súhlasu podriadených. Logickým dôsledkom tejto teórie je, že národy, ako vyššie kultúrne celky, majú právo určiť svoj pomer k tomu-ktorému štátu plebiscitom. Toto však komunizmus so svojím mocenským poňatím štátu nemôže pripustiť. Hovoriť za týchto predpokladov o slovenskej právnej vede by značilo stavať slovenský národ nad konštrukciu, akou je Česko-Slovensko, čo by si slovenskí právnici mohli dovoliť len za cenu, že sa stanú podozrivými z nacionalizmu, protištátnosti atď.

Vychádzajúc ďalej z predpokladu, že spoločnosť podľa svojej povahy je pluralistická a nie totalitná, môžeme per analogiam vysloviť úsudok, že právo určitých verejných sväzov (teritoriálnych korporácií) ako sú mestá, stolice atď., je výsledkom autonomnej činnosti, ktoré štátne právo často skôr potvrdzuje, než zakladá. Kým napríklad Napoleon vzal za základ svojej reorganizácie feudálneho Francúzska územnú jednotku tzv. "department" a teda dal základ novému učleneniu autonomnej štátnej správy, ktorá dosiaľ trvá, stolica, čiže župa na Slovensku jestvovala a jestvuje od dôb Veľkej Moravy, cez uhorské kráľovstvo a Česko-Slovensko.[1] Jej právomoc mohla byť za Uhorska a Česko-Slovenska regulovaná, no nebola v pravom zmysle novozaložená.

---

[1] **(A)d hunc usque diem comitatus in Hungaria Slavice appellantur "sztolicza" quod vocabulum primaevam Slavorum institutionem redo-**

Pozitivizmus okrem toho pokladá za právo len platné zákony a zvyky, takže úvahy o tom, čo by malo byť právom (sollen) sú podľa významného pozitivistu Hansa Kelsena metajuristickej, t. j. politickej povahy. Tým by sa vylúčila z odboru práva celá právna filozofia, t. j. všetky snahy a spisy, čo majú za predmet reformu platného právneho poriadku, t. j. snahy o ústavnú, hospodársku a sociálnu nápravu.

Proti tomu prirodzenoprávna škola namieta, že do odboru práva patria nielen úvahy "de lege lata", ale aj "de lege ferenda", t. j. kritika platného zákonného poriadku. Tu však slovenskí právnici musia si uložiť rezervu, ako to bolo už spomenuté.

Iný dôvod, prečo sa o slovenskej právnej vede ako takej nepísalo a nepíše, je ten, že obsahove právne vedy rozprestierajú sa na rozsiahle a často nesúrodné polia organizovaného a regulovaného života. Dnes špecializácia u právnikov je tak prehĺbená, že vytvoriť z tých polí určitú syntézu, je takrečeno nad sily kohokoľvek, čo sám prepadol niektorej špecializácii. Do odboru práva možno totiž zahrnúť v prvom rade ústavu, správu, hospodárstvo, financie, obchod, trestné právo a zahraničné vzťahy. Toto je zhruba sektor, čo sa všeobecne označuje ako verejné právo, t. j. to pole verejného poriadku, ktoré určuje pomer jednotlivca k štátu a iným verejným sväzom. Pretože pod komunizmom aj roľnícke družstvá sú striktne regulované, aj ony patria do verejného práva. Ďalej je tu pole práva súkromného, kde ide o vzťahy medzi jednotlivcami, ktoré vyššie právo (jus cognes) vyhradilo súkromnej vôli občanov (jus dispositivum). V komunistickom systéme sa tento sektor zásahmi verejnej moci podstatne zúžil, no nezanikol. Konečne je tu delidlo medzi tzv. podstatným (zle; hmotným) a formálnym (procesným) právom. Občania totiž nielen musia konať, prípadne zdržať sa od konania toho, čo zákon žiada alebo zakazuje, ale môže sa dovolávať svojho práva, respektíve sa brániť voči nárokom iných len takým spôsobom, ako to zákon dovoľuje. Teda musia si nielen všímať to, čo právo vecne konať nariaďuje, ale aj zachovať predpísaný postup.

I keď niet dosiaľ žiadnej syntézy, o všetkých týchto otázkach jestvuje na Slovensku príslušná literatúra. Mohli ju vytvoriť autori za Slovenského štátu (slovenská právna veda v užšom zmysle), mohli do nej prispieť Slováci bez ohľadu na štátnu zvr-

---

lere videtur: significat enim tribunal sive sedem judiciariam juredicundo destinatam quod praecipuum quoque comitatuum nostrorum munus est. Adam Franciscus Kollar: *Historiae Juris Publici Regni Hungariae Amoenitates*. Vindobonae, 1783. Vol. II, p. 10.

chovanosť (slovenská právna veda v širšom zmysle) a konečne mohli sa o ňu pričiniť i Neslováci, ak sa zapodievali právnym poriadkom na Slovensku v ktorejkoľvek dobe (právna veda na Slovensku).

Z tohto stručného rozboru bez úporného dogmatizovania vyplýva definícia slovenskej právnej vedy: Je to pole spisovnej tvorby, do ktorého možno pojať diela autorov slovenského i neslovenského pôvodu, čo sa zapodievali rozličnými disciplínami práva vo vzťahu ku Slovensku ako "teritoriálnemu, personálnemu a kultúrnemu substrátu právneho života a právneho vývinu."[2]

B. ÚSTAVY PRÁVNICKÉHO VZDELANIA

O právnej vede a kultúre dá sa hovoriť tam, kde jestvujú možnosti právnického vzdelania a príslušnej duchovnej formácie. A toto nás privádza k otázke ústavov právnického vzdelania.

Do konca stredoveku nebolo na Slovensku nijakej právnickej školy. Odkedy sa v XII. storočí na európskych univerzitách obnovilo štúdium rímskeho práva, právnici zo Slovenska študovali na univerzitách v cudzine, najmä v Prahe, Krakove, Bologni atď. Cirkev, pravda, mala svoje semináre a odborníkov na kanonické právo, ktoré vtedy prekrývalo sa s viacerými odbormi civilného práva. Cirkev v určitom smere mohla dať novú náplň, vliať kresťanského ducha do starých ustanovizní, no tieto formálne stáli na základoch rímskeho práva. Takto aj Cirkev pomáhala rozširovať všeobecné právo kresťanskej Európy, ktoré i keď v jednotlivých krajinách bolo právom zvykovým, jednako sa opieralo o Justiniánovu kodifikáciu.

Prvá právnická fakulta vznikla na Slovensku za renesancie. V XVII. storočí objavili sa ďalšie. Jednotlivé tieto ústavy po určitom čase zanikli a boli až neskôr vystriedané inými. No jednako ony predstavujú určitý kultúrny súvis, určitú tradíciu na území Slovenska.

Odchovanci týchto ústavov poväčšine venovali sa praktickým povolaniam. Boli advokátmi, sudcami, zaujímali miesta v úradoch mestskej, stoličnej a súdnej správy. No boli aj takí, čo zanechali diela, ktoré i keď patria do najrozličnejších odborov práva, jednako zvýrazňujú právnické myslenie tej-ktorej doby.

Prvá známa ustanovizeň vysokoškolskej povahy v novodobom poňatí bola Academia Istropolitana, ktorú založil kráľ Matej

---

[2] **Prof. Dr. Štefan Luby, *Dejiny súkromného práva na Slovensku.* Právnická Jednota na Slovensku, 1946, str. 22.**

Korvín roku 1467 v Bratislave a ktorej budova dosiaľ stojí na Ventúrskej ulici. "Kráľovi poslovia — konštatuje profesor Dr. Vojtech Bucko — prosili pápeža Pavla II. o súhlas na založenie univerzity v Bratislave po vzore bolognskej univerzity."[3]

Pápež pochopil, že vzdelanostné i náboženské pomery v Uhorsku zdôvodňovali túto žiadosť a prosbe vyhovel. Takto vytvorilo sa na Slovensku prvé "studium generale", t. j. prvá vysoká škola so štyrmi, na ten čas obvyklými fakultami: bohosloveckou, filozofickou, právnickou a lekárskou.

Kráľovi Matejovi, ktorý mal v úmysle previesť a previedol niekoľko základných reforiem štátnej správy, veľmi záležalo hlavne na právnickej fakulte. Tu sa mali formovať budúci poradcovia kráľa, župani, podžupani a iní správni úradníci. Za profesorov vybral, okrem domácich odborníkov, aj niekoľkých významných cudzincov. "Pravdepodobne učil na (právnickej fakulte) vicekancelár (univerzity) Georg von Schönberg, iste ale Ján Gatti, profesor kanonického práva. Gatti bol rodák z Talianska, dominikán, preslávený ako teológ, matematik, astronóm, filozof a právnik. Pred príchodom do Bratislavy učil na univerzitách vo Florencii, Ferrare a Bologni. Najneskôr roku 1471 vrátil sa späť do Talianska na Sicíliu, kde sa stal opátom a neskôr biskupom. Z Talianska pochádzal aj profesor Galeotto Mazzio."[4]

O tejto fakulte Encyclopedia of Social Sciences uvádza ešte toto: "At first this faculty consisted of only four chairs of instruction, dedicated to Roman law, Canon law, Hungarian positive and formal law."[5] Rímske právo učilo sa vtedy podľa Justiniánových Institutiones, ktoré svojimi koncíznymi definíciami a syntézou zostali dosiaľ nepredstihnutým prameňom právnickej literatúry a kultúry. Znalosť kanonického práva vyžadovala zvládnuť obsah množstva pápežských dekrétov a búl v historickej následnosti. Niet pochybnosti, že táto fakulta odchovala významnú generáciu právnikov. Zanikla roku 1491.

Druhá právnická fakulta vznikla pri univerzite jezuitov v Trnave. Univerzitu bol založil po reformácii obnoviteľ Cirkvi v Uhorsku, ostrihomský arcibiskup a kardinál Peter Pázmány. Táto mala najprv len teológiu a filozofiu. Roku 1667 doplnili ju o právnickú fakultu. Jej profesori práva, medzi ktorými boli aj Slováci, zaslúžili sa menovite o nové vydanie diela Štefana Wer-

---

[3]Prof. Dr. Vojtech Bucko, "Academia Istropolitana". *Slovák v Amerike,* 7. júla 1965.
[4]Ibidem.
[5]*Encyclopaedia of Social Sciences.* Vol. I. Macmillan, 1937, p. 270.

böczyho *Tripartitum Opus Juris Consuetudinarii Regni Hungariae* r. 1514, ktoré via facti stalo sa prvým kodifikovaným právom Uhorska. Bol to *Codex Juris Hungarici*. Vyšiel ako tlač trnavskej univerzity r. 1696.

V ten istý čas, t. j. roku 1666, vznikla právnická akadémia v Prešove z pričinenia evanjelickej cirkvi a roku 1669 právnická akadémia v Košiciach. Dá sa predpokladať, že tieto ústavy zdôrazňovali viac praktickú stránku právnickej výchovy, ako ju diktovali potreby vnútornej správy Uhorska, než stránku teoretickú. No zaiste nadviazali na skúsenosti predošlých generácií a na stav právnických štúdií v Európe vôbec.

Po prenesení trnavskej univerzity r. 1777 do Budapešti, založili r. 1783 právnickú akadémiu v Bratislave. Táto s príslušnou knižnicou stala sa r. 1914-15 jadrom právnickej fakulty Alžbetínskej univerzity, ktorá opatreniami uhorskej vlády ku koncu vojny r. 1917-18 rozšírila sa o filozofickú fakultu a r. 1918-19 o lekársku fakultu.

Tu prichodí zdôrazniť skutočnosť, že kým napríklad v Anglicku v XVII. storočí právnické fakulty zanikli a právnici formovali sa len súdnou alebo advokátskou praxou, na Slovensku, ktoré za tureckého panstva v strednom a južnom Uhorsku bolo jadrom uhorského kráľovstva, sa kontinuita univerzitnej výchovy právnikov udržala.

Keď nastal česko-slovenský štát, Alžbetínsku univerzitu pretvorili zákonom 375/1919 na Komenského univerzitu s riadnou právnickou fakultou. Právnické akadémie v Prešove a Košiciach zrušili 31. júla 1921.[6]

Právnická fakulta Komenského univerzity dobudovala sa postupne za prvých desať rokov. Možno povedať, že na konci tohto obdobia poskytovala ona na svoj čas ucelené právnické vzdelanie. Do jej študijnej štruktúry boli vhodne zapojené práve tak vedy historicko-právne ako odbory judiciálne, politické a hospodárske. Zo vzdelanostných fondov tejto fakulty žije staršia právnická generácia na Slovensku dosiaľ.

C. *PRÁVNICKÁ KULTÚRA*

1. Stránka obsahová

Svojou podstatou právnická kultúra súvisí so zástojom, ktorý pripisujeme ľudskej osobnosti, rodine, asociáciám, územným kor-

---

[6] **Vyššie uvedené dáta sú poväčšine prevzaté z publikácie *Školstvo na Slovensku*, Bratislava, Slovenský plánovací úrad, 1949, str. 37.**

poráciám, štátu a ľudstvu vôbec. V konečnom domyslení možno ju stotožniť s najvyššími hodnotami, ktoré hýbu ľudským pokolením. Právo ako veda o sociálnych hodnotách je vedou vysoko humánnou a humanistickou. No v ostatných dôsledkoch je ono zamerané na univerzálnu koncepciu sveta ako skutočnosti nie náhodilej, ale chcenej, t. j. účelovej, ktorá sa zhoduje s poňatím sv. Tomáša Akvinského, Newtona, Reginalda Garrigue Lagrange alebo Teilharda de Chardin. Právo od vekov hľadalo a hľadá miesto človeka v systéme celkovej účelnosti sveta. Ono nemôže sa natrvalo vyhnúť tomu, aby nevážilo rozličné hodnoty vzhľadom na prirodzené poslanie človeka v tejto najvyššej účelovej projekcii. I keď rozličné štátne zriadenia a režimy sa často odchyľujú od tohto najvyššieho zamerania pre efemerné a prízemné záujmy, možno badať v myslení človeka, menovite po veľkých sociálnych zvratoch, vrodenú tendenciu narovnať svoju polohu v správnom smere.

Spoločnosť takto upevňuje právnymi sankciami tie hodnoty, čo — správne alebo nesprávne — pokladá za najvyššie. A tak vzniká určitá hierarchia hodnôt, ktorá nachodí svoj výraz v právnom poriadku. Spravodlivý právny poriadok je najvyššia méta spoločnosti. Ako snaha o harmonizáciu síl a záujmov, o spravodlivú distribúciu práv a povinností, ktorú treba docieliť postupne, po etapách, právny poriadok nie je *factum*, ale *faciendum;* nie *sein*, ale *sollen*. Je to nepretržité úsilie o zlepšenie toho, čo je. Preto každé právo má účelový rozmer, bez ohľadu na to, či ten alebo onen konkrétny cieľ je v súlade s mravným poriadkom, alebo nie. Jeho filozofiou poznania, čiže neotikou, je účelnosť, finalita, teleológia. Takto právo je politickou vedou, i keď nie je ho možno stotožniť s politikou. Toto môže vyznievať ako paradox; no len na prvý pohľad. Politika a právo sú obe sociálnymi vedami. Ako také, odlišujú sa od prírodných vied. Zakiaľ prírodné vedy pracujú so vzťahmi, ktoré charakterizujú pojem príčiny a následku, politické vedy narábajú so vzťahmi, ktoré zvýrazňujú pomer cieľa a prostriedku. Hodený kameň padá k zemi, *pretože* (quia) naň pôsobí gravitačná sila. No občania platia dane, konajú vojenskú službu a uzavierajú zmluvy, atď., aby (ut) štát a spoločnosť mohli konať určité sociálne úlohy, aby sa mohli v prípade potreby brániť, aby jednotlivci výmenou tovarov a služieb mohli uspokojiť svoje životné potreby. Teda nie kauzalita (príčinnosť), ale finalita (účelnosť) je metódou právnického myslenia.

I keď jestvujú právne filozofie, čo sa snažia vysvetľovať právo viac-menej kauzálne, sociologicky, sú tieto len dekadenciou

skutočnej právnej filozofie. Takéto teórie hlásajú mnohí, počnúc agnostikov, čo nevidia pre človeka žiaden vyšší cieľ (pozitivizmus), až po komunizmus, pre ktorý človek je len "mysliacou hmotou". Takto komunizmus poníma svet ako fyzickú skutočnosť, ktorú stvárňuje zákon príčinnosti. Napríklad v biede robotníckej triedy on vidí príčinu sociálnych revolúcií. Toto je však simplistické vysvetlenie. V právnickom, tojest účelovom myslení táto otázka sa črtá ináč. Revolučný boj predstavuje v skutočnosti konflikt dvoch odlišných účelových princípov: konflikt medzi tými, čo sa usilujú, povedzme, udržať si proti základnej spravodlivosti vydržané privilégiá a pozície, a tými, čo sa usilujú o zmenu situácie. Obidve strany podľa toho, o čo sa usilujú, konajú teda účelove, zámerne, t. j. myslia teleologicky a nie kauzálne. Jedni sú za to, aby udržali majetok alebo moc, druhí zas, aby dosiahli lepší podiel na tom, čo pokladajú za spoločné dobro.

Historický materializmus vysvetľuje kauzálne nielen právo, ale aj dejiny. A nie je bez záujmu konštatovať, že v tomto ohľade mnohí historici na Západe stoja s ním na jednej línii. Často možno čítať v učebniciach dejín, že prvá svetová vojna vznikla, pretože Srbi zavraždili arcikniežа Františka-Ferdinanda. Každý mysliaci človek môže však vidieť na prvý pohľad, že tu nešlo o udalosť kauzálne determinovanú. Skôr možno povedať, že Srbi dopustili sa tejto vraždy, aby podlomili expanzívnosť Rakúsko-Uhorska na Balkán. Takto prvá svetová vojna vznikla zo zrážky dvoch protichodných cieľov.

Na tomto prípade vidno, ako u mnohých pseudošpecialistov politických vied alebo pseudohistorikov, čo trpia na optický klam, mení sa cieľ (causa finalis), keď ho pozorujú ex post, na príčinu (causa efficiens). No toto je skoro taká chyba, akej by sa dopustil biológ, ktorý by si zamenil zažívací systém za dýchací. Tu ide zjavne o dve odlišné veci.

Ani komunizmus nevedel sa jednoznačne preniesť ponad otázku účelnosti v právnickom myslení tým, že by ju bol jednoducho poprel. No snaží sa ju vysvetliť ako historickú zákonitosť, ako sociálnu biológiu, ako samočinný vnútorný rast, ako immanentný zjav. Tu niet vyššieho zamerania a tobôž metafyziky. Ako chápe komunistická teória práva účelnosť, nech poslúži tento citát:

"Účelnosť je (tak) od svojho pôvodu spojená s progresívnym vývinom hmoty. Faktá jasne dokazujú, že v priebehu fylogenezie vznikajú nové kvality vyššieho typu (tvarové i funkčné), dochádza k rastu organizovanosti (so špecializáciou a diferenciáciou)

a spolu s tým, k väčšej zložitosti... Účelnosť je tak vlastnosťou progresívnych orgánov, funkcií, sústav. (Tvar a štruktúra zodpovedá funkcii a to všetko 'slúži' uspokojovaniu celku, sústavy.) Účelnosť je kauzálnym výsledkom (výsledným stavom) procesu adaptácie organických sústav, ich prispôsobenia prostrediu a zároveň výsledkom eliminácie nedostatočne adaptovaných sústav. Účelnosť je teda priamo geneticky založená na (kauzálnej) nutnosti, zákonitosti (na potrebe prispôsobenia sa organizmu k meniacim sa podmienkam prostredia, na nevyhnutnosti, vyplývajúcej z materiálnych podmienok života organizmu).''[7]

Odhliadnuc od nabubrelosti tejto definície, ak tu vôbec nejaká definícia je, komunizmus snaží sa vysvetliť účelnosť vnútornou kauzalitou (sic). Nemôže však vysvetliť, popri iných, otázku prvej príčiny a otázku immanencie sociálnej zákonitosti a zároveň urputné mesianistické plánovanie vo smere socialistickej svetovej pospolitosti. Zjavný nezdar komunistického hospodárstva, z ktorého bola vylúčená osobná iniciatíva, a teda kríza komunistickej teórie ohľadne samotnej základne celej sústavy, ktorej základni všetko iné, t. j. právo, kultúra, náboženstvo, atď., je len nadstavbou, je otvorenou krízou komunistickej dogmatiky vôbec.

Akokoľvek sa marxistická právna teória snaží skriviť závery, ktoré diktuje rozum i viera, možno očakávať, ako to bolo vždy v dejinách, že mysliaci právnik bude vedieť si vysvetliť nezodpovedané otázky podľa vlastnej logiky a myslenia.

Ďalšie kritérium právnickej kultúry je schopnosť rozlišovať právo od politiky. Nebezpečenstvo konfúzie týchto dvoch polí je vážne, keďže, ako sme povedali, právo je dichotomickým zjavom. Pokiaľ jeho predmetom je interpretácia platného práva (lex lata), je zjavom normatívnym, t. j. vysvetľuje, čo je zákonné a čo protizákonné. Pokiaľ sa však zapodieva návrhami na reformu, je zjavom teleologickým, účelovým, a teda politickým. Preto možno hovoriť o sociálnej, hospodárskej, finančnej politike asociácií, územných korporácií a štátu (*lex ferenda,* alebo *jus in fieri*). Túto podstatnú dištinkciu možno zhrnúť v tomto úsudku: Právo predstavuje sankcionovanú účelnosť spoločnosti; politika na rozdiel od toho, je voľnou, neviazanou účelnosťou subjektov, bez ohľadu na to, či sú nimi fyzické osoby, právnické osoby, alebo na medzinárodnej rovine, samotný štát.

---

[7] Ivan Bystřina a Michal Lakátoš, "Otázky analysy účelného lidského chování ve vztahu k problematice teorie práva", ***Stát a Právo,*** **číslo 9. Československá Akademie Věd. Praha, 1963, str. 49.**

2. Stránka formálna.

Ďalší požiadavok, ktorý právnická kultúra kladie na právnika, je formálna dokonalosť. Ide menovite o dôslednosť v myslení (elegantia juris) a presnosť vo vyjadrovaní. Sú to postuláty, ktoré nachodia svoje zdôvodnenie v potrebe jednoznačného porozumenia zákonov. Dôslednosť je osobná odhodlanosť posudzovať podobné prípady podľa tých istých zásad alebo ustanovení. Opak toho je chytristika, t. j. oportunizmus v argumentácii. Presnosť zas záleží v starostlivom výbere pojmov. Tieto dve požiadavky zakladajú odbornosť právnickej reči a literatúry. Ony spolu tvoria predpoklad pre disciplinovanosť právnickej reči, ktorá, ako každý vie, je protipólom rečovej petulancie. Značí to však, že právnická reč musí byť neokrôchaná a hluchá? Iste nie! Napoleonov zákonník pokladá sa pre svoju zrozumiteľnosť a jasnosť tak pojmovú ako štylistickú za rečový skvost francúzskeho jazyka.

Za Uhorska vytvorilo Slovensko svojich historikov, spisovateľov i kazateľov; malo svoju beletriu i populárnu poučnú spisbu. No právnické diela, i keď pochádzali z pera Slovákov, boli do konca XVIII. storočia skoro výlučne písané latinsky. To isté platí o spisoch z iných odborov, ak ich autori mali akú-takú ambíciu vo vedeckej práci. V XIX. storočí nastal zas prechod k maďarčine. Tých málo diel, čo boli uverejnené slovensky, vyznievalo jazykove nevyvreto, primitívne. O slovenskej právnickej vede v tej dobe možno vhodne odcitovať profesora Tomsu:

"Pred rokom 1918 dá sa hovoriť len o začiatkoch slovenskej právnej vedy. To však neznačí, že by pred tým rokom nebolo vôbec významnejších slovenských právnikov. Na uhorských univerzitách, v Kúrii, v najvyšších úradoch i medzi advokátmi možno najsť mnohých vynikajúcich slovenských právnikov, ale keďže podľahli maďarizácii, nemalo ich dielo rázu slovenskosti, a preto nie je možno ich pokladať za predstaviteľov predprevratovej slovenskej právnej vedy. Dajú sa medzi nimi najsť mená najlepších uhorských právnikov: Imricha Hajnika, profesora dejín uhorského práva; ďalej profesorov Martina Kajucha (Szentmiklosiho), Karola Kmettyho, Jána Suhaydu a iných.

"Ani právnické spisy staršej doby, pochodiace od slovenských právnikov nedotknutých maďarizáciou, nemožno zaradiť do slovenskej právnej vedy, keďže boli písané latinsky a v národne indiferentnom duchu vtedajšej doby. To platí menovite o právnickej literatúre, čo vznikla na právnickej fakulte trnavskej univerzity, profesori ktorej boli väčšinou slovenského pôvodu...

"Medzi predchodcami slovenskej právnej vedy, ktorí sa v pr-

vom rade snažili o vytvorenie slovenskej právnej terminológie, žiada sa uviesť Michala Mudroňa, po ktorom prichodí generácia slovenských advokátov, literárna činnosť ktorých spočíva v populárnom vysvetľovaní a komentovaní platného práva.''[8]

V XIX. storočí odráža sa právnické myslenie v obranných spisoch a memorandách o postavení slovenského národa v Uhorsku. Menovite martinské Memorandum slovenského národa na uhorskú vládu z roku 1861 nesie zrejme pečať politickej rozhľadenosti a právnickej erudície Štefana Marka Daxnera.

Okrem týchto originálnych dokumentov, postupne objavovali sa preklady určitých zákonov z maďarčiny a nemčiny. Na ich slovenčine bolo však vidno vplyv cudzého myslenia a štylistiky. Ako je známe, Samo Czambel, na svoju dobu vynikajúci jazykovedec, pôsobil pred prvou svetovou vojnou v Budapešti ako prekladateľ uhorských zákonov. No jeho úloha presahovala jeho sily, ako by bola presahovala možnosti každého iného jednotlivca. Právnická jazyková kultúra predpokladá niečo viac: nielen zákony a nariadenia, ale ustálené názvoslovie. A toto možno docieliť na tak širokom poli len úzkou spoluprácou mnohých odborníkov, predchádzajúcou vydavateľskou činnosťou, odbornými revuami a časopismi, v ktorých sa neustálené otázky predebatujú a rozhodnú. A toto všetko chýbalo.

Po roku 1918 nastal základný obrat. I keď česko-slovenský jazykový zákon dovoľoval, aby sa na Slovensku úradovalo aj česky, jednako slovenskí právnici začali sa vzápäť vyrovnávať s jazykovými otázkami svojich štúdií a svojej činnosti v slovenčine. Pomaly objavili sa knihy, súdne rozhodnutia, nariadenia vlády a správnych úradov na Slovensku. Sem-tam objavil sa v Zbierke zákonov a nariadení slovenský text. Nastalo brúsenie právnickej slovenčiny, ako slovenčiny vôbec, po úradoch i na školách.[9] Nastalo pomalé zlepšenie.

Dalo sa to vidieť menovite na preklade bývalého uhorského *Občianskeho súdneho poriadku,* ktorý po prevrate zostal v platnosti na Slovensku. Jeho vydanie vari r. 1924 v preklade Vladimíra Krnu, bratislavského advokáta a neskôr mešťanostu, hemžilo sa ešte prekladateľskými kostrbatosťami. Druhé vydanie však, ktoré za Slovenskej republiky zrevidoval Martin Mičura, pred-

[8] Bohuš Tomsa: *Nauka o právních vědách,* str. 131-32.

[9] Táto doba pripomína sarkazmus prezidenta Slovenskej krajiny, Jozefa Országha, na čechizmy v byrokratickej slovenčine. Keď mu podriadený úradník podával referát o "potieraní lichvy", Országh sa ho údajne pýtal: "A kdeže ju to potierate, pod bruchom a či inde?"

seda Najvyššieho súdu, a súdny radca Štefan Moyš, bolo po stránke jazykovej míľovým krokom dopredu.

V období medzi svetovými vojnami a za Slovenskej republiky právnická literárna produkcia nielen vzrástla kvantitatívne, opierajúc sa už o širší káder odberateľov, ale zároveň obohatila sa o diela, ktoré svojou povahou vystupujú z úzkeho poľa civilistiky a prechodia na iné sektory, ako je teória práva, národné hospodárstvo, finančná veda, sociálne zákonodarstvo, medzinárodné právo atď. Tým sa značne rozšíril lexikálny rozsah slovenskej právnej vedy a kultúry a zvýšila ich jazyková kvalita.

Slovenská republika vydávala svoje zákony a nariadenia. Redigoval ich Dr. Jozef Martinka (tragicky zahynuvší pri bombardovaní vlaku medzi Bratislavou a Trnavou na konci vojny) s Dr. Jozefom Medveckým. Ich jazyková úroveň sa opäť značne zdvihla.

V obnovenom Česko-Slovensku, ktoré postupne preorientovalo celý zákonný systém na komunizmus, došlo takrečeno k záplave nových zákonov a nariadení, stojacich na úplne inej filozofii a operujúcich s úplne novými pojmami. Bývalý rakúsky Občiansky zákon a Občiansky poriadok, ako aj Trestný zákon a Trestný poriadok, platný v českých krajinách, zrušili práve tak ako bývalé uhorské, občianske či trestné, podstatné či formálne právo, platné na Slovensku. V celoštátnej kodifikácii z r. 1950 našiel centralizmus v Česko-Slovensku nový symbol. To všetko muselo sa odraziť, v tej dobe úsilného pracovného tempa Parlamentu a stachanovských výkonov prekladateľov, aj na právnickej slovenčine. Nastala doba jazykového existencionalizmu, čiže rečových kazov a úpadku.

Od roku 1956 destalinizácia len pomaly a akosi kradmo preniká v Česko-Slovensku. No závan sviežejších vetrov nezostal bez vplyvu na stuchlú atmosféru komunistických kultúrnych stredísk na Slovensku. Medzi literátmi a jazykovedcami viac odvahy prediera sa na vrch. Hlása sa potreba pevnej rečovej normy, čo — vyjadrené menej krypticky — značí odpor proti cudzému lexikálnemu nánosu z predošlých rokov. Nová strmhlavá kodifikácia trestných a občianskych zákonov a poriadku z r. 1961 a 1964, ktorou sa Česko-Slovensko vrútilo do "tvoriacej sa svetovej socialistickej pospolitosti", odzrkadľuje, odhliadnuc od cudzej náplne tých zákonov, pomerne lepšie tento zreteľ. Nuž terminológiu a skladbu nemožno stavať do protivy s duchom jazyka, jeho morfologickými a štylistickými zákonitosťami. Takto zdá sa, že i právnici na Slovensku postupne snažia sa dobehnúť to, čo sa donedáv-

na javilo ako nedostatok právnickej reči a kultúry. Možno povedať, že dnes slovenčina je viac spôsobilá než predtým vyrovnávať sa s najzložitejšími výrazovými a štylistickými požiadavkami právnej problematiky terajšej doby.

PRÁVNICKÁ LITERATÚRA

Po príslušnom štúdiu prameňov a rozbore rozličných polí činnosti a ideových smerov, zaiste by sa dalo napísať na túto tému obsiahle dielo. Na Slovensku však na to predbežne niet potrebnej slobody. A tým zas, čo pozorujú tamojší vývin len zobďaleč a ukradomky vo voľnej chvíli, chýba základný študijný materiál. Preto prichodí obmedziť celú úlohu na rozsah prehľadnej štúdie. Podľa kritérií, ktoré diktuje *ratio materiae,* rozdelíme túto na skupiny, do ktorých zaradíme diela nie natoľko v chronologickom poriadku vydania, ako skôr v historickej následnosti problematiky, ktorej sa dotýkajú. Uvádzame a sem-tam komentujeme však len spisy, ktoré majú buď základný význam pre ten-ktorý odbor, buď sa upínajú na špeciálnu otázku, čo upútala autorovu pozornosť. Preto táto štúdia nenárokuje si byť dôkladnou a tým menej úplnou. Je to skôr pokus o vnútorné učlenenie a syntetický pohľad na predmet, ktorému v slovenskej spisbe nedostalo sa dosiaľ žiadnej integrácie. Ide tu výslovne o surový materiál, ktorému u jednotlivých autorov alebo spisov niekedy chýbajú obvyklé bibliografické precíznosti. To sa dá vysvetliť tým, že i možnosti Kongresovej knižnice vo Washingtone sú v tomto smere obmedzené.

1. *Periodiká, slovníky a príručky*

Výrazom právnickej kultúry, okrem obvyklých sérií zákonov, nariadení a súdnych rozhodnutí, sú odborné časopisy, slovníky a príručky. Inventár tohto druhu na Slovensku bol a je pomerne skromný.

Uznanie za založenie prvej právnickej revue patrí Dr. Emilovi Stodolovi, ktorý pred prvou svetovou vojnou a počas nej bol advokátom v Turčianskom Sv. Martine. Tento už r. 1912 zapísal sa do právnickej literatúry spisom *Štatistika Slovenska,* ktorý vydal vlastným nákladom. Krátko pred prevratom Stodola začal vydávať *Právny Obzor*. Keď sa po prevrate utvorila Právnická Jednota na Slovensku so sídlom v Bratislave, prevzala ho ako svoj orgán, ktorý mal slúžiť hlavne záujmom advokátskeho a sudcovského stavu. Preto *Právny Obzor* zapodieval sa najviac otázkami

z odboru judiciálneho. Po Stodolovi jeho redakciu prevzal Dr. Vladimír Fajnor, neskôr docent občianskeho práva na bratislavskej právnickej fakulte a prezident Najvyššieho súdu Česko-Slovenskej republiky.

Za Slovenského štátu okrem *Právneho Obzoru* začala v Matici Slovenskej vychádzať štvrťročná revue *Juridica Slovaca*. Táto iniciatíva celkove zapadla do úsilia o koncentráciu vedeckej práce okolo Matice, kým r. 1943 nedošlo k založeniu Slovenskej akadémie vied a umení. Jej záujmy rozšírili sa aj na pole verejného práva. Prežila Slovenský štát do roku 1953.

Po druhej svetovej vojne došlo k ďalšiemu triedeniu záujmov, keď sa objavili dve nové, viac-menej špecializované revue, *Verejné Právo* a *Hospodárstvo a Právo*. Po reorganizácii Slovenská akadémia vied začala vydávať r. 1933 *Právnické Štúdie* ako periodickú publikáciu Kabinetu právnych vied.

Z odborných slovníkov možno uviesť vari len dva. Hneď po prvej svetovej vojne k ustáleniu právnickej terminológie prispel *Právnický terminologický slovník* v dvoch zväzkoch: Časť maďarsko-slovenská a slovensko-maďarská. Bolo to spoločné dielo docenta Fajnora, vtedy prezidenta Súdnej tabule v Bratislave a Dr. Adolfa Zátureckého, vtedy radcu na Najvyššom súde ČSR v Brne. Vyšiel nákladom Slovenskej právnickej jednoty r. 1923 v Bratislave.

Roku 1952 Komisia pre právnu terminológiu pri Slovenskej akadémii vied publikovala *Právnický terminologický slovník*, v ktorom sa pojmove i vecne odráža perioda ''socialistickej výstavby'' štátu a práva. Do tejto kategórie prichodí zaradiť tiež učebnicu Jána Bakiča *Základné právne pojmy* (Bratislava, Právnická fakulta, 1955) a *Právnická príručka,* zostavená kolektívom Ministerstva spravodlivosti (Bratislava, Právnický ústav, 1957).

2. Právna filozofia

Ako samotný názov naznačuje, toto pole zapodieva sa podstatou práva. V tomto ohľade d v e školy rivalizujú od vekov: škola prirodzenoprávna a škola pozitívneho práva. Prvá stavia právo na prirodzenom správaní sa človeka a tvorstva vôbec *(Jus naturale est quod natura omnia animalia docuit)*. Jej charakteristikou je univerzálnosť. Na rozdiel od toho právny pozitivizmus stotožňuje právo s platnými zákonmi *(Jus est quod jussum est)*. Jeho znakom je právny relativizmus.

Zakiaľ prirodzené právo je doktrínou kresťanskej Európy, právny pozitivizmus bol a je teóriou práve tak liberalizmu ako

fašizmu, nacizmu a teraz komunizmu. Kým ústredným konceptom prirodzeného práva je osoba, najvyšším zreteľom všetkých druhov pozitivizmu je štátna moc.

V XIX. storočí za liberalizmu, Georg Jellinek vo spise *Allgemeine Staatslehre* identifikoval právo s organizovaným poriadkom a vládnou mocou. V tomto storočí Hans Kelsen vyšiel s "čistou právnou náukou" *(Reine Rechtslehre)*, ktorá vysvetľuje právo ako sústavu noriem v technickom zmysle, t. j. bez ohľadu na ich obsah. Pre teoretikov národného socializmu a fašizmu bolo samozrejmé vyhlásiť právo a "životné záujmy" nemeckého národa a talianskeho štátu za jednu a tú istú vec. Dnes komunizmus identifikuje právo s vôľou proletariátu, čo je krajná reakcia na individualistické poňatie práva, ktoré prevládalo v minulom storočí.

Podľa nášho náhľadu najpozoruhodnejšiu koncepciu práva rozvinul Maurice Hauriou najprv v článku "Theorie de l'institution et de la fondation", uverejnenom vo 4. čísle *Cahiers de la nouvelle journée,* Paríž, 1925, a neskôr vo spise *Précis de droit administratif et de droit public,* Paríž, 1933. Ide o tzv. inštitucionálnu teóriu. Hauriou chápe štát nie ako teritórium, ani ako organizovanú moc bez ohľadu na jej pôvod, ale ako sociálnu inštitúciu jednotiek určených jednotnou kultúrou a spôsobom života, t. j. národov. Táto koncepcia sa podstatne stotožňuje s tomistickou ideou prirodzeného práva.

V právnej filozofii vynikli v Európe Nemci, Francúzi, Taliani a Španieli, zakiaľ tento odbor u Anglosasov je v počiatkoch.

Pre malé a neslobodné národy pole právnej filozofie je takmer luksusom. Pre ne platí najprv prežiť cudzé panstvo, vydobyť si slobodu a len potom filozofovať. Vari preto z odboru právnej filozofie je najmenej originálnych slovenských spisov. Za Slovenského štátu Dr. Juraj Rajec, vtedajší docent na právnickej fakulte, publikoval *Princípy hierarchie normovej* (Knižnica právnickej fakulty Slovenskej univerzity, Bratislava, 1940). Je to filozofia práva kotviaca v tomizme. Tiež Dr. Vojtech Tuka, predseda slovenskej vlády a rektor Slovenskej univerzity, bol napísal ešte vo väzení (1929–1938) málo známe dielo *Právne systémy* (Knižnica právnickej fakulty Slovenskej univerzity, Bratislava, 1940). Vyšlo ono tiež nemecky pod titulom *Die Rechtssysteme, Grundriss einer Rechtsphilosophie* (A. Limbach, Berlín–Viedeň, 1941). Je to porovnávacia štúdia právnych systémov založených na zvykovom práve. Pretože typológia rozvinutá v tomto diele je v určitom zmysle zastaralá, možno predpokladať, že je ono kompendiom Tukových prednášok z právnej filozofie na univerzite v Pätikosto-

loch (Pécs) spred prvej svetovej vojny. Teraz menovite *Právnické štúdie* prinášajú články o vedúcich myšlienkach tzv. socialistickej právovedy.

3. Medzinárodné právo

Medzinárodné právo si nárokuje upravovať medzištátne vzťahy. Pretože politické otázky, dotýkajúce sa menovite suverenity, územia a vládneho režimu štátov sú prakticky z neho vylúčené, je to neúplné a teda nedokonalé právo *(jus imperfectum)*. Zostáva mu pole vzťahov upravovaných zásadou reciprocity ako je diplomacia, obchodné a politické zmluvy *(jus dispositivum)*.

Ako v právnej filozofii, tak ani v medzinárodnom práve Slováci nevytvorili veľa významnejších diel. Zahrnutí starosťami o každodenný život, nestačili sa rozšíriť na odbory, ktoré sú skôr ozdobou právnického vzdelania, než nevyhnutnou potrebou. No predsa sa nájdu výnimky.

V XVII. storočí profesor Pongrác (Pancratius) na kolégiu v Prešove vydal *Tractatus politico-historico-juridicus* (Košice, 1668), ktoré dielo Ján Mikleš zaraďuje do tejto kategórie.[10]

Z novších autorov Dr. Jozef Rudinský, ktorý roku 1919 bol doprevádzal Andreja Hlinku na mierovú konferenciu do Paríža, zapodieval sa právnym aspektom maďarského revizionizmu po prvej svetovej vojne. Publikoval o tom dielo *La Revision du Traité de Trianon* (1925), ktoré vyšlo slovensky v Bratislave r. 1932. Najvýznamnejším jeho spisom je však *Mier ako problém medzinárodný podľa charty Spoločnosti národov* (Bratislava, 1934).

Profesor Dr. Ferdinand Ďurčanský je iste najplodnejší slovenský autor na tomto poli. Jeho habilitačný spis *Intervencia v medzinárodnom práve* (Bratislava, 1937), študuje otázku neintervencie a prípady, kedy je intervencia odôvodnená. V emigrácii vyšla z jeho pera *Biela kniha: Právo Slovákov na samostatnosť* (Buenos Aires, 1954), v ktorej rozsiahlou erudíciou zdôvodnil právo slovenského národa na osobitnú štátnosť.

V tomže roku vyšla v New Yorku jeho brožúra *The International Aspects of the Slovak Question*. V nej tvrdí, že nebolo správne, keď veľmoci r. 1945 aplikovali na Slovenskú republiku tzv. Stimsonovu doktrínu o neuznaní štátov, ktoré vznikli v dôsledku vonkajšieho násilia alebo hrubého porušenia medzinárodnej legality. Ďurčanský správne dôvodí, že Slovenský štát vznikol na práve Slovákov na samourčenie. Česko-Slovensko nezaniklo teda

---

[10] Ján Mikleš, *Izák Caban, slovenský atomista*. Bratislava, SAVU, 1948, str. 23.

roku 1939 porušením zásad medzinárodného práva, ale naopak, v dôsledku uplatnenia jednej z najmodernejších jeho zásad.

Z najnovších diel do tejto kategórie žiada sa zaradiť dielo Juraja Cútha *Medzinárodné rieky* (SAV, Bratislava, 1964), v ktorom autor rozoberá plavebný systém platný na veľtokoch.

4. Ústavné právo, jeho dejiny a ústavná i politická filozofia.

Toto je v slovenskej právnickej literatúre jedno z najširších a knižne najlepšie reprezentovaných polí. Sem možno zahrnúť nielen diela, čo vysvetľujú a analyzujú platné právo či už v Uhorsku, Česko-Slovensku a Slovenskom štáte, ale aj tie, čo preniká myšlienka ústavnej reformy. Podstatnú časť tu tvoria diela, čo sa zapodievajú slovenskou otázkou za uhorského kráľovstva a Česko-Slovenskej republiky. No sem treba pridať tiež spisy, ktoré sa týkajú pomeru jednotlivca k nižším verejnoprávnym korporáciám než je štát, t. j. k mestám a stoliciam. V zásade i sociálna otázka ako problém ústavoprávnej a občianskej nerovnosti, patrí do tejto kategórie.

O právnom a sociálnom usporiadaní pomerov vo Veľkej Morave podľa socialistického chápania dejín rozpísal sa J. Hlavsa v štúdii "Veľkomoravská ríša — rannofeudálny štát", *Právnické štúdie*, č. 3, Bratislava, 1955.

Na ústavné pomery v Uhorsku špecializoval sa docent Dr. Jozef Karpát. Politickým a právnym počiatkom Uhorska venoval dielo *Corona Regni Hungariae v dobe arpádovskej*, Bratislava, 1937.

Po tatarskom plene v prvej polovici XIII. storočia snažili sa uhorskí panovníci o vnútornú kolonizáciu krajiny a výstavbu miest. Preto povolali šľachticov, mešťanov a remeselníkov z cudzích krajín, hlavne z Nemecka, aby pomáhali zakladať a organizovať obce a mestá. Táto kolonizácia sa riadila *more Theutonico*, t. j. nemeckým právom. Takto v Žiline zaviedli mestské právo zakladajúce sa na zvyklostiach tešínskych, v Krupine na magdeburských a na Spiši na zlúčenine práva saského a magdeburského. O mestskom práve a vzťahoch nemeckého a slovenského občianskeho živlu v Žiline zaujímavé podrobnosti podáva ***Kniha žilinská*** od prof. Dr. Václava Chaloupeckého, Bratislava, 1934. Sem možno zaradiť tiež spis Alexandra Húščavu ***Najstaršie výsady mesta Trnavy***, Trnava, 1937. Otázkou výstavby miest všeobecne zapodieval sa Václav Mencl v diele ***Středověká města na Slovensku***, Bratislava, 1938.

V stredoveku, keď štát politicky i vojensky bol len akoby

nadstavbou hradného a stoličného zriadenia, významnú úlohu hrali popri mestách komitáty. Stoličná samospráva bola od začiatku Uhorska prvoradým činiteľom právneho vývinu. Občianstvo zúčastňovalo sa na nej vo forme tzv. komitátnych zhromaždení (*congregationes generales*), ktoré boli oprávnené uznášať sa o dôležitých otázkach vnútornej správy. O tejto právomoci prof. Dr. Štefan Luby, ešte ako študent na právnickej fakulte v Bratislave, bol napísal monografiu *Liptovský a turčiansky register z r. 1931* (Knižnica právnickej fakulty, Bratislava, 1932). V uzneseniach komitátnych zhromaždení týchto dvoch stolíc, ktoré Ludy kriticky rozobral a zhodnotil, odzrkadľujú sa právne vzťahy medzi obyvateľstvom a vrchnosťou.

Sem možno zaradiť tiež knihy Andreja Kavuljaka *Hrad Orava* a *Lietava,* ktoré v historickom priereze podávajú vývin politických a sociálnych pomerov v príslušných krajoch.

Za tureckých vojen (1525–1683), keď vyše 150 rokov takmer dve tretiny uhorského územia stálo pod nadvládou Turkov, chaotické pomery v krajine do veľkej miery rušili normálny výkon štátnych mocí. O zástoji panovníka a snemov v tej dobe docent Jozef Karpát vydal knihu *Zákonodarná moc v Uhorsku v rokoch 1525–1604* (Knižnica právnickej fakulty, Bratislava, 1944).

Ponad národnostný problém Uhorska nemohol prejsť mlčaním ani Werbőczy v *Tripartitu.* No na začiatku XVI. storočia, ako ešte dlho potom, základná otázka tam nebola národnostná, ale sociálna. Išlo menovite o priepasť medzi sociálnym postavením feudálnych pánov a poddanstva. V XVIII. storočí však pomery išli sa zrejme zahrotiť aj národnostne. Svedčí o tom pozoruhodné dielo Jána Baltazára Magina (1682-1735) *Murices Nobilissimae et Novissimae Dietae Posoniensis Scriptori Sparsi, Sive Apologia* (Ostré námietky proti popisovateľovi slávneho Ostatného snemovania prešporského, alebo Obrana), Púchov, 1728. Obsahove ide tu o polemiku so spisom Michala Bencsika, profesora maďarskej národnosti na trnavskej univerzite, ktorý vyšiel r. 1722 v Trnave pod titulom *Novissima Dieta Posoniensis.* Bencsik zapodieval sa tam politickými pomerami a verejným poriadkom uhorského kráľovstva, precenujúc pritom úlohu Maďarov vo vedení štátu a zmalicherňujúc zástoj nemaďarských národností. Proti veľkomaďarskej legende Bencsikovej, že Slováci prišli do Uhorska po Maďaroch, Magin poukazuje na autochtonnosť Slovákov a na ich preduhorskú, cyrilometodskú tradíciu. Dielo vyznieva ako rozumove široko založená argumentácia za občiansku rovnosť s Maďarmi. Magin dôvodí, že Slováci si nárokujú uznanie pre "rovna-

kú rodovú starobylosť, dôstojnosť, rovnakú vojenskú česť svojich predkov, rovnaký prístup k výsadám, rovnakú dedičstvom odkázanú a pevne držanú zem''.[11] *Obrana* vyznačuje sa už zrejme vyšším stupňom národného povedomia. Magin vari prvý určil národnostnú hranicu Slovenska a Moravy až po rusínsku oblasť.

Také isté povedomie a jasne formulovaný nárok na osobitosť Slovenska odráža sa z diela Mateja Béla (1684–1749) *Compendium Hungariae Geographicum.* Chýrny tento vzdelanec svojho veku (Magnum decus Hungariae) reklamuje Slovensko pre Slovákov: ''Všetok tento kraj treba pripísať Slovákom ako majiteľom, ktorí tu od nepamäti osadení nepretržite bývajú.''[12]

O jednu generáciu neskôr ozýva sa František Adam Kollár (1718–1783). Pôvodne jezuita, Kollár po zrušení rádu stal sa riaditeľom dvorskej knižnice vo Viedni (1774) a radcom Márie Terézie. On koncipoval návrh na školskú reformu, ktorú cisárovná uviedla do života normou ''Ratio Educationis'' r. 1777. Napísal viac spisov, z ktorých do tejto súvislosti zapadá hlavne *Historiae Juris Publici Regni Hungariae Amoenitates,* Viedeň, 1783. Kollár bol na svoju dobu prekvapujúco nadchnutý za občiansku rovnosť a nekompromisne uvzatý proti výsadám šľachty. Prísne odsúdil Werbőczyho *Tripartitum,* ktoré bez panovníckej sankcie, no z vôle šľachty, stalo sa na viac storočí základom uhorského feudálneho práva. Uhorská šľachta reagovala nie menej rozhodne. Jeho spisy zakázali a symbolicky spálili na námestí v Bratislave.

Neutešenými sociálnymi pomerami a ich právnou úpravou v Uhorsku za feudalizmu zapodievali sa Štefan Janšák, Karol Rebro a Daniel Rapant. Základný problém bol v tom, že v slovenských krajoch, ako uvádza Janšák, vyššia šľachta vlastnila 41% celkového výmeru pozemkov (tzv. allodiálna pôda), nižšia 29%, zakiaľ komposesoráty predstavovali 2%, štátna doména 17% a tzv. urbariálna pôda, ktorú vlastnili sedliaci, len 11%. Okrem toho šľachta pod zámienkou, že jej základnou povinnosťou je vojenská obrana krajiny, neplatila dane. Takto rozpočet štátu a komitátov spočíval výlučne na bedrách sedliackeho stavu.

Týmto otázkam venoval Janšák, okrem série článkov, dve práce: *Slovensko v dobe uhorského feudalizmu,* Bratislava, 1932, a *Les conditions sociales dans l'ancienne Hongrie et la situation de la Slovaquie,* Orbis, Praha, 1932. V nich všímal si autor hlavne záväzkov poddaných voči zemepánom, ako sa boli vyvinuli po *Tri-*

---

[11] J. Mišianik, J. Minárik, M. Michalcová, A. Melicherčík, *Dejiny staršej slovenskej literatúry I.* SAV, Bratislava, 1958, str. 255.
[12] Ibidem, str. 263-266.

partitu, ako aj neskorších menších reforiem, ako bol Tereziánsky urbár z r. 1767. Tento síce neodbremenil sedliactvo, no tým, že bol prvý raz vydaný v národných jazykoch, umožnil sedliakom brániť sa proti prepiatym požiadavkám daňovej správy. Reformnými snahami Márie Terézie zapodieval sa profesor Rebro, ktorý začal svoju univerzitnú kariéru ako špecialista rímskeho práva, no po zmene učebného programu vynútenej komunizmom, musel svoje záujmy preorientovať iným smerom. Urobil tak v dvoch dielach: *Urbárska regulácia Márie Terézie a poddanské úpravy Jozefa II. na Slovensku,* Bratislava, SAV, 1959, a *Postoj urbárskej regulácie Márie Terézie k poddanským privilégiám a kontraktom.* Sem možno začleniť knihu prof. Dr. Daniela Rapanta *Sedliacke povstanie na východnom Slovensku r. 1831,* I-II. SAV, Bratislava, 1953.

Roku 1848, ako dôsledok revolúcie, bolo poddanstvo zrušené, no určité stopy zostali po ňom v Uhorsku i potom. Tieto študoval Július Mésároš v spise *K problematike feudálnych prežitkov na Slovensku v druhej polovici XIX. storočia,* SAV, Bratislava, 1955.

Súbežne s otázkou sociálnou vzrástol do kritických rozmerov problém národnostný. Pod tlakom zvýšenej maďarizácie federalizmus stáva sa po roku 1830 priebojnou politickou filozofiou nemaďarských národov v Uhorsku. Toto hnutie prejavilo sa v r. 1848-49 ako živelná revolučná sila. Celú politicko-sociálnu problematiku, ktorá kulminovala v tých dvoch rokoch, rozobral Rapant v monumentálnom diele *Slovenské povstanie,* I-IV. s osobitnými zväzkami príloh, Turčiansky Sv. Martin–Bratislava, 1946-1956. Dr. Ján Holák zachytil politické motívy revolučných udalostí v spise *Politické snahy slovenské,* 1848-49, Praha, 1936. Neskorší vývin, ktorý zvýraznili slovenské vyslanstvá k panovníkovi a viaceré memorandá na vládu v Budapešti i Viedni opísal Rapant v knihách *Slovenský prestolný prosbopis,* Liptovský Sv. Mikuláš, 1944, a *Viedenské memorandum slovenské z r. 1861.* Zápisnicu a iný príslušný materiál o pamätnom martinskom memorandovom zasedaní vydal prof. Dr. František Hrušovský ako predseda historického odboru Matice slovenskej r. 1941 pod nadpisom *Slovenské národné zhromaždenie r. 1861.*

Na tomto zasedaní najdôležitejšiu úlohu hral Štefan Marko Daxner, ktorý patrí medzi najreálnejšie a najotvorenejšie právnické hlavy na Slovensku v XIX. storočí. On vari najprenikavejšie nazrel do otvorenej národnostnej krízy uhorského štátneho zriadenia. Svedčí o tom jeho *Hlas zo Slovenska,* uverejnený anonýmne r. 1861 v Pešti. Toto dielce po smrti Daxnerovej publiko-

val s uvedením autorovho mena jeho mladší spolubojovník Jozef Škultéty pod titulom *Slovenská otázka od konca 18. stolenia,* Turčiansky Sv. Martin, 1912.

Stanovisko slovanských národov v Rakúsko-Uhorsku k otázke štátoprávnej reformy mocnárstva rozviedol Samuel Štefanovič v spisku *Program der Österreich-Ungarischen Slawen von einem Slowaken,* Ružomberok, 1893. V tejto súvislosti možno spomenúť tiež známe dielo Angličana Setona Watsona *Racial Problems in Hungary,* Londýn, 1908.

Ostro proti veľkomaďarstvu a centralizmu v Uhorsku vyznieva spis *Slováci a Maďari* od Dr. Vacovského (Milana Ivanku), čo roku 1914 vydala Slovenská Liga v Amerike.

O neblahom odraze uhorského ústavného zriadenia na pomery na Slovensku jestvujú viaceré, i keď nie obsiahle, jednako koncízne pojednania. Menovite niektorí českí odborníci stredoeurópskych právnych dejín skúmali túto otázku v jej celkovom historickom priemete. Tak Karel Kadlec, profesor na pražskej univerzite ešte pred prvou svetovou vojnou, v príspevku do *Ottovho náučného slovníka* ''Ustavní dějiny Uher'' a neskôr v knihe *Dějiny veřejného práva ve Střední Evropě* previedol dôkladný rozbor slovenskej politicko-právnej problematiky. Tak isto *Čtění o ustavních dějinách Slovenska* od prof. Kamila Kroftu (Praha, 1924), *Slovenské právní dějiny v rámci dějin práva ve Střední Evropě* od prof. Rudolfa Rauschera (Bratislava, 1927), *Přehled dějin právních pramenů na Slovensku* (Bratislava, 1930) od tohože autora, *Uvod do ustavních dějin slovenských* (Praha, 1931) od prof. Teodora Saturníka, a prednášky *Dějiny práva na Slovensku* od prof. Václava Vanečka (Praha, 1947) podstatne dokresľujú obraz Slovenska v tomto smere.

Predpokladmi, za ktorých malo dôjsť po prvej svetovej vojne k spojeniu sa Slovenska s českými krajinami a k utvoreniu Česko-Slovenskej Republiky, zapodieval sa Konštantín Čulen v spise *Pittsburská dohoda,* Bratislava, 1937, a Dr. Martin Grečo v *Martinskej deklarácii,* Bratislava, 1939.

Pravdepodobne pričinením Dr. Fedora Houdeka vydalo r. 1929 nakladateľstvo *Slovenského denníka* bez uvedenia autora spis *Slovenský rozchod s Maďarmi r. 1918,* ktorého predmetom sú rokovania Milana Hodžu s maďarskou vládou Károlyiho o slovensko-maďarských hraniciach.

V poprevratových chaotických časoch českí a maďarskí komunisti pokúsili sa vytvoriť v Prešove a okolí oporný bod a ustanoviť komunistický režim. Túto historickú epizódu z komunistického

hľadiska zachytil v knihe *Slovenská sovietska republika z r. 1919* Dr. Martin Vietor, t. č. profesor na právnickej fakulte v Bratislave.

V Česko-Slovensku, kde Slováci neboli v pravom zmysle ani štátnym národom ani menšinou, jestvovali menšinové národnosti, ktorých postavenie upravovali medzinárodné zmluvy. Tak v českých krajinách bola poľská a menovite nemecká menšina, ktorej neskoršia nespokojnosť išla sa stať pre Republiku osudnou. Zvláštnou ústavnou otázkou bola Podkarpatská Rus. O týchto otázkach rozpísal sa Dr. Zdeněk Peška, profesor ústavného práva v Bratislave, v knihe *Národní menšiny v Československu* (Knižnica právnickej fakulty, Bratislava, 1932).

Otázka autonómie Slovenska v Česko-Slovenskej republike nepodnietila, na podiv, významnejších spisov. Tie, čo vyšli, sú nerovnakej hodnoty a tendencie. Tu žiada sa spomenúť článok Dr. Vojtecha Tuku, vtedy šéfredaktora *Slováka*, "Vacuum Juris", ktorý bol uverejnený vari 1. januára 1929. V ňom Tuka dôvodil, že podľa tajnej klauzuly k Martinskej deklarácii, zmluvný pomer medzi Čechmi a Slovákmi sa skončí po pätnástich rokoch a nastane čas, kedy Slováci budú môcť postaviť vlastné podmienky pre ďalšiu ústavnú úpravu česko-slovenského pomeru. Hoci článok nebol iným než právnou hypotézou, Tuka bol odsúdený hlavne zaň na 15 rokov väzenia. Roku 1935 vydala *Jednota* v Middletown, Pa., v mene "Slovak Literary Society" brožúru *Slovakia's Plea for Autonomy by an Autonomist,* ktorej pôvodcom bol senátor Karol Krčméry. Vari najviac materiálu o česko-slovenskom pomere obsahuje dvojzväzkové dielo Karola Sidora *Slováci na pôde pražského parlamentu, 1918-1938,* Bratislava, 1943. Polemické dielo s autonomizmom publikoval za komunistickej éry L. Lipscher pod titulom *Ľudácka autonómia, ilúzia a skutočnosť,* Bratislava, 1957.

Za doby slovenskej štátnosti znamenitú syntézu myšlienok, ktoré viedli k utvoreniu Slovenského štátu, docielil Dr. Štefan Polakovič v politicko-filozofickom spise *L'évolution des idées fondamentales de la politique slovaque,* **SAVU, Bratislava, 1944.** Osnovateľom základného zákona Slovenského štátu bol poslanec Dr. Karol Mederly. Tento zhrnul svoj komentár o vedúcich myšlienkach slovenského štátneho zriadenia v spise *Ústava Slovenskej republiky a jej zásadné smernice,* Bratislava, 1939.

Rozbor ústavných pomerov za Slovenskej republiky obsahujú príspevky Dr. Jána F. Gleimana "Duch ústavy Slovenskej republiky" a Konštantína Čulena "Snem a vláda Slovenskej re-

publiky" v sborníku *Slovenská republika 1939-1949,* ktorý za redakcie Mikuláša Šprinca vyšiel nákladom Fathera Jána Lacha, tlačou "Obrana Press", Scranton, Pa., 1949. Ústavným postavením Slovenska v rámci prvej Česko-Slovenskej republiky, za federácie po 6. októbri 1938, za Slovenského štátu i v obnovenom Česko-Slovensku zapodievajú sa niektoré kapitoly v týchto dielach: *Biela kniha: Právo Slovákov na samostatnosť,* Buenos Aires, 1954, od prof. Dr. Ferdinanda Ďurčanského; *Náš boj o samostatnosť Slovenska,* Slovenský ústav v Clevelande, Ohio, 1958, a *Slovakia—Nation at the Crossroads of Central Europe,* Robert Speller and Sons, New York, 1960, od prof. Dr. Jozefa Kirschbauma a *Slovakia and Its People,* Robert Speller and Sons, New York, 1960, od prof. Gilberta L. Oddu.

Ako špeciálnu otázku ústavného práva možno v tomto postoji spomenúť tiež prácu *Slovenské štátne občianstvo,* Bratislava, 1941, od Alexandra Bartáka a Imricha Lalku.

Ako je známe, na konci druhej svetovej vojny došlo k obnoveniu Česko-Slovenska jednoducho na základe dohody Beneša so Stalinom z 12. decembra 1943 a vojenského obsadenia Slovenska sovietskou armádou. Nová česko-slovenská vláda, ktorá bola zostavená v Moskve, zverejnila po vstupe na slovenskú pôdu 5. apríla 1945 tzv. Košickú dohodu, ktorej predmetom, okrem iného, bola aj úprava budúceho ústavného postavenia Slovenska v česko-slovenskom štáte. Toto vyhlásenie uznáva Slovákov za osbitný národ a prijíma zásadu ich rovnosti s národom českým ako základňu pre vyriešenie podrobností česko-slovenského pomeru. Nielen mnohí Slováci, čo nevideli iného východiska zo situácie po sovietskom obsadení, ale aj slovenskí komunisti, čo vítali sovietsku armádu, ako Dr. Gustav Husák, mysleli, že zásada rovnosti dá sa uskutočniť jedine vo federácii. No keď po voľbách v máji 1946 víťazná Demokratická strana slovenská začala rokovať s českými politickými stranami o konkrétnych otázkach, otázku rovnosti zlomila česká mocenská prevaha. Ústupovú kaskádu Demokratickej strany z pozícií banskobystrického povstania možno stopovať v brožúre Dr. Martina Kvetku, vtedy povereníka pôdohospodárstva, *Pražské dohody,* Bratislava, 1947.

V tomže čase Jozef Kováčik a Karel Král publikovali *Dokumenty o ustavním postavení Slovenska,* Ministerstvo informácií, Praha, 1947. Stanovisko Českej národne-socialistickej strany k ústavnej reforme vyjadril Dr. Vladimír Kubeš v spise *O novou ústavu,* Praha, 1948.

Keď pre rozpory medzi českými a slovenskými nekomunistickými stranami o základných otázkach štátnej organizácie a menovite pre nedostatok jasného politického programu slovenskej Demokratickej strany komunisti 25. februára 1948 mohli uchvátiť štátnu moc, bolo im ľahko previesť čistku Národného zhromaždenia v Prahe a presadiť Ústavu z 9. mája 1948. V nej zreteľne dominuje záujem jednotnosti hospodárskeho plánu pre celú Republiku. Takto tzv. výdobytky banskobystrického povstania, či ide o Slovenskú národnú radu alebo Zbor povereníkov, stávajú sa len papierovou nadstavbou celoštátnej hospodárskej základne. Táto Ústava zaľahla na Slovensko ako balvan buď priamou, buď potenciálnou byrokratickou kontrolou ústrednej vlády. Jej vlastným cieľom bolo vytĺcť Slovákom z hlavy nielen sny o samostatnom štáte, ale aj o akomkoľvek rozumnejšom stupni samosprávy.

Rozborom a dôsledkami tejto Ústavy pre Slovensko zapodievajú sa viaceré publikácie. Z pera Pavla Korbela, bývalého prezidiálneho šéfa na Predsedníctve vlády v Prahe, vydal Komitét Slobodnej Európy v New Yorku r. 1953 prácu *The Development of Slovakia's Constitutional Position.* Z domácich autorov žiada sa spomenúť bigotne marxisticky koncipovanú a z češtiny preloženú učebnicu Jána Bartoška, *Československé štátne právo,* Bratislava, 1954, ako aj spis J. Hromadu *Prehľad československých štátnych orgánov,* Ministerstvo spravodlivosti: Právnický ústav, Bratislava, 1955. Zvýšenú špecializáciu v slovenskej politickej a ústavnej problematike docielil Dr. Martin Vietor, profesor právnickej fakulty v Bratislave. Zračí sa to z učebnice *Dejiny štátu a práva v Československej republike,* Právnická fakulta, 1955, a z prednášok *Dejiny štátu a práva na Slovensku,* ktoré pripravil v spolupráci s Jaromírom Hlavsom, Právnická fakulta, 1957. Viac zaujímavých príspevkov o hospodárskej jednotnosti a národnej dvojitosti Česko-Slovenska obsahuje zborník *O vzájomných vzťahoch Čechov a Slovákov,* SAV, Bratislava, 1956.

Dňa 1. augusta 1956 česko-slovenský parlament odhlasoval zákonom č. 33/1956 doplnok k Ústave, ktorým zdanlivo rozšíril právomoc Slovenskej národnej rady o právo menovať a odvolávať Zbor povereníkov. Dovtedy toto právo patrilo predsedovi ústrednej vlády. No keďže povereníci, pokiaľ ich úrady neboli zrušené, sú len vykonávateľmi vôle ústrednej vlády na Slovensku, je zrejmé, že tu išlo len o formalitu.

Charakteristikou ústavného zriadenia Česko-Slovenskej republiky je legalizovaná nerovnosť medzi postavením národa českého a slovenského. Česi ako "vyspelý" národ majú dominantné

postavenie; Slovensko pre "oneskorenosť" vývinu je v pomere podriadenom. Takto aspoň uvažuje súčasný český odborník.

"Postaveniu Slovenska, ktoré reprezentujú slovenské národné orgány, nezodpovedá zvláštne postavenie českých krajín s príslušnými osobitnými štátnymi orgánmi. Táto zvláštna 'asymetrickosť' nášho štátneho ústrojenstva je výrazom jeho skutočnej demokratickosti v riešení vzťahov našich národov, ktoré vychádza... nielen zo zachovania formálnej rovnosti národov, ale i z takej nerovnosti, ktorá by vyrovnala zo strany národa potlačujúceho, národa veľkého, tú nerovnosť, ktorá sa v živote prakticky utvára. A takou praktickou nerovnosťou je i rozdiel medzi hospodárskou, sociálnou a kultúrnou úrovňou Slovenska a českých krajín, rozdiel, ktorý sa vytvoril ako dôsledok nerovnomernosti a oneskorenosti vývinu Slovenska za kapitalizmu."[13]

Takéto ospravodlivenie asymetrickosti je zaiste možné len v štáte, kde od začiatku prevláda diktát Prahy nad slobodnou vôľou slovenského národa. Nerovnosť vývinu je len zámienkou pre udržanie nadvlády ústavnej. Každý zdravo mysliaci človek musí uznať, že faktická nerovnosť v štáte, ak naozaj jestvuje, dá sa napraviť len rovnosťou pred zákonom. Zmysel federatívneho zriadenia je práve v tom, že vyrovnáva faktické nerovnosti. V Spojených Štátoch je to zásluha federálnej vlády, že dnes i taký kedysi chudobný kraj, ako je povodie rieky Tennessee, je prosperujúcou oblasťou. No politika Prahy od Masaryka po Novotného bola založená na ústavnej nerovnosti, na nadvláde, na politickej a hospodárskej diskriminácii. Snažiť sa preto túto diskrimináciu obhajovať v mene akejsi "vyššej marxistickej demokracie", hraničí s politickou sofistikou, za ktorú Lenin i Stalin by sa museli červenať.

Keďže komunizmus sa sám pokladá za dynamický systém, niet divu, že Ústava z 9. mája 1948 sa po dvanástich rokoch prežila. Za tú krátku dobu Česko-Slovensko z ľudovej demokracie "vyspelo" na socialistický štát. O pripravovaných epochálnych zmenách v tomto smere vydalo Slovenské pedagogické nakladateľstvo r. 1960 v Bratislave zborník *O návrhu novej Ústavy Československej socialistickej republiky.* Tu Dr. Peter Colotka, povereník spravodlivosti a dekan právnickej fakulty v Bratislave vývodí štúdiou 'Slovenské národné orgány v návrhu socialistickej Ústavy Československej republiky".

---

[13] **Dr. Jiří Grospič, *Československé státní právo. Doplnky k I. a II. dílu: Státní ustrojí, Slovenské národní orgány.* Státní pedagogické nakladatelství, Praha, 1957, str. 13.**

Nová Ústava z 11. júla 1960, koncipovaná za blahovoľného predpokladu, že Česko-Slovensko po vylúčení iných tried stalo sa politickým útvarom jednotnej robotníckej triedy, a teda celého obyvateľstva, snaží sa upevniť zhora socialistický ráz hospodárskej sústavy a kontrolu ústredného parlamentu a vlády. Zo Slovákov šampionom nového usporiadania dokázal sa Peter Colotka v zborníku *Ústava socialistického Československa,* SAV, Bratislava, 1961, a v diele *Naša socialistická Ústava,* ktoré menovaný vydal toho istého roku v spolupráci s S. Matouškom, Osveta, Bratislava, 1961. V tomto ostatnom spise pochvaľuje si Colotka novú Ústavu ako historický čin, určený pretrvať veky. Pre istotu jeho viery v jej budúcnosť, hodno jeho slová odcitovať:

''Z povedaného jasne vyplývajú prednosti uspôsobenia novej Ústavy v zmysle spomínaného programového zamerania. Táto Ústava nezastará bezprostredne po jej prijatí, ako sa to stáva s ústavami, ktoré strnule vyjadrujú spoločenskú skutočnosť.''[14]

Len budúcnosť môže potvrdiť alebo zavrátiť oprávnenosť a sebaistotu tohto proroctva.

Vari aby sa v Česko-Slovensku nezabudlo na iné krajiny sovietskeho orbitu, ktoré po r. 1945 octli sa vo zvodných krážoch socialistického blahobytu, Ján Gvonský vydal *Prehľad ústavného a politického vývoja ľudovodemokratických zemí,* Praha, 1954, a docent Karol Laco so Stanislavom Matouškom *Štátne právo ľudových demokracií,* Právnická fakulta, Bratislava, 1955. Okrem toho Karol Laco snaží sa priblížiť príkladný sovietsky systém slovenským právnikom v prednáškach *Štátne právo v SSSR,* druhé vydanie, Slovenské pedagogické nakladateľstvo, Bratislava, 1956.

5. *Pomer cirkvi a štátu a cirkevné právo.*

Cirkev a štát v mnohých krajinách zvýrazňovali v minulosti a niekde zvýrazňujú dosiaľ, i keď v menšom meradle, vzťah, čo v stredoveku jestvoval medzi Pápežskou stolicou a Svätou rímskou ríšou. Úprava tohto pomeru je otázkou verejného práva. Obe strany majú na nej nerovný, no korelatívny záujem. Zakiaľ cirkev snaží sa udržať najväčšiu možnú nezávislosť na štáte v odbore vlastnej administratívy (obsadzovanie biskupských stolíc a fár), vo výchove (cirkevné školy) v úprave cirkevného majetku atď., zatiaľ štát si tradične nárokuje viac-menej kontrolovať tieto otázky. V tom je podstata pomeru cirkvi a štátu. Úprava týchto otázok býva predmetom konkordátov, modov vivendi a iných dohôd. K tejto problematike druží sa tiež otázka medzikonfesijných vzťa-

---

[14] Str. 28.

hov v štátoch, obyvateľstvo ktorých skladá sa z viacero vyznaní. Toto býva obyčajne dôvod pre úplnú rozluku cirkvi a štátu.

Niektorými otázkami pomeru cirkvi a štátu za Veľkomoravskej ríše zapodieva sa prof. Michal Lacko v knižke *Sv. Cyril a Metod*, Rím, 1963. Vydal ju súčasne aj v angličtine. Pomer cirkvi k štátnej moci v počiatočných storočiach Uhorska je predmetom obsiahlej práce prof. Dr. Ľudovíta Knapka *Obsadzovanie uhorských biskupstiev od konca X. do konca XIV. storočia so zvláštnym zreteľom na pápežské zásahy a na postavenie uhorských kráľov.* Knižnica právnickej fakulty, Bratislava, 1934.

Verejnoprávnemu postaveniu konfesií za Reformácie venoval prof. Dr. Ján Kvačala spis *Dejiny Reformácie na Slovensku,* Liptovský Sv. Mikuláš, 1935. Neskôr, v druhej polovici XVIII. storočia uznaným odborníkom na pomer cirkvi a štátu bol František Adam Kollár. Jeho meno nesú spisy *Historia Diplomatica Juris Patronatus Apostolicorum Hungariae Regum,* I-II. Vindobonae, 1762, ako aj *De Originibus et Usu Perpetuo Potestatis Legislatoriae Circa Sacra Apostolicorum Regum Hungariae,* Vindobonae, 1764. Tieto diela Kollár údajne napísal na popud kancelára Kaunica.[15] Vyznievajú proti patronátnym privilégiám šľachty.

O práve panovníkov obsadzovať diecézy v Uhorsku uverejnil Dr. Václav Chaloupecký, profesor na filozofickej fakulte v Bratislave, pojednanie *Slovenské diocese a tak-řečená apoštolská práva,* zvláštny odtlačok *Bratislava,* ročník 1928.

Za prvej Česko-Slovenskej republiky, keď niektorí právnici reklamovali kontinuitu patronátnych práv pre česko-slovenskú vládu z titulu nástupníctva po rakúsko-uhorskej monarchii, Dr. Pavol Macháček, vtedy poslanec Ľudovej strany, vyvracal tieto nároky v knihe *Hlavnopatronátne právo v dejinách uhorských (Právna úvaha),* Bratislava, 1930. Tvrdil tam menovite, že konkordáty boli vždy koncesiami Svätej Stolice v prospech určitých štátov, alebo vlád. Dajú sa vysvetliť partikulárnymi okolnosťami, ktoré prevládli v tom-ktorom štáte v určitej dobe. Preto výsady z nich vyplývajúce nemožno prenášať z jedného štátu na druhý, z jednej vlády na druhú.

Pomeru cirkvi a štátu v Česko-Slovensku po prvej svetovej vojne a jeho úprave v Modu vivendi z r.1927 venoval Dr.Vratislav Bušek, bývalý rektor univerzity a dekan právnickej fakulty v Bratislave, svoj príspevok "Poměr mezi státem a církví na Slovensku

---

[15] J. Mišianik et al., *Dejiny staršej slovenskej literatúry,* I. SAV. Bratislava, 1958, str. 263-266.

a Podkarpatské Rusi", *Československá vlastivěda,* diel V., Praha, 1931.

Postavením cirkvi a konfesií zapodievali sa tiež niektoré diela z odboru cirkevných dejín. Tu možno spomenúť *Cirkevné pomery katolíckych Slovákov v niekdajšom Uhorsku* od Dr. Karola Medveckého, prepošta v Bojniciach (Ružomberok, 1920) a dvojzväzkové *Cirkevné dejiny s osobitným zreteľom na vývin cirkevných dejín Slovenska* od Dr. Jozefa Špirku, profesora v seminári na Spišskej Kapitule (Matica Slovenská, Turč. Sv. Martin, 1943).

Boj štátu a komunizmu proti cirkvi za tretej a štvrtej Česko-Slovenskej republiky výstižne zachytil Dr. Teodorik J. Zúbek, OFM, v knihe *The Church of Silence in Slovakia,* Whiting, Ind., 1956.

Na konci tejto state hodno zaznamenať tézy z cirkevného práva nasledujúcich slovenských teológov, čo študovali na univerzitách v Taliansku: Ján Slaninka, *De Ecclesiae potestate coactiva materiali apud Gratianum,* Torino, 1948; *De ministerio extraordinario confirmationis in jure vigenti usque ad decretum "Spiritus Sancti munera",* Torino, 1949, a *Animadversiones defensoris vinculi. Votum. Sententia definitiva in secundo gradu,* Torino, 1950; Ľudovít Sucháň, *Il potere coattivo materiale nella Chiesa nella riforma gregoriana secondo Anselmo di Luca,* Torino, 1951, a *De oppositione tertii veluti in appellatione,* Torino, 1951, ako aj Daniel Faltin, OFM, *De obligatione impendendi fructus beneficii superfluos pro pauperibus aut piis causis,* Pontificia Universitas Lateranensis, Romae, 1963.

6. Trestné právo

Za Rakúsko-Uhorska vládol v monarchii, čo sa týka občianskeho a trestného práva, dualizmus. Rakúsko riadilo sa inými zákonmi než Uhorsko. Tento rozdiel preniesol sa po r. 1918 i do Česko-Slovenska. Kým české krajiny boli recipovali zákony rakúske, zatiaľ na Slovensku platili staré uhorské. To bol menovite Trestný zákon o zločinoch a prečinoch, článok V. z roku 1878 a Zákon o priestupkoch, článok XL. z r. 1879. Tak isto platil na Slovensku uhorský Trestný poriadok, článok XXXIII. z r. 1896.

Po prvej svetovej vojne javila sa teda potreba preložiť recipované uhorské zákony do slovenčiny. Ako prekladateľa možno spomenúť Dr. Michala Slávika, advokáta, ktorý r. 1923 vydal u Pažického na Myjave *Trestný zákonník o zločinoch a prečinoch* a osobitne *Trestný zákonník o priestupkoch, opravený a doplnený Zákonom na ochranu Republiky.*

Na právnickej fakulte v Bratislave učil trestné právo prof. Dr. Albert Milota, ktorý bol za čas aj rektorom univerzity. On tiež vydal komentované zákonníky trestného práva podstatného i procesného, platného na Slovensku a Podkarpatskej Rusi.

K jeho žiakom patril Miloslav Takáč, ktorý s Petrom Zátureckým vydal r. 1948 *Československé trestné hmotné právo platné na Slovensku* (Právnická Jednota). Po zavedení Ústavy z r. 1948 ľudovodemokratické Česko-Slovensko cítilo potrebu odstrániť starý dualizmus na poli trestného práva. Unifikáciu trestného práva podstatného previedli zákonom č. 86/1950 a trestného práva procesného zákonom č. 87/1950 dňa 18. júna 1950. Okrem týchto zákonov, ktorých výkon spadal do právomoci súdnictva, promulgovali v ten istý čas ako č. 88/1950 tiež *Trestný administratívny kódex,* podľa ktorého začali trestať určité prečiny a priestupky hlavne hospodárskej povahy administratívnou cestou.

O dva roky neskôr dňa 30. októbra 1952 previedli reformu súdnictva *Ústavným zákonom o súdoch a prokuratúre.* O zmysle tejto reformy možno čítať:

''Jeho (prokurátorova) účasť v procese je vecou jeho úvahy a nepodlieha kontrole súdu. Prokurátor tu stráži záujmy všeobecného blaha a zaisťuje svojou účasťou zákonnosť konania a rozhohodovania súdov.''[16]

Tu ide zrejme o kontrolu súdnictva vládou. Touto reformou, ktorá i formálne skoncovala s tzv. nestrannosťou súdov, československý trestný systém priblížil sa podstatne systému sovietskemu. Dosahom tejto reorganizácie zapodieva sa Vladimír Klapka v diele *Nová organizácia súdov a prokuratúry,* Bratislava, 1953.

Tieto ďalekosiahle kodifikácie, prevedené po vzore ruského systému, boli publikované česky i slovensky vo viacerých vydaniach. Bez toho, aby sme si robili nároky na úplnosť, uvedieme aspoň tieto: *Trestný zákon právny,* Kolektív Povereníctva vnútra, Bratislava, 1951; *Trestný poriadok a predpisy s ním súvisiace,* zostavili a poznámkami opatrili Jaroslav Šimák et al., Ministerstvo spravodlivosti: Právnický ústav, Bratislava, 1953; *Trestný zákonník,* Ministerstvo spravodlivosti: Právnický ústav, Bratislava, 1954; *Trestný zákon a trestný poriadok a predpisy súvisiace,* Ministerstvo spravodlivosti: Právnický ústav, Bratislava, 1957; *Trestný poriadok a predpisy s ním súvisiace,* zostavil Emil Jelínek et al., Bratislava, 1958, a *Československé trestné konanie,* Ministerstvo spravodlivosti: Právnický ústav, Bratislava, 1958.

[16] Vilém Steiner, *Občanské právo procesní v praxi soudů,* Orbis, Praha, 1958, str. 14.

Nie div, že po takej úrode trestných zákonníkov, ani odborníci nezaostali publikačne. Vojtech Hatala s Eugenom Husárom, profesori na Vysokej škole ekonomickej v Bratislave, vydali *Trestné právo Československej republiky* ako učebnicu tej školy, Bratislava, 1955, a František Poláček rozviedol teóriu "socialistickej legality" v diele *Skutková podstata trestného činu,* SAV, Bratislava, 1957.

Celý systém trestného práva bol opätovne revidovaný a upevnený v novej kodifikácii r. 1961, keď sa vedúcim činiteľom pozdalo, že Česko-Slovensko bolo šťastne prekonalo detské choroby socializmu a že teda môže už zaujať po boku Sovietskeho Sväzu popredné miesto dospelého člena v rodiacej sa svetovej socialistickej pospolitosti štátov. Stalo sa tak zákonami zo dňa 29. novembra 1961. Osveta v Bratislave rok nato ponáhľala sa vydať v slovenčine novokodifikovaný *Trestný zákon a Trestný poriadok* s komentárom Jána Tolara a iných.

Možno teda povedať, že trestní odborníci za ostatných pätnásť rokov nezaháľali. Dve kodifikácie občianskeho a trestného práva je výkon, čo zahanbuje aj Napoleonových kodifikátorov. Tu nemožno iné než doložiť: *Pourvu que ça dure!*

7. *Národné hospodárstvo*

a. *Národohospodárska teória a prax*

Na právnickej fakulte bratislavskej univerzity medzi dvomi vojnami zo Slovákov prednášal národné hospodárstvo Dr. Imrich Karvaš, ktorý za Slovenského štátu bol guvernérom Národnej banky. Ešte ako docent vydal v Knižnici právnickej fakulty z toho odboru knihu *Francúzska inflácia,* 1928, a *Vliv kartelov na konjuktúru,* 1932. Otázkou medzinárodných výrobných monopolov zapodieval sa docent Dr. Ervin Hexner v spise *Medzinárodné kartely,* ktorý bol preložený do viacerých jazykov (španielčiny, angličtiny atď.). Po roku 1938 Hexner odišiel do Spojených Štátov Amerických, kde najprv učil a neskôr stal sa úradníkom Medzinárodného menového fondu vo Washingtone, D. C.

Za Slovenského štátu Dr. Gejza Riedler napísal prácu z odboru regulovaného hospodárstva *Koncesný systém vo svetle platného práva,* Univerzum, Bratislava, 1944, zakiaľ Dr. Vojtech Krajčovič, vtedy úradník Národnej banky, zapodieval sa pomerom poľnohospodárstva, priemyslu a iných odvetví činnosti na hrubom národnom dôchode v knižke *Die Struktur der Slowakischen Wirtschaft,* Bratislava, 1941.

Po druhej svetovej vojne publikoval dvojzväzkové *Národné*

hospodárstvo (Bratislava, 1948) Dr. Rudolf Briška, profesor Vysokej obchodnej školy v Bratislave, ktorý bol predtým za čas študoval aj v Amerike.

Mimoriadnu publikačnú činnosť dokázal na tomto poli tiež Dr. Ján Spišiak, vyslanec Slovenskej republiky v Budapešti, ktorý začal svoju vedeckú kariéru za Slovenského štátu ako docent zmenkového práva na právnickej fakulte. Nevšednú špecializáciu v odbore hospodárskeho práva za socialistického obdobia prejavil knihami: *Národné podniky,* Štátne nakladateľstvo, Bratislava, 1949; *Dodávka a odber výrobkov vo svetle arbitrážnej praxe,* Slovenské vydavateľstvo politickej literatúry, Bratislava, 1957; *Nová smluvná sústava socialistických organizácií,* Orbis, Praha, 1959; *Hospodárske právo v systéme socialistického práva,* SAV, Bratislava, 1963.

Z ďalších publikácií tejto periódy žiada sa zaznamenať: Ferdinand Dvonč, Jaroslav Navrátil a Jozef Slezák, *Štátna arbitráž a konanie pred ňou,* Ministerstvo spravodlivosti: Právnický ústav, Bratislava, 1954; Felix Hutník, *Rozvoj základného výrobného fondu jednotných roľníckych družstiev na Slovensku,* Slovenské vydavateľstvo politickej literatúry, Bratislava, 1957; Pavol Turčan, *Socialistická industrializácia Slovenska,* Osveta, Bratislava, 1960; a Andrej Lantaj, *Aktuálne otázky riadenia národného hospodárstva,* SAV, Bratislava, 1960.

b. Obchodné a finančné právo

I keď na tomto poli ukázalo sa na Slovensku pomerne málo odborníkov, jednako treba uznať hĺbku ich špecializácie.

Pred druhou svetovou vojnou Dr. Jozef Fundárek, tajomník bratislavskej Obchodnej komory a docent právnickej fakulty, publikoval *Stanovy účastinných spoločností podľa práva slovenského,* Knižnica právnickej fakulty, Bratislava, 1934. V sérii tejže Knižnice vyšlo r. 1939 dielo F. Floreána *Kapitálová koncentrácia a jej vplyv na právnu štruktúru účastinnej spoločnosti.* Za Slovenského štátu Dr. Gejza Riedler rozpísal sa o jednej z aktuálnych otázok štátneho hospodárstva v knihe *Dozor nad asociáciami a syndikátmi,* Knižnica právnickej fakulty, 1940. Vari v ten istý rok a nákladom tejže Knižnice vyšlo dielo *Právne usporiadanie štátneho dlhu pri územných zmenách* od Dr. Alexandra Hrnčára, min. radcu najprv na Ministerstve financií v Prahe a potom v Bratislave. Docent Dr. Ján Spišiak s prof. Dr. Karolom Kizlinkom vydali spoločne vari r. 1943 učebnicu *Zmenkové právo,* Knižnica právnickej fakulty.

Po 1948 obchodným transakciám v systéme znárodneného hospodárstva venoval Spišiak knihu *Kúpa podľa Obchodného zákona so zreteľom na predpisy a plánovanom hospodárstve,* Štátne nakladateľstvo, Bratislava, 1949. Keďže v Česko-Slovensku v dôsledku znárodnenia výroby vznikli medzi podnikmi otázky zvláštnych transakcií, menovite čo do zmlúv a vyúčtovania, Spišiak, ktorý sa bol naučil rusky v moskovskej väznici Lubljanka, snažil sa oboznámiť právnické kruhy s týmito otázkami, ktoré už boli zdomácneli v Sovietskom Sväze, v knihe *Právo a chozrazčot,* Ministerstvo spravodlivosti: Právnický ústav, Bratislava, 1952. O daňovom systéme za socialistickej éry publikoval Jozef Miškiv knihu *Daňové zákony,* Slovenské vydavateľstvo politickej literatúry, Bratislava, 1954.

c. *Pracovné právo*

Kedysi pracovný pomer bol súkromnoprávnou zmluvou. Pod vplyvom sociálnych myšlienok od konca XIX. storočia možno badať zvýšenú intervenciu štátu do pracovného procesu vo forme pracovného zákonodarstva. Štát dáva sa upravovať mzdy a pracovné podmienky. Robotníctvo si pomaly vynucuje kolektívne zmluvy. Pracovný pomer stáva sa tak významnou zložkou hospodárskeho správneho práva.

Za prvej Česko-Slovenskej republiky pracovným pomerom zapodieval sa docent Dr. Ervin Hexner v publikácii *Das Dienstvertragsrecht in der Slowakei,* Brno, 1925. V tejto súvislosti nemožno nespomenúť tiež jeho príspevok "Kolektívní smlouvy", *Slovník Veřejného Práva.*

Po r. 1945, ako dôsledok znárodnenia výrobných prostriedkov, štátna kontrola pracovných podmienok sa značne zostrila. Táto okolnosť slúžila za motív pre viaceré knižné rozbory a komentáre.

Knižnica právnickej fakulty v Bratislave vydala roku 1948 dielo Dr. Jozefa Raticu *Základy pracovného práva.* V ten istý rok publikoval A. Virsík a J. Bielický *Mzdy a platy na Slovensku.* Ďalej nasledovalo *Pracovné právo na Slovensku* od docenta Dr. E. Mestitza a *Práva a povinnosti pracujúcich* od Dr. Ladislava Tumu, Práca, Bratislava, 1950. O právnej úprave pracovných podmienok, inkluzíve kontingentácie, v agrikultúre napísal Dr. Jozef Bakala *Právnu príručku pre poľnohospodára,* Bratislava, 1958.

* * *

Osobitne v stati o národnom hospodárstve žiada sa spomenúť

dielo P. Ratkoša *Príspevok k dejinám banského práva a baníctva na Slovensku,* Bratislava, 1951, i keď sa ono svojou povahou vymyká z predošlých kategórií.

8. Súkromné, alebo občianske právo

Tým, že uvádzame súkromné právo na ostatnom mieste, nemáme v úmysle ho deklasovať na význame. Za dlhé storočia feudalizmu, rímske súkromné právo bolo všeobecným právom kresťanskej Európy. No ako v jednotlivých štátoch verejné právo po Renesancii začalo vzrastať na rozsahu i dosahu, tak začali sa vynárať určité lokálne alebo národné determinácie i v odbore súkromného práva. Vývin však nenapredoval všade rovnakým krokom.

Vo Francúzsku rímske právo platilo ako zdomácnelé zvykové právo až do Napoleonovej kodifikácie. V Nemecku udržalo sa ako tzv. "allgemeines Recht", až kým nebol roku 1900 promulgovaný "Bürgerliches Gesetzbuch".

V Uhorsku Werbőczyho *Tripartitum* a neskôr *Codex Juris Hungarici* predstavovali zároveň systém verejného i súkromného práva. Bol to metodicky ucelený súpis právnych inštitúcií, ako sa tieto vyvinuli na základe domácich zvykov a tradície. No v odbore súkromných vzťahov Werbőczy sa bol poväčšine držal definícií i výkladu rímskych právnikov.

Prvý právnický spis vydaný v slovenčine, ako uvádza Tomsa, bol preklad *Uhorského súkromného práva* od Alexandra Kővyho, ktorý preklad zhotovil roku 1801 Bohuslav Tablic.[17]

Po vzore Francúzska v rakúskej časti Habsburskej monarchie kodifikovali občianske právo r. 1811. V Uhorsku však zostali veci po starom spôsobe. Rímske právo učilo sa ďalej na univerzitách ako úvod k právnickému mysleniu a k platnému domácemu právu. Hlavne pod vplyvom nemeckej školy Pandektistov v XIX. storočí, udržalo si ono svoje pozície na právnických fakultách v Strednej Európe až do zavedenia nových učebných osnôv komunizmom.

Po roku 1918, kedy právo na Slovensku oddelilo sa formálne od práva uhorského, došlo k oživeniu štúdií a spisby hlavne v civilistike. Občianske právo na bratislavskej právnickej fakulte začal zo Slovákov učiť profesor Dr. Gustav Ráth a docent Dr. Vladimír Fajnor. Naliehavá potreba zdomácniť tento predmet jednak na univerzite, jednak na súdoch, viedla docenta Fajnora

---

[17] **Bohuš Tomsa, *Nauka o právních vědách,* Všehrad, Praha, 1947, str. 132.**

a Dr. Adolfa Zátureckého ku spracovaniu systematického diela. Tak vznikol *Nástin súkromného práva platného na Slovensku* (prvé vydanie r. 1924, druhé 1935). Autori tu do značnej miery držali sa elaborátu komisie, ktorú r. 1871 bol zriadil uhorský minister justície Horváth Boldizsár a ktorá dokončila svoju prácu r. 1891. Dielo obsahovalo časť všeobecnú, právo vecné, obligačné a dedičské, právo manželské, pomer rodičov a detí, ako aj inštitúciu poručníctva a kuratelý, čo zhruba zodpovedá obsahu Justiniánových *Institutiones.* Skoro celé dve generácie civilistov na Slovensku formovali sa štúdiom tohto diela.

Profesora Rátha a docenta Fajnora neskôr zatienil i ako učiteľ i ako autor vedec mladšej generácie prof. Dr. Štefan Luby, ktorý sa habilitoval na tento predmet pred druhou svetovou vojnou po štúdiách v Paríži. Medzi jeho spisy z tejto doby patria: *Peňažné pohľadávky,* Bratislava, 1937; *Obyčajové právo a súdna prax,* Knižnica právnickej fakulty, 1939, a *Slovenské všeobecné súkromné právo,* Právnická Jednota, Bratislava, 1941.

Na rímske právo špecializoval sa po štúdiách v Taliansku iba jeden Slovák, Dr. Karol Rebro. Za Slovenského štátu bol docentom a po roku 1945 stal sa profesorom. Vydal dva spisy z tohto odboru: *Konkubinát v práve rímskom od Augusta do Justiniána,* Bratislava, 1940, a *Juliánova náuka o práve obyčajovom,* Bratislava, 1944. Hoci včas prešiel ku komunizmu, po uväznení Clementisa, Husáka a Novomeského, padol do nemilosti. Napokon musel preorientovať svoje vedecké záujmy na sociálne pomery v Rakúsko-Uhorsku.

Na počiatku ľudovodemokratického Česko-Slovenska profesor Luby vydal *Základy všeobecného súkromného práva,* I-II, Bratislava, 1947, a *Rodinné právo SSSR,* Bratislava, 1949.

Medzitým Česko-Slovenská republika previedla zákonom zo 7. decembra 1949 jednotnú kodifikáciu rodinného práva na celom svojom území, po ktorej r. 1951 nasledovala kodifikácia ostatných partií občianskeho práva. Nový *Občiansky zákonník* vydalo slovensky najprv Povereníctvo spravodlivosti, Bratislava, 1951, a neskôr Ministerstvo spravodlivosti: Právnický ústav, Bratislava, 1954. V tomže roku vyšla tiež v Bratislave dvojzväzková univerzitná *Učebnica občianskeho a rodinného práva,* na ktorej spolupracovali V. Knapp, J. Blažke, S. Luby, B. Andres a J. Glos.

Roku 1958 publikoval Luby obsiahle dvojzväzkové dielo *Prevencia a zodpovednosť v občianskom práve,* SAV, Bratislava.

Roku 1964 Česko-Slovensko previedlo novú revíziu celej kodifikácie občianskeho práva, ktorá zvýrazňuje potreby ''homogen-

nej" socialistickej spoločnosti. Nový *Občiansky zákonník,* ktorý vydala Osveta, Bratislava, triedi vlastníctvo na osobné, družstevné a štátne. Súkromné vlastníctvo, starý to koncept rímskeho práva a kapitalistickej spoločnosti, stal sa za nových pomerov prežitkom.

Proti samotnému prechodu z kategórie súkromného vlastníctva na vlastníctvo osobné, nedá sa konceptuálne nič namietať. Ba dokonca dalo by sa povedať v súhlase s najvýznamnejšími predstaviteľmi personalizmu ako je Emmanuel Mounier a Jacques Maritain, že hospodársky a sociálny personalizmus zodpovedá viac modernému kresťanskému chápaniu vlastníctva, než hospodársky a sociálny individualizmus. No v dôsledku materiálneho obmedzenia rozsahu vlastníctva združstevnením a socializáciou na rodinný dom a hnuteľné veci osobnej potreby, zostáva takto definované osobné vlastníctvo len fragmentom, len akousi poloprázdnou škrupinou toho, čo sa obvykle označuje ako súkromné vlastníctvo. Teda ide tu viac o hru s pojmami, než o skutočné hospodárske a sociálne zlepšenie v právnom postavení osoby.

Z diel o niektorých špeciálnych otázkach občianskeho práva hodno ešte uviesť tieto: Dr. Martin Grečo, *Autorský zákon,* Bratislava, 1955; profesor Luby, *Autorské právo,* SAV, Bratislava, 1962, a Ján Res, *Ochrana vynálezov,* Bratislava, 1958.

Do odboru čiastočne občianskeho, čiastočne správneho práva zaraďuje sa tiež *Roľnícko-družstevné právo* od Milana Štefanoviča, Osveta, Bratislava, 1962.

Dosiaľ v tejto stati uvedené spisy a zákonníky majú za predmet tzv. podstatné občianske právo. Zostáva nám teda ešte stručne zachytiť stav literatúry z odboru tzv. formálneho alebo procesného práva.

Občiansky súdny proces riadil sa na Slovensku až do komunistických kodifikácií uhorským zákonným článkom I. z r. 1911. Pre potrebu univerzity i súdov zhotovil Dr. Vladimír Krno slovenský preklad toho článku, ktorý vydal r. 1924 v Bratislave pod titulom *Občiansky súdny poriadok.* Nové vydanie s revidovanou slovenskou terminológiou a s novšou judikatúrou vyšlo r. 1943 v Bratislave za redakcie Dr. Martina Mičuru a Štefana Moyša. Do odboru procesného práva spadajú tiež práce docenta Dr. Jozefa Raticu *Súd a tvorba práva,* Knižnica právnickej fakulty, Bratislava, 1941, a *Základy procesného práva,* Bratislava, 1943. Po roku 1945 ten istý autor publikoval *Exekučné právo: Prehľad sústavy,* Štátne nakladateľstvo, Bratislava, 1949.

Novokodifikovaný *Občiansky súdny poriadok* vydalo r. 1951

Povereníctvo spravodlivosti v Bratislave. Po štrukturálnych zmenách v súdnictve bol tento zákon r. 1964 revidovaný a publikovaný v novom vydaní.

Na konci tejto state nemožno nespomenúť jedno z najvýznamnejších diel slovenskej právnickej literatúry, *Dejiny súkromného práva na Slovensku* od prof. Dr. Štefana Lubyho, Právnická Jednota, Bratislava, 1946. Vzhľadom na menlivosť podstatného občianskeho práva, čo sa prejavila v rozličných ideových a štátnych sústavách, za ktorých Luby pôsobil na právnickej fakulte, toto dielo celkovým významom a obsahom zatieňuje jeho ostatné práce. Ono zhrňuje dlhoročný výskum vývinu súkromného práva na území Slovenska. Možno povedať, že toto dielo, široko koncipované na dôkladnom štúdiu prameňov maďarskej a nemeckej právnehistorickej literatúry, nemá dosiaľ páru v slovenskej odbornej spisbe. Zostane trvalým žriedlom pre poznanie sociálnych a majetkových pomerov a inštitúcií na Slovensku, ako sa tieto vyvinuli od Veľkej Moravy, cez uhorský feudalizmus i po ňom. Luby je členom Slovenskej Akadémie Vied a dopisujúcim členom Československej Akadémie Vied v Prahe.

ZÁVER

Právna veda a spisba, ako to z predošlého vysvitá, sú dôležité skutočnosti viacstoročného kultúrneho života na Slovensku. Cez ne bolo Slovensko zapojené na sieť sociálnych, politických a kultúrnych prúdov Európy. A naopak, mužovia s právnickým vzdelaním, či to bol František Adam Kollár v XVIII. storočí na dvore Márie Terézie, alebo Štefan Marko Daxner v XIX. storočí na Memorandovom zhromaždení v Turčianskom Sv. Martine, či to bol Dr. Ivan Krno, za čias Trigve Lieho druhý najvyšší úradník Organizácie Spojených Národov, alebo Dr. Vladimír Fábry, ktorý zahynul s Hammarskjöldom počas mierovej misie v Kongu, všetci títo a mnohí iní zapájali svoj vlastný rozumový potenciál na tú istú sieť a tak hrali významnú úlohu vo svojich príslušných postaveniach. Zápas právnikov ako vzdelancov formovaných v účelovej metóde myslenia a konania v najvyšších organizačných formách a polohách spoločnosti bol vždy bojom o hodnoty. Virtus veľkých právnikov v dejinách zračí sa v tom, že sa nevzdali vyššieho cieľa pre nižší, že rešpektovali prirodzené kategórie hodnôt ľudských, národných, univerzálnych.

Komunizmus, ktorý pokladá právo za nástroj hospodárskej politiky, značí hlbokú dekadenciu práva. Urobil z práva slúžku politiky. Teraz dominantnú úlohu na Slovensku ako v iných krajinách pod komunizmom hrajú stranníci príslušníci často bez

náležitého vzdelania. Oni sedia na mocenských hradoch, v ministerstvách, povereníctvach, atď. Príklad Viliama Širokého, ktorý držal liace vývinu na Slovensku od 1948 až do svojho pádu v septembri 1963, je priam odstrašujúci. Jemu podobní ľudkovia, ktorí nikdy nedorástli na stredoeurópsky priemer, diktujú zhora, individuálne alebo vo forme výborov, podriadenému personálu, čo záujmy komunistického štátu konať vyžadujú. Oni sa stali inžiniermi socialistickej výstavby.

Právnici, až na nepatrné výnimky, sú štátnymi úradníkmi, vykonávateľmi vyšších rozkazov. Ich prestíž ako slobodnej profesie zanikla. Prestali usmerňovať politický a právny vývin. Nový systém zdegradoval ich na poslucháčov pre vodcov a podvodcov proletariátu, na treťoradých asistentov socialistického poriadku. Preto aj ich služba, v ktorej lavírujú medzi väzením a servilitou, musí sa posudzovať z tejto historickej perspektívy. V každom prípade immanentná nestálosť právneho poriadku pod komunizmom nemôže iné, než nabádať každého právnika k opatrnosti.

Jednako i za týchto historicky výnimočných pomerov vytvorili sa na Slovensku určité inštitúcie, ktoré konajú výskum v odbore práva a iných vedných odboroch. Výsledky tohto výskumu sa publikujú. Obsahove táto literatúra môže byť duchovne cudzia pre právnika, čo sa formoval na vekovitých zásadách rímskeho práva, v ktorom ústredným pojmom bola persona. No i táto literatúra vynáša na svetlo mnohé cenné fakty, ktoré budú vyžadovať len iného zhodnotenia.

Niet pochybnosti, že komunizmus sa v mnohých výpočtoch prerátal a že si túto skutočnosť menovite vzdelaná trieda plne uvedomuje. Zabudol, že sociálny proces neriadi sa marxistickou dialektikou. Dôkazom toho je chronický neúspech urputne riadeného hospodárstva. Sociálny proces je interakcia mnohých síl, menovite duchovných, ktoré sa neohliadajú na predpisy architektov komunizmu. Preto celý systém musí sa výdatne utiekať ku policajnej kontrole, väzeniam, "brainwashing"-u ako ku nezbytným prostriedkom vlády nad mysľou občanov. No popri všetkých týchto zvrátených metódach vládcov, ktoré charakterizujú túto prechodnú dobu, veríme, že príde doba, keď vláda teroru menšín nad masou zastrašeného národa sa skončí. Žiadna revolúcia netrvala večne. Po noci vždy svitol nový deň. To, čo je dnes, je neodvratne minulosťou zajtrajška. Preto len viera vo večné hodnoty, v lepšiu budúcnosť, môže zachrániť slovenský národ ako aj iné národy od historického zániku, od utonutia v socialistickom mori.

Washington, D. C.

AUS DEM SLOWAKISCHEN

Den Schädeln

O sagt mir, in dunkelen Beinhäusern niedergelegte Schädel, welcher
wessen ist! Dieser vielleicht eines Bauern und der eines Grafen?
Kündet mir, welchen trug der hochgereckte Hals von Reichen?
Und welchen der niedere Nacken von Armen?
Wem lachte reichlich, als er noch lebte, das Glück wohl?
Und welcher trug unfrei oft die Last des Geschicks?
Ist dieser dort weisser, weil viele vor ihm sich neigten
und vielleicht überall reichlich ihm Ehre erwiesen,
dunkeler aber jener da, weil er Undank auf Erden
ertrug und meistens nur Schlimmes?
Furchtbar verharrt ihr im Schweigen und könnt keine Antwort
mir geben auf irgendwelche Fragen.
Nur in grausigen Gruppen liegt ihr hier und seht aus
wie aufgehäufte Brocken zerschmetterter Felsen
oder wie traurig bekümmerte Wälder, denen der Grauhaar November
das Sich-Bewegen entreisst und den köstlichen Zierschmuck.

Urwortlaut slowakisch von Ján Hollý *(1785-1848)*
deutsche Fassung von Bolko Frhr. von Richthofen.

Capri

Dunkel hat Felsen befallen.
Dem Meere der Abend verglimmt.
Lass Bootsmann die Pfeife erschallen,
aus Olivenholz gestimmt.

Die Welt ist voller Kummer
in Wolken wie in Herzen.
Es regnet. Verbergt im Schlummer,
ihr Menschen, eure Schmerzen.

Lang ich noch draussen im Schauer stand
mit dem Blick nach Nord ins Gewitter.

Ein Regentropfen die Augen fand
wie das Meer so salzig und bitter.

Slowakischer Urwortlaut von Valentín Beniak,
deutsche Fassung von Bolko Frhr. von Richthofen

Im Walde

Zu der Winde sanftem Wehen,
wenn die Schar der Blätter rauscht,
sollt ihr Seufzer mir vergehen.
Schlicht mein Lied dann mit euch tauscht.

Denn ergreift im Wald der Winde
Sang mein trauriges Gemüt,
fühl ich schon das Lied der Linde,
die mir überm Grab einst blüht.

Slowakischer Urwortlaut von Svetozár H. Vajanský *(1860)*
deutsche Fassung von Bolko Frhr. von Richthofen

Der goldene Tag

Du lächelst. Ein Handschlag und schon gingst Du weiter.
Vom Tor fort klopfen Deine Sandalen.

Ich aber lächle und lächle,
mich selber bestaunend. Ist es möglich,
dass auch Du mich liebst? Die Welt ist gut.
Die Leute bleiben stehen,
die ich treff, und bestaunen mein Lächeln.
Mögen sie sich wundern.
Heute gestand ich Dir klopfenden Herzens,
dass ich Dich liebe, freilich
nicht auf slowakisch, nein italienisch,
sehr behutsam:
"Ti voglio tanto bene!"
wartend dann, ob der Himmel auf mich stürzte,
aber garnichts geschah davon.
Du jedoch lächeltest.

Und jetzt durchschrift ich die Pinien-Wälder,
hab Sonne im Herzen, vor den Augen das Grün der Blätter,

und hätt ich Geld zum Bezahlen,
den Ersten, den ich träfe,
lüd ich ein für ein Viertel Rotwein.

Slowakischer Urwortlaut von Karol Strmeň,
deutsche Fassung von Bolko Frhr. von Richthofen

V NOCI

Už bolo neskoro
prišla noc do izby
celá zo stromov
černejšia ako prst na okne
zdvihnúť ju nemožno
zo zeme, vyňať z jablka
ako z teba poznanie
že si v sne plakal

Izba je ako cmiter
aj anjela sa zľakneš
spoteného, čo pri tebe leží
v ríši umrlcov
studených, neľudských
tých očú s uhlíkmi
rúk mŕtvych, krokov drevených
praskotu v kúte
vzadu za ťarchou hlavy

Ale tu zrazu tmy sa pretrhnú
búcha na okne človek
že ho okradli
že je sám
a mŕtvi poľakaní miznú
od teba s praskotom v kúte
svaly si hmatáš
dvere otvoríš:
poď kamarát dnu
človeče, brat môj
sme ľudia

Rudolf Dilong

POSLEDNÁ ŠANCA

Ján Doránsky

Táto historka sa začína len niekoľko minút pred tým, ako sa skončí v Town of Bloomy Lane.

Bloomy Lane patrí medzi výhradné mestské štvrte kanadskej novošľachty. Hoci sa jej dosiaľ podarilo úspešne čeliť centralizačným snahám ambiciózneho veľmesta, jej bezprostredný osud môže byť, iba že ju pohltí skalný oceán, ktorý ju obkolesuje. Úhľadná, najmä teraz v lete, panenku-netýkavku pripomínajúca z vtačej perspektívy, vidí sa byť oázou, alebo zrnkom zlata lisnúcim sa z piesočnej šedivosti.

Človek by tú štvrť najradšej premenoval na Sleepy Lane. Ospalá sa zdá byť, len čo je pravda. Nebodaj preto, že ju umoril sparný júlový deň, ktorý je priam na odchode... Nie... Tá ospalá tichosť je trvalým stavom najmä vo všedné dni týždňa. Vyzerá to, akoby tu ani ľudia nežili a tí, ktorých náhodou zočíš, pohybujú sa sťaby sa báli, že niekoho zobudia.

Uličky v Bloomy Lane sú krátke, samé "Stát"', samé "Pomaly", takže sa autá nemajú kedy rozbehnúť a šoféri si spravidla vydýchnu, keď ju opustia a zase sa nájdu na širokej, vzdušnej hradskej, ktorá sa zdanlivo nikde nekončí.

Pestované poprsia priedomí belejú sa z korzetov živých plotov a spod pavučinovo ľahkých tôní. Do očí bije záplava kvetov v najrozličnejších zoskupeniach; niektoré v trsoch, niektoré v masách, nanucujúcich sa oku neraz skôr ako lišaj, než ozdoba. Vo všetkom tom vidieť snahu prevýšiť, prekonať niekoho stoj čo stoj v mlčanlivom intersusedskom turnaji súťaživého krasocitu.

Blíži sa k piatej popoludní, čo je i pre Bloomy Lane čas prebudiť sa z driemot.

V diaľke i neďaleko dookola zaromonilo mesto kovovým rykom, ktorý badateľne rastúci v sile povodňou napĺňuje labyrint nezrátateľných ulíc a uličiek. Státisíce ľudí vracia sa v tejto hodine k domovom na autách, autobusoch i vlakoch.

Na schodoch pred vilou poslanca Mackintosha sedí záhradník Rožko.

Pred polhodinou dostrihal trávu i živý plot a už aj náčinie poukladal do garáže. Dobre ulahodí staršiemu človekovi po celodennej práci vystrieť si kosti a zapáliť na cigaretu. Vskutku ešte pracuje, lebo polieva trávniky. Predpovedači počasia hlásili dážď, no skúsenosť učí, že po takej predpovedi nezaškodí s dažďom nerátať.

Rožko sa dnes cíti byť ustatejší ako inokedy. Keby si mu povedal, že to pre vek a váhu, urazil by si tých bezmála dvesto funtov zemitého chlapa. Odpovedal by ti tým, že by sa vypäl a napružil svaly tak, aby v potom zvlhlej košeli vákua neostalo. Čo je päťapäťdesiat rokov, keď si zachovalý, nič ti ešte z tela nevyoperovali a zuby — všetkých pätnásť zdravých — sú tvoje, nie cudzie — na dlh.

Nie telo, ale myseľ má Rožko ustatú, dušu zaoblečenú a svetabôľ v nej. Zajtrajšok sa mu nikdy nezdal byť taký čierny ako dnes, keď už ani sám seba nepresvedčí, že neprehral poslednú šancu svojho života v zámorí.

Rozbehané myšlienky nevie dať dokopy. Vtedy, keď sa načim upriamiť na tvrdosť dňa, na um mu prichádzajú básnické metafory. Vraj júlový deň hasne zdĺhavo ako pahreba po veľkom ohni; k alegórii sa pripojuje predstava minút-iskier syčiacich a hynúcich pod monotónnym postrekom vody zo samočinného pokropáča. 'Somárstvo!' utrúsil Rožko nevdojak polohlasne a prudkým odpľutím zbavil sa zrnka tabaku na jazyku.

V posledných troch rokoch záhradníčenia badá, že sa akosi vzďaľuje od reality do sveta fantázie; akoby sa uhýbačsky odpojoval od kolektíva, z neschodnej cesty na tienistý mäkušký chodníček, namýšľajúc si, že je ešte ako býval, plece pri pleci s druhými a nekompromisne za princípy, v ktoré veril.

Rožko prišiel do Kanady pred pätnástimi rokmi ako politický emigrant zo Slovenska. Okrem dosť zvučného mena priviedol si do exilu ženu a troje malých detí. Hmotných majetkov mal iba toľko, koľko si v tomto zmotanom svete vládal nahonobiť plachý starosvetský idealizmus. Nijaké tajné konto vo Švajčiarsku, ani zrnka z legendárneho Slovenského pokladu, nič arizovaného, nič získaného z titulu vojnovej koristi. Preto mu tesne pred koncom povedal v bratislavskej Luxorke pri káve jeden z tých nad "brudy" dňa vznešene povznesených priateľov, ktorému solidárnosť s národom sa nebála súdov nijakého režimu: "Ľudia ako ty nepatria do politiky, ale na psychiatrov gauč." A pri inej príležitosti: "Blbosť je nedať si zaplatiť za toľkú slepú lojalitu."

Rožko bol publicistom, rádiovým komentátorom a zápalistým rečníkom, ktorého si pospolitosť cenila, lebo vedel zaujímavo hovoriť a infikovať zástupy vlastným oduševnením. Idylicky zneli jeho prejavy, keď sa národ tešil na výslní samo-

statného života, neoblomným radikalizmom cvendžali, keď sa situácia zauzlila a bolo sa treba rozhodovať. Patril medzi tých národovcov, ktorých vlastná viera a oddanosť na život a na smrť stačila presvedčiť, že slovenská pravda napokon zvíťazí. Nijaké taktizovanie neurýchli — podľa neho — príchod tohto víťazstva. Kým budeme kričať sólo i sborovo, za seba i za tých, ktorých hmotná presila pozbavila slobody, že sme a budeme, lebo Boh je s nami a márne proti nám sú vzteky, zatiaľ sa nemáme čoho obávať. Lži, ktorými zamorili nepriatelia Slovákov svetovú mienku, neprinesú nešľachetným rozsievačom trvalú úrodu.

Zatiaľ slovenská pravda dostala nové zaucho, surová sila slávila nové víťazstvo. Ľudia do posledného dychu stojaci za princípmi rozmnožili počet slovenských martýrov, alebo ušli pred smrťou a neslobodou do krajín, v ktorých si môže svoje krédo každý hlásať nahlas a nehatene.

V Kanade našiel Rožko povedomú a pekne organizovanú rodinu starých slovenských prisťahovalcov. Neraz sa desil myšlienky, že by bol býval prišiel medzi cudzích, ktorým by nebol mohol po slovensky zvestovať pravdu o tom, čo sa stalo na vzdialenom Slovensku. Akú politiku by sme boli robili — myslel si Rožko — i keď to nahlas nepovedal, — keby nie tých tisícov obetavcov z našej krvi, ktorí podporili každého z exilných vodcov, ktorý sa osvedčil za náš spoločný ideál.

Rožko sa v takejto aktivite vybíjal podľa chuti. Chvíľami sa mu zdalo, že ho ani vlastní doma toľkou úctou nezahŕňali, ako krajania v Kanade. Pozývali ho do rozličných stredísk za slávnostného rečníka, krajanské noviny ochotne publikovali jeho zápalisté politické úvahy a pohostinní ľudia si pokladali za česť mať brata Rožku čoby čestného hosťa na čelnom mieste pri hodovnom stole, či už na svadbe, na krštení, alebo pri inej príležitosti.

A tak Rožko pre samú zaujatosť v politike, pre samú buditeľskú prácu a všetko, čo s tým súviselo, zanedbal si vlastnú existenciu, výchovu detí i orientovanie sa v novom prostredí, v ktorom, ako sa zdá, bude musieť prežiť ešte veľa rokov života, ak nie aj zvyšok svojich dní. Zarábal, len čo je pravda, no podradnými prácami. 'Robota cti netratí', odrážal výhovorkou poznámky tých z vlastnej skupiny, ktorí sa mali inakšie k svetu. 'Anglicky sa uč', radili mu, keď sa ani po troch rokoch nevedel ešte v tej reči vysomáriť.

Najhoršie bolo čeliť vlastným ratolestiam. Tie chceli mať

otca takého, aby sa ním mohli pýšiť. Raz si hanbu spôsobil, keď v prejave prirovnával seba a nových emigrantov k deťom, ktoré ani chodiť, ani rozprávať nevedia. V prvých mesiacoch by to bolo prešlo bez poznámky, no nie po štyroch rokoch. Dobre, že nepočul, ako ho za to znosili a vysmiali.

Do istého času sa Rožkove deti v škole pýšili svojím otcom. Raz doniesol syn Miško spolužiakom ukázať aj zopár fotografií, kde bol jeho "daddy" v rečníckej póze, v rádiu pri mikrofóne, v uniforme na koni a v nádhernej čiernej limuzíne. O pár rokov tie fotografie zapadli prachom a Rožku už nik nepočúval; ani starí krajania, ani vlastné deti. A keby boli jedni i druhí vydržali aspoň pri pasívnej rezistencii, nebolo by to toľme bolelo. Namiesto toho sa naň zosypali všetečné otázky; celé roje rozličných "prečo", v každom žihadlo alebo skrytá výčitka. "Prečo sa nerozprávaš anglicky?"... "Prečo si nekúpiš auto, aké si mal na Slovensku?"... Zuzka, najmladšia, bola by sa aj s takým koníkom uspokojila, na akom sa tato niesol na jednej z fotografií. Aby nemusel odpovedať, zahromžil, alebo vystrúhal prísnu tvár a skríkol: "Učiť sa choďte!" Žena mu neveľmi nadŕžala a prisviedčala. "Taký vzdelaný človek a robí nádenníka na stavbe..." opovážila sa raz, keď sami dvaja trávili nedeľňajšie popoludnie pri hudbe starých slovenských gramafónových platní. Čo jej mal odpovedať? Nádenníčtinu prijal, keď bol stratil tri či štyri iné zamestnania v rovnakej kategórii. Zase má obecanú novú prácu vo výpravni továrne na ľadovničky. Kdekoľvek robil doteraz, krajanov mal okolo seba a slovensky sa mohol s nimi zhovárať. Učiť sa anglicky odkladal na potom. Čo pochytil z reči, po čase vedel aj použiť v rozhovoroch, to si osvojil bez námahy... Noviny čítal a väčšej časti textu rozumel, lebo mal klasickú školu za sebou; chybu robil len, že sa nesnažil nové slová naspamäť naučiť a čítal zväčša bez slovníka.

Raz si podal žiadosť do Medzinárodného oddelenia Vládnej rádiovej stanice za slovenského hlásateľa, no odmietli ho. "Akožeby nie!" poznamenával pohŕdlivo, "keď sú tam tí — vysloviť sa mi hnusí — zahniezdení..."

Po piatich rokoch mal všetkého dosť. Nanosili sa doň nechuť a roztrpčenosť. Krajanom už vyrečnil, čo vedel; nechceli, aby im to opakoval. Na pracoviskách sa pohašteril s viacerými, lebo zrazu pozbavenému presily úcty a náklonnosti, akú mu preukazovali v prvých rokoch, zažiadalo sa mu vyrevolverovať si uznanie prizvukovaním toho, čím bol a ako tu s ním vlastní neobcujú po zásluhe.

Ponuka robiť v záhrade pre slovenského podnikateľa prišla mu vhod. 'Keď už mám tu žiť", povedal si, 'aspoň čerstvý vzduch budem dýchať'. . .'

Rožko vlastnil krásnu záhradu na Slovensku a záhradníčiť patrilo k jeho najmilším záľubám. Pod stromy a medzi záhony chodieval zabúdať na rany, ktoré utrpel v politických potýčkach a prevetrávať si myseľ zapojenú na plné obrátky do národného denia.

Pláca, ktorú prinášal, sotva by bola stačila na bežné potreby, keby nie striedmosti a utiahnutosti, v akej žili a keby nie šporivosti a "kuchynských trikov" domácej panej. Deti sa čoskoro presvedčili, že ohŕňať nos nad slovenskými jedlami by znamenalo ísť spať s prázdnym žalúdkom. Živiteľovi rodiny vplyvom práce na voľnom a čistom povetrí, apetít povážlivo narástol. "Pláca by ti mala narásť, nie chuť k jedlu", žartom mu vyčínala manželka, keď sa nezdržal a uľavil si nemilou poznámkou o jedle ako pre vrabca. "Vydrž", chlácholil neskôr, "vydrž, kým sa osamostatním." Mal na ume záhradníčenie na vlastnú päsť. Zámožní ľudia v Bloomy Lane si vraj najímajú odborníkov, ktorí sa im starajú šesť mesiacov v roku o záhrady a druhú polovicu, teda v zime, o odstraňovanie snehu spred domu a garáže.

Ako sa Rožko zastrájal, tak aj bolo. Zanedlho mal päť kontraktov, čo ho urobilo dvojnásobne zaujatým a o dobrú tretinu zdvihlo jeho príjem.

Sympatický Mackintosh bol piaty, ktorý ho najal. Odohralo sa to bez dlhých rečí a formalít. Ktosi mu Rožka vrele odporúčal; nežiadal inú kvalifikáciu. "Look here . . ." povedal domáci pán a širokým gestom ukázal na priestor pred domom, "You know what I mean . . ." Tým aj zakončil inštrukciu. Rožko prisvedčil sebavedomým kývnutím hlavy a tušiac, že vo veciach záhradníctva málovravný Mackintosh nebude chcieť k povedanému nič pridávať, zohol sa a dal sa prstom dlabať v prsti na záhone pod múrom. Nevyrušil ho ani ženský hlas pripomínajúci zvuk píly na siahovici. To bol "his master's wife" hlas. Šťúpla, hrdzavá osôbka mu zrejme chcela čosi povedať. Keby ju bol pozorne počúval, bol by sa dozvedel, ako si ona predstavuje záhradu a akiste by si bol zapamätal aspoň dve-tri z tucta povinností, ktoré spomínala . . . Keby sa bol na ňu čo len díval, bol by videl, že mu ukazuje, kde chce mať petúnie, kde dálie, kde muškát, žlté ruže zvané indické alebo fuksie . . . Bola by mu povedala i ukázala, že chce vidieť zá-

hradu inú ako majú druhí, menovite nie takú, akou sa vystatujú susedia zprava i zľava... Škoda, Rožko bol iným zaujatý a prišiel o cennú náuku. Priam vytrhával energicky, ba takmer zlostne kvet za kvetom, čo si bola pani Mackintoshová sama vypestovala pod čelnou stenou... Nedbal, až keď sa mu dotkla strieborno nalagovaným nechtom ukazováka spotenej košele a šľahla ho otázkou: "Did you understand what I have just said?" Rožko sa naprostil, obrátil sa na ňu celou širokou tvárou; bola ako vypálená tehla a dvoje krotkých belasých očí hľadelo z nej na pani Mackintoshovú, ktorá si nevedela rady s rozhorčením, ako riadne okriknúť flegmatického služobníka a pri tom ostať dámou. Rožko jej gavaliersky priskočil na pomoc, keď potvrdil s dôrazom: "O.K!" Očami naznačila, čo nestihla povedať. Vtedy si Rožko uvedomil, že pripomínajú žiletku. Už bola odišla, ale tie oči ostali s ním — natrvalo.

Na tento výjav a na tie oči myslel Rožko i dnes, po bezmála desiatich rokoch. Sediac na schodoch a vidiac, ako čas zvoľna ukusuje z dobre prepečeného pecňa júlového dňa, myslel zase na tú poslednú šancu, ktorú priam prepásol, na všetko, čo sa stalo v dvoch predchádzajúcich mesiacoch a s obavou menovite na to, aký dramatický koniec pridá k celému pani Mackintoshová, keď sa vráti z návštevy už informovaná o tom, čo sa včera stalo.

Áno, ticho, ale vytrvale sa "neľúbili" on a ona. Tento antagonizmus vyhúkol a zakvitol bujnejšie ako čokoľvek iné z toho, čo zasial okolo Mackintoshovie vily. Bol to vpravde mlčanlivý, ale náruživý zápas dvoch svetov, dvoch mentalít. Ak sa Rožko udržal desať rokov, bolo to pre divy, ktoré postváral pri dome, preto, že sa Mackintoshom dostalo hojne pochvál a gratulácií k ich záhrade od vážnych ľudí, od odborníkov, no a pravdaže aj od armády zaliečavcov, ktorí odkedy sa Mackintosh stal poslancom, vítali všetko, čo ich vedelo inšpirovať na pár kvetnatých fráz na jeho adresu. Pán poslanec spravidla jasno naznačoval, že záhrada je nie jeho domén, že je to zručnosť jeho záhradníka — zvedavcom dodával, že ten mlčanlivý chlap je emigrant z Juhoslávie — no a že nech svoje komplimenty adresujú na kompetentné fórum... Napospol sa otáčali smerom k pani Mackintoshovej, ktorá sa skromne ohradzovala, ale neprotestovala a nevysvetľovala. "V k u s" múdrila sa "a ruky aj hneď zo zlata, to sú dve veci..." Tými slovami mienila diplomaticky uviesť na pravú mieru neodškriepiteľnú existenciu a závislosť na sebe dvoch faktorov

estetického výzoru záhrady: jej vkusu a Rožkovho fyzického pričinenia sa.

Čo bolo vlastne také úchvatné na tej záhrade? Ak ide o množstvo, nákladnosť a pestrosť, bolo v nej menej všetkého ako v iných. Čo podmaňovalo, bola všadeprítomná dôstojnosť prostoty. Dva velikánske bruchaté kvietniky s popínavou zeleňou po oboch stranách vchodu, kruhovitý záhon na prostriedku trávnika pred domom a po bokoch rady nádherných ruží. Tak ako majú kuchári-šéfovia chýrne šaláty, tak mal Rožko ruže za osobitnú vizitku. Cez uplynulých desať rokov vypestoval bezmála všetky druhy známych i menej známych ruží; na každú pripínal nápis s menom ruže po anglicky i latinsky. Nápisy mu robil syn Miško, zamestnaný ako kreslič u reklamnej firmy.

V záhrade prevládali tri farby: biela, modrá a červená. Nápadné bolo, že kým sa štvrť Bloomy Lane priam topila v mnohofarebnej záplave ľahkolistých petúnií, u Mackintoshov nebolo ani jednej. Rožko volal petúnie vrabcami v ríši kvetov; to vraj pre ich dotieravú "náturu". Nebolo to pekné od neho a celkom iste urážlivé v relácii ku vkusu zámožných ľudí v Bloomy Lane, ktorí pokladali tieto štedré a prítulné kvety za utešené. U Mackintoshov červeni pomáhali horieť muškáty a rastom pagódu pripomínajúce svätojanské ohne. Modro zastávali hyacinty a istý druh ruže.

Čo ľudí trápilo, keď závistlivo pozerali na túto záhradu, bolo, že vlastne nevedeli, čo závidia. Čo v nej bolo, nemalo mena, nedalo sa kúpiť a napodobniť. Bola to proste záhrada, ktorá mala ako človek osobnosť a charakter, v tomto prípade nie charakter majiteľov, ale Rožkov, záhradníkov.

Nik netušil, že tu, pod šírym kanadským nebom, vyrástla do márnych podrobností replika inej záhrady v inej krajine. Len Rožko vedel, že si z rodného Slovenska sem do zámoria preniesol obraz zátišia pri rodnom dome v nitrianskej, kde tak rád sedával a zabúdal na nepríjemnosti života. Áno, nevypestoval túto krásu len pre Mackintoshovcov, ale najmä pre seba. Ostatné štyri, o ktoré sa staral, tie sa mu duše nedotýkali. Tie obrobil a osial rukami. Túto vypiplal v tesnej kooperácii so srdcom. Preto bola taká, aká je: krásna a nenapodobniteľná.

Lenže aj pre iné sa Rožko tak dobre cítil u Mackintoshov. Pre atmosféru, ktorá obklopovala dom, kde býval človek zameraný na politickú kariéru.

Mackintosh netušil, lebo s Rožkom nemal nikdy dôverné rozhovory, že má záhradníka, ktorý by mohol byť smelo vedúcim jeho predvolebných kampaní. Nevedel, že ten zamosúrený chlap pilno sledoval dennú tlač, vystrihoval a do osobitného fascikla ukladal každý článok a zprávičku, ktorá sa vzťahovala či už na Mackintosha alebo na jeho stranu. Cez voľby rátal hlasy a robil štatistické porovnania i predpovede. Keby bol býval vedel dobre po anglicky, bol by mohol dať kandidátovi zopár dobrých rád a menovite podnetov na programové reči... Ľudia sa len tak rojili do vilky v Bloomy Lane, samá elita na parádnych autách. V predvolebnom období to bol obvyklý ruch, hoci nie vždy prichádzal vhod. 'Len vydržať', pán brat', kibicoval Rožko v duchu, keď videl Mackintosha vracať sa domov ustatého alebo vyprevádzať posledného z hostí.

Medzi návštevníkmi, ktorých Rožko zaregistroval v hosťovskej knihe svojej pamäti pred poslednými voľbami, bol aj pán Čudný, elegantný človek stredného veku, údajne importér obuvi z Česko-Slovenska. Rožko ho poznal iba z videnia a chýru. Počul o ňom už aj na Slovensku. Bol to jeden z tých "spoločenských levov", ktorí sa nemali zle za nijakého režimu. Vždy sa pekne obliekal, s "lepšími" ľuďmi stýkal a svoju lojálnosť nikdy nepredal pod cenu. Verejne nenarúšal ani zákon ani mrav a jednako mnohí tušili, že loví v mútnom, že je potrimiskár a šplhavec, notorický kariérista a bohvie čo. Aj on býva medzi zámožnými v Bloomy Lane. Jeho syn a Mackintoshova dcéra sa ráčia; spolu chodia asi "steady". Chlapec má športové auto, fešák je, nie div, že sa ujíma i medzi takým pánstvom. 'Prečo ho sem čert nosí', zlostil sa Rožko, kedykoľvek videl Čudného, ako si počína ako tu rodený a rozpráva angličtinou takmer bez prízvuku. 'Bezočivosť", uľavoval si, keď okom dolapil toho panáka ukláňať sa pred pani Mackintoshovou, bozkávať jej úzku muchavú ruku a ju, ako sa celá rozplýva od blaženosti a švitorí hlasom, ktorý akoby jej ani nepatril.

Konečne vlani Mackintosh vyhral vo voľbách veľkou väčšinou hlasov.

Ak bol ruch vo vile predtým, teraz bol ešte väčší. Prichádzali gratulanti, známi i neznámi prívrženci, rodiny dokonca z Anglie, ba i takí, o ktorých sa už roky nič nevedelo. 'Na poklonu idú', mrmlal si pod nos Rožko a usmieval sa, ako že tie veci dávno v pätách zodral. I ku nemu tak chodili, keď ho videli na výslní úspechu a priazne, s prosíkom sa hlásili a veru

nechýbali aj tí s oročkou, závdavkami za službičku alebo príhovor. Dary zásadne neprijímal. Čo mohol urobiť, urobil, no ani za zbla za úplatok.

Keď sa v krajanskej komunite dopočuli alebo dočítali, že Rožkov zamestnávateľ sa stal poslancom, jedni mu ironicky gratulovali, že aj on tým činom postúpil a že ho budú odteraz titulovať záhradník s veľkým Zet. Len zopár ich bolo, čo ho vyhlásili za prezieravého šibala. Vraj vedel, komu ide záhradu okopávať. "Votrieť sa chcel", vraveli, "aby sa dostal na kožu vplyvnému človekovi a využil ho pre naše spoločné dobro..." "Tichá voda", dodávali a "My sme to vždy tušili..." Mienky o tom sa, pravda, rozchádzali... Väčšina Rožku prekárala ďalej a biľagovala puncom defetizmu. Brúsili si na ňom jazyk. Stačí mu vraj vegetovať, preto sa stal záhradníkom. Keď sa vše dostal medzi ľudí a rozhovoril sa naširoko o tom, čo bývalo, sotva obrátil chrbát, už sa vytasil posmeškár: "Čo môžte čakať od záhradníka?... Iba zeleniny..." Z toho istého prameňa vyšiel aj výrok, že Rožko ku kvetom privoniava, lebo mu robota smrdí. Právom, či neprávom sa o ňom tak vyjadrovali, jedno je isté, že ich napospol sklamal. Nie hocikto, ale on, Rožko, vlastenec. Nik nevedel do pŕs tĺcť ako on, keď ho strhlo nadšenie, 'svätý zápal', ako to on nazýval. A čo to búchanie päsťou o stôl, keď kričal, že pravda slovenská zvíťazí, hoci by bol celý svet proti nej. Čo sa stalo s tým ohnivákom? Aká sila alebo úklad ho zlomili? Dcéry sa mu vydávali za Neslovákov a syn vraj už nevie povedať ani bú po slovensky. Aká skaza, aký úpadok... Za necelých desať rokov, prosím...

Raz bol Rožko s manželkou na akomsi výročnom bankete. Oficiálnych desať prejavov už odznelo, keď predsedajúci spomenul populárne volebné víťazstvo Mackintoshovo v Bloomy Lane a poukázal na to, že máme česť vidieť medzi sebou známeho národného pracovníka a spisovateľa brata Františka Rožku, ktorý bude akiste taký láskavý a prehovorí k prítomným krajanom niekoľko slov o veciach, o ktorých iste často uvažuje pri práci v tichom ovzduší záhrady, v ktorej trávi dni svojej exilnej existencie.

Rožku sa toto vyzvanie dotklo milo i nemilo. Vždy si rád zarečnil, no trafila ho aj irónia v tomto pozyve. Odkedy sa povzdával úradov v spolkoch a len zriedka sa ohlásil aj v novinách, i to vše zatrpklým, vše žlčou naliatym perom, krajania ho prestali rátať medzi vedúcich činiteľov.

Keď vstával spoza stola, mysľou mu prešlo ako tôňa ve-

domie, že mu nik nezatl'apkal, no začal dosť pevným hlasom a po necelej minúte bol zase vo svojom živle. Rečnil o záhrade, o ružiach a tŕňoch. Vedel, že je to banálna téma, ale aspoň im rozpráva o niečom, k čomu má vzťah. Kvety porovnal proste k našim ideálom a túžbam, tŕne k nepriateľským útokom, o ktoré si krvavíme srdcia na každom kroku. Ako tŕň tesne pri ruži, tak vraj v tieni každej krásy ukryté sú zloba a neprávosť. Tak sa zamotal do tých ruží a tŕňov, že poslucháči chvíľu boli ako na tŕni a potom sa už bezohľadne začali medzi sebou zabávať . . . Rožko vybadal nezáujem, lenže ten ho už nerozhádzal. "Pyšný som", vyhlásil pred zakončením, "že môžem žiť v krajine, kde človek dokáže vyžiť aj zo záľuby, ako ja žijem zo záhradníctva . . . Doma som sa uchyľoval do prírody, keď ma — ako tá naša stará pesnička hovorí — srdce bolelo a tieseň morila." Potom pridal ako na ospravedlnenie: "Nie sme všetci z jedného cesta a nik z nás nie je dokonalý. Slúžime sebe ako vieme najlepšie, slúžime svojim i svojmu národu, ako vieme a vládzeme; jeden dobre, druhý menej dobre. Hlavné je, že sa nevzdávame našich ideálov a viery, že ak nie svet z vlastnej vôle, tak Pán Boh v spravodlivosti svojej dopomôže i našej pravde zvíťaziť . . ."

K rozpačitému potlesku tých, ktorých tá nemastná, neslaná reč vonkoncom nedojala, pridal sa ešte rozpačitejší tých, ktorí nepočúvali. Rožko si sadol, zahľadel sa pred seba a pod stolom rukou pohladil manželkinu, ktorá ho uznanlivo potľapkala po stehne, vždy ohľaduplná, vždy lojálna.

Po tomto bankete sa už len zriedka ukázal medzi rodákmi; jednak preto, že ho nevolali a jednak preto, že už nebolo v ňom hybnej sily, ktorá by ho bola medzi nich potískala. Bol to akýsi stav chorobnej indiferentnosti, v ktorom uviazol. Uvedomoval si ho, ale sa nevedel z neho vymaniť. 'Teraz už patrím na gauč', pomyslel si, keď mu pri spomínaní prišlo na um, čo mu raz povedal priateľ v bratislavskej kaviarni, že by sa mal dať prezrieť . . .

Cítil, že čosi živelne mocného by malo prísť do jeho života a odstrániť ho hoci proti jeho vlastnej vôli z tohto závozu, v ktorom hynie. Sám sa už na nič nezmôže. Rodina sa vzdala pripomínať a radiť mu. V poslednom čase v záhrade vysedáva viac ako predtým. Keď sa vráti, zahalený do dúm a mlčanlivosti, takmer nereaguje na kladené mu otázky. Teraz, keď sú dcéry von z domu a syn sa len zriedka ukáže, byt sa vidí byť studený a pošmúrny od beznádeje. V záhradách sa

Rožko rozpráva sám so sebou. Sám sa pri tom neraz prichytil. Neraz si nahlas recituje Chalúpku, Sládkoviča alebo Žarnova. Podchvíľou sa rozreční, prestane robiť a pozerá, ako keby mal pred sebou publikum.

Rožková sa len modlí a vzdychá, keď je sama, ale keď príde manžel domov, robí sa, že je spokojná a veselá. Snaží sa nepridať k mužovmu utrpeniu viac horkosti . . .

Keď sa raz večer vrátil Rožko ako obvykle, syn Miško, skrývajúc čosi za chrbátom, obrátil sa na otca s víťazoslávnym "Hádajte, tato . . ." Mal dobrú novinu.

Tá bola, že kanadské vládne rádio vypisuje súbeh na miesto slovensky hovoriaceho spisovateľa a hlásateľa.

Miško mal aj výstrižok z novín a celý bol zapálený radosťou, že môže prvý zvestovať otcovi takú významnú vec.

Lenže otec Rožko z kože nevyskočil a len-len že sa usmial, keď si prečítal, čo bolo na zdrape novín.

"A čo vek?" spýtal sa takmer víťazoslávne. Veková hranica bola tridsaťpäť rokov.

"Kdeže vezmú", náhlila sa Rožková, "mladého s takou kvalifikáciou?"

"Treba skúsiť, daddy", nástojil syn, zrejme rozčarovaný otcovou reakciou.

Avšak Rožko sa nemienil hneď poddať: "A čo reč? Či ja ovládam reč, ako treba?" vyhodil ako tromf.

"Nebudete rozprávať po anglicky", odrážal Miško. "Reči rozumiete, lebo čítate . ."

Po dlhej výmene náhľadov a škriepení sa Rožko zaliezol aj s výstrižkom do svojej samoty v pracovni. Matka sa pozrela na syna a obaja len pokrčili plecami, ako by chceli povedať "Čo môžeme viacej?"

O pár dní Rožko podpísal synom štylizovanú prosbu, v ktorej bolo toľko kvalifikovanosti, že by bola trom mladším vystačila zaistiť robotu. Rožko sa neubránil pocitu hrdosti, keď to prečítal. Nie, že tam bolo vymenovaných toľko jeho predností, ale preto, že to poskladal jeho syn. To napísal, v čo veril . . . Pamätal sa, ako mu otec v prvých rokoch v Kanade vyprával, kto bol a kde bol pred vojnou i cez vojnu . . . Fotografie jestvujú, čo to ilustrujú. Človek predsa nemôže svoju minulosť len tak nemilobohu zahodiť a odrazu sa stať novým človekom, v ktorom už nieto ani pamiatky po talente a súcosti.

Treba spomenúť, že Rožko dostal niekoľko upozornení

aj od starých priateľov a politických pracovníkov. Napospol naliehali, aby sa hlásil, napospol mu dávali najavo, že niet v našich radoch kvalifikovanejšieho a že ak mu nejde o osobnú kariéru, nech poťažká šancu i zo slovenského hľadiska.

"Prestíž, braček, prestíž...", dôvodil mu jeden.

"Aspoň sa pokúsiť treba", čelil druhý, keď Rožko malomocne poukazoval na všadeprítomný vplyv starých nežičlivcov Slovákov. "Či chceš, aby im aj tá pozícia bez boja padla do lona?... Uchádzajme sa, aspoň sa ukáže pravda o praktikách proti nám.

Žiadosť odišla. Prítomnosť posilenej nádeje rozveselila trocha Rožkovie domácnosť. Bolo to badať v očiach manželky a matky, no aj syn svojím spôsobom čakal na veľký obrat... Stotožňoval sa v mienke, že je to otcova posledná šanca. Ak tú prepasie, sotva sa ešte kedy dostane k starému remeslu.

Aplikant bol jediný, ktorého to nevzrušovalo. Áno, myslel i on na svoju poslednú šancu, no v chorľavej obrazotvornosti presne predvídal, čo nastane. Ako na filme odohrávali sa pred jeho vnútorným zrakom zákulisné udalosti, ktoré vyvolala jeho žiadosť. Dramatickým spádom sa rútili intrigy a zásahy, čo si Rožkovi súperi vymysleli, aby ho znemožnili.

"Však uvidíme", prízvukoval tým, ktorí s ním o veci rozprávali a nesúhlasili. "Uvidíme, kto má pravdu, kto nemá..."

Rozzúril sa doslovne, keď mu ktorýsi podsvietil, aby si našiel nejakého vplyvného zástancu. "Pravda nepotrebuje zástancov, pravda sama zvíťazí, ak Boh dá a ak je tak súdené."

"Špliecha mu na maják", poznamenávali krajania, ukazujúc prstom, akú majú nízku mienku o jeho poriadku v hlave.

Jedného dňa ho nejaký Dr. Sáček, či tak nejako, pozval na informatívny rozhovor do rozhlasovej budovy.

Šiel ta akoby znova prežiť, čo už raz bol prekonal vo svojej fantázii.

V neveľkej miestnosti s obstarožným nábytkom zdvorilo, ale chladne ho privítal ten pán Sáček, či ako sa volá. Obložený bol papierom a knihami, oči zabarikádované tlstými sklami okuliarov. Zdvorilo vyzval Rožku, aby si sadol. Potom niekoľko minút venoval pozeraniu do spisov v tučnom fascikli. Keď dočítal, ak je pravda, že čítal, položil na kandidáta ako obkladok studený pohľad a so strojenou láskavosťou v hlase sa spýtal:

"Kedy ste prišli do Kanady, pane Rožku?"

Rožko stroho povedal kedy.

"Prečo ste odišli, ak sa smiem pýtať?" ozvala sa ďalšia otázka, lenže táto už bola váhavá, rozpačitá.

Rožko očervenel a otvoril sa do strehu ako nôž.

"Čo to má spoločného s prácou, o ktorú sa uchádzam?" zaprotestoval ledva zdŕžajúc rozhorčenosť, ktorou zahorel ako požiarom.

Človek za stolom sa zháčil. Zdalo sa, akoby bol chcel vyprovokovať takú reakciu, lebo na Rožkovu otázku ponáhľal sa vec uhladiť, vysvetľujúc, že on nič, že on bol poverený urobiť kontakt s uchádzačmi a že je to ktosi vyšší, čo rozhodne s konečnou platnosťou. Aby sa zdalo, že si Rožku pozval len preto, aby ho mohol ovaliť narážkou na jeho minulosť a dať mu najavo, že je on o ňom lepšie informovaný ako si myslí, pridal aj niekoľko všeobecných otázok, týkajúcich sa skôr kvalifikácie, ako iného. Siliac sa do priateľského tónu šiel dokonca tak ďaleko, že Rožkovi "prezradil" svoj "background" akoby vysvetliť, že je tu nie z protekcie, ale pre isté schopnosti a kvality; tie, pravdaže, nezabudol standopede vymenovať.

Rožko sa vracal z rozhovoru utvrdený v presvedčení, že jeho prosba "nemá budúcnosť"". Čo sa odohralo pri tomto prvom stretnutí s "autoritami", opisoval v takých farbách, že ten pán Dr. Sáček, či ako sa volal, vyzeral skôr ako atentátnik, než slušnými ľuďmi platený štátny zamestnanec.

"Žijú si tam ako červíci v syre", štval Rožko celý bez seba uvedomením si, že ho môže takýto hocikto pourážať a zahatiť na existenčnej ceste.

Druhý raz ho pozvali na "test", tojest ukázať, či je schopný prekladať z angličtiny do slovenčiny. Vynasnažil sa preložiť rýchlo a dobre tých pár odstavcov, čo mu predložili. A zase mu svitlo, že i tá voľba textu poukazuje na zákernosť. Spravidla bude taký rozhlasový pracovník prekladať vzdelanými a normálnymi ľuďmi slušne naštylizované úvahy a komentáre od osôb, ktoré vedia aspoň písať. To, čo jemu dali preložiť, je zlátanina bez hlavy a päty, úvaha výtvarníka o vlastnom diele. Chlap čosi namaľoval a v interview snaží sa vysvetliť všetečnému novinárovi, čo chcel vyjadriť svojím majstrovským vyobrazením.

Rožko urobil bez chyby (tak si nahováral) aj hlasovú skúšku. Pán Dr. Sáček — také mal tuším meno — upozornil Rožku, že nie on bude posudzovať text prekladu a slovenčinu

jeho čítania do mikrofónu. On vraj — aká irónia v hlase — slovensky nevie . . . Na to majú pána Kulíška, Slováka . . .

Čas plynul, týždeň za týždňom, mesiac za mesiacom a z Rozhlasu odpoveď neprichádzala. Všetci, čo o veci vedeli, boli nervózni, len Rožko nie. Hoci vonkoncom neveril, že to miesto dostane, iskierka nádeje v ňom tlela aj proti jeho vôli. 'A čo ak?' Záhradník Rožko v ňom zaganil a zafrfľal. Myšlienka, že sa azda bude musieť vzdať výhod bukolického povolania, bola prinajmenšom odporná . . . Len zvyšky jeho lepšieho ja predierali sa na povrch za úfnosti ako kvet zo štrbinky v skalách za slnkom.

Konečne ho zase zavolali. Vraj traja ostali na riečici z tých, ktorí sa poprihlasovali.

Bol krásny júnový deň, keď sa Rožko viezol autobusom k Rozhlasovej budove. Kľudný bol a vonkoncom nemyslel na to, čo sa bude o chvíľu odohrávať. Ani mysľou ani prežúvaním angličtiny sa nesnažil upriamiť sa na osudové interview.

Uviedli ho najprv do predsiene k podšéfovi, kde mu dali čakať.

O pár minút prišiel príjemne vyzerajúci, vysoký pán, ktorý sa mu predstavil ako sekretár kohosi a čohosi. On zaviedol Rožku do inej predsiene, o dve miestnosti ďalej, kde ho prijala najprv podsekretárka pána prednostu a o pár minút sám pán prednosta, starší, belovlasý pán. Všetci sa naň ostošesť usmievali a napokon otvorili mu dvere do veľkej miestnosti plnej temných kútov a starého nábytku. Prostred izby bol písací stôl. Posadili ho na gauč. 'Už som na ňom', vzdychol si v duchu. Mladší z pánov si sadol tak, aby ho mal obráteného profilom, starší zaujal čelnú palebnú pozíciu. Starší držal v rukách fascikel, v ktorom chvíľu listoval. Potom si ho položil na kolená a neprestávajúc sa sladko usmievať, konštatoval akoby úvodom:

"Tak vy ste študovali v Paríži . . ."

"Prepáčte", ponáhľal sa protestovať Rožko, "ja som nikdy neštudoval v Paríži."

Pán predsedajúci sa zapálil rozpakmi. "Vy ste pán . . . pán . . .

"Rožko . . . Ján Rožko . . .", pomohol mu nie menej rozpačitý kandidát.

Ako na povel obaja inkvizitori vstali, povedali "Sorry" a zmizli za dverami, kde ich bolo počuť veľmi nahlas zhovárať sa so sekretárkou, ktorá po celý čas ani nemukla . . .

Keď sa vrátili, ďalej sa usmievali akoby nič, aby si ten pán Rožko (však tu mal byť iný, nie on) nemyslel, že hrajú komédiu a že je čosi nie v poriadku.

A tak cez tie úsmevy a cez tú slnečnú náladu predrali sa prvé otázky. Sprvu všeobecne informatívne, také, ktorými akiste sondovali Rožkove rečové znalosti. Potom znezrady to udrelo ako hrom.

"Pán Rožko", oslovil kandidáta starší, stíchol na niekoľko sekúnd a pokračoval, "aký je váš náhľad na spolužitie Čechov a Slovákov?"

V tej chvíli mal byť Rožko diplomatom. Zdvorilo sa mohol spýtať — ako si to neskoršie sám priznal —, či je ten jeho pomer k spomínanej otázke taký vitálny, keď ho kanadská vláda angažuje a nie československá. Namiesto toho vybúšil náruživo:

"Som za samostatné Slovensko a samostatné Česko v dobrom susedskom pomere vo federálnej Európe . . ."

Ako to vyjadril, aká bola jeho angličtina v rozčúlení, ťažko povedať. Fakt je, že vykrámil z mosta do prosta, čo mal na srdci. Zdôraznil, že je nie proti nijakým susedom — ľudsky brané —, ale proti každej politike, ktorá chce jeho národ znevážiť a doslovne kolonizovať.

Počúvali ho pozorne a neprestali sa usmievať. Prečo by aj, veď veci idú nebodaj ich kurzom; muška sa dostala do pavučiny a zapletáva sa v nej. Nik Rožku neprerušoval. Rozprával plynne zlou angličtinou a do chuti si uľavoval. Na um mu poprichádzali slová, ktoré čítal v novinách a ktoré doposiaľ nepoužil. Napokon, aby zahladil prípadný dojem, že majú do činenia s fanatikom, pridal:

"Mám svoje roky a svoje náhľady, z ktorých joty nepopustím. Som znášanlivý, ale ak ide o politické krédo, neoblomný."

Aj ho pochválili, ako sa dobre vyjadruje.

Potom sa ho — dozaista zo súcitu — spýtali, či verí, že Slovensko bude zase samostatné a Európa federovaná.

Povedal, že áno. Kedy, to vraj nevie, ale ten čas príde, ak sa budú Slováci vo svete vždy sebavedome domáhať Bohom im daného práva.

Predsedajúci pozrel na hodinky a náhle zakončil seanciu tým, že povstal.

"Tešíme sa, pán Rožko", spustil teraz už bez úsmevu a v úradnejšom tóne, "že sme sa mohli s vami porozprávať . . . Istotne viete, že máme viacej kandidátov a že rozhodneme veľmi pozorne a objektívne, ktorého z nich angažovať . . ." Obaja mu podali ruku a prepustili ho.

Cítil v špiku kosti, že to prehral, ale sa aj tešil, že procedúry má z krku. Uľavilo sa mu; povedal im svoje. Ako vždy a každému doteraz. Na plné ústa, polopate. Prečo zastierať, prečo taktizovať? Nech je jasno hneď od počiatku, kto som a ako zmýšľam.

Tak bol Rožko stratil pred rokmi aj v IRO v Európe podporu pre rodinu, lebo akejsi frajli, čo ho vyšetrovala, s veľkým pátosom vyhlásil, že keby sa mal znovu dostať do situácie, v akej bol, urobil by zase to, čo urobil, tojest šiel by do boja proti komunizmu . . . V tom čase bol pomer západných veľmocí k Sovietskemu Sväzu veľmi srdečný a teplý. Rožku museli potom rozvažitejší vyťahovať zo šlamastiky — aspoň vraj kvôli jeho nevinným deťom.

Ako tak teraz sedí v lahodný podvečer v Bloomy Lane a rekapituluje si všetky tie prežité veci, ľúto mu je odrazu čohosi. Uvedomuje si, že dosiaľ vždy prehral, keď sa postavil nekompromisne za vec. Prehral pozície a šance. Aj na Slovensku aj mimo neho. Pravda ostala pravdou, princíp princípom, ale on sa nedostal tam, kde predpokladal, že podľa pravdy patrí. Kto boli tí, čo ho "vysánkovali"? Ľudia nie vždy pravdou opovrhujúci a po zásadách šliapajúci; skôr ľudia, ktorí kládli dôraz na metódy. . . "Kto sa chce biť, musí tam byť . . ." Zaujmi miesto, pozíciu, nájdi spôsob dostať sa do nej, potom sa bi, potom slúž pravde, ktorú vyznávaš.

Pred týždňom dostal Rožko filigránsky list z Rozhlasu. Bolo v ňom to, čo čakal. Ľutujú vraj, ale po dôkladnom uvažovaní vybrali si na funkciu človeka, ktorý sa vidí byť súcejší zastávať ju. Akési typické "nelze vyhověti" v anglickom.

"Koho vzali?" rozmýšľal Rožko nahlas. "Chcel by som vidieť toho chlapa a nazrieť mu do kvalifikácie . . ."

V ten istý deň, keď dostal list, zavolal priateľov a tých, ktorí ho narádzali podať si žiadosť. Pokojným hlasom im oznámil, že dostal zamietnutie. "Presne ako som predpovedal", nezabudol doložiť. Tí sáčkovia tam majú dobré pozície a vedia, ako si najsť a umiestiť človeka, ktorý im nebude robiť

oštaru. "Nechcú radikálov a extrémistov", hromžil, akoby naozaj iného vysvetlenia nebolo.

"Škoda", končili rozhovor tí, ktorým oznamoval výsledok a odporúčali sa.

Do Rožkovie rodiny sa vrátilo ovzdušie tiesne a beznádeje. Všetci mysleli na tú istú vec, ale nik sa neopovážil nahlas vyjadriť myšlienky. Niet pochybností, padla posledná šanca Rožkova.

Komentovalo sa, pravdaže, aj v krajanskej komunite. A to bolo dobrou stránkou inak smutnej skutočnosti, že sa rozumní ľudia začali pýtať seba a jeden druhého, prečo vlastne nemala Rožkova akcia happy end. Bola chyba v ňom alebo v nás; v jeho psychóze alebo v exilnej? Bol to neúspech osobnosti alebo typický následok podujatia bez premyslenosti. Ak bola pozícia, o ktorú uchádzať sa povzbudzovali Rožku, taká vážna zo slovenského hľadiska, prečo vytiahli staršieho, zunovaného pánka zo záhrady a dali mu bojovať boj, do ktorého sám nemal chuti. Nemohli sme dať hlavy dokopy a buď ísť Rožkovi kolektívne a systematicky na pomoc, buď si najsť únosnejších, tojest mladších a disponovanejších kandidátov?

"Chceli sme mu osobne pomôcť", vyhovárali sa jedni, tvrdiac, že je Rožko nie tam, kam patrí podľa skúseností a talentu.

"Každý náleží tam, kam sa chce dostať", rétorizovali dobrodeji, ktorí zrazu zmúdreli, hoci predtým nemali stanoviska.

"Rožko už úlohu v národe dohral", konštatovali iní. "Iste sa lepšie cíti v záhrade, ako by sa cítil tam, kde sme ho my chceli vidieť . . ."

"Improvizujeme", mrmlal iný osvietenec.

"Áno, a chytáme veci za nepravý koniec", kontroval mu druhý.

Prečo tisneme do popredia ľudí zo starej gardy, zastaralých v náhľadoch, dezorientovaných v novom svete nových okolností, verných vecí a ideálov, áno, no neohybných a nepoddajných, keď sebazáchova káže prispôsobiť sa.

Také a podobné myšlienky vyplynuli z "Rožkovho prípadu".

Zdravým úkazom načim nazvať, že sa ktosi opovážil posvietiť si na isté zjavy, ktoré sa vyskytli v spojitosti s touto nemilou aférou. Na protesty, ako ktosi radil, je neskoro a

sotva by sa nimi niečo preinačilo ... Ak budú chcieť tam hore zatajiť pravé dôvody, budú mať vždy ten, že Rožko nevyhovoval vekovo, že bol bez univerzitného diplomu, alebo že jeho angličtina nebola dosť dobrá, aby mohol z nej prekladať.

Hej, pravdu mali aj kritici, ktorí kričali: "Mladí sa mali uchádzať ..." Aj tí mali pravdu, ktorí sa rozhorčovali: "Tí nekompromitovaní v minulosti sa mali hlásiť ..." Všetci mali naraz pravdu, len Rožko nemal, keď od počiatku tvrdil, že je vec vopred prehraná. Ako vysvitlo, bol jediný, čo sa poznal a jediný, čo prirodzeno reagoval. Je nad slnko jasnejšie, že by bolo väčšmi osožilo veci, keby sa nebol vradil medzi aplikantov. Takto nám iba poškodil a, pravdaže, menovite sebe. Dnes vie definitívne, že sťaby verejný činiteľ patrí do "starého železa", slušnejšie povedané do ústrania. Nik si nezaslúži to, čo si nevládze alebo nechce sám vydobyť ...

A pokiaľ ide o mladých, tí sú väčšinou nie existenčne utisnutí na pomerne slabo platené posty, dôležité v prvom rade z hľadiska slovenskej prestíže.

Hľa, koľko je možností rozoberať veci a koľko príležitostí prísť im na koreň!

Malo by sa tak zavčasu, kým sa ešte neúspech nevykľuje zo zle začatej akcie.

Nekamenujte Rožku, že prehral váš boj. Chce byť v záhrade, nech si tam sedí ... Aspoň toľko privátneho práva mu ráčte pripustiť. Neušiel od vyššej zodpovednosti do osobného blahobytu. Neprilipnul ku mamone. Má on ešte dosť idealizmu; toľko, že ešte verí vo víťazstvo pravdy slovenskej, nech proti nej kto chce, čo chce podniká. Je človek z iného sveta. Dajte mu dožiť vlastný život vlastným spôsobom tam, kde je už nie doma.

Na schodoch pred vilou poslanca Mackintosha sedí Rožko. Sedí smutný, neveselý. Poslednú šancu prepásol, ešte mu prichodí prežiť dozvuky.

Dôkladne si spytoval svedomie, teraz prichodí ešte platiť za to, čo vyparatil včera večer.

Zamietavý list z Rozhlasu ho nevyviedol sám o sebe z rovnováhy. Čo ho v pravom zmysle slova dorazilo bolo to, že funkciu, o ktorú sa voľky, či nevoľky uchádzal, dostal ten importér Čudný.

Má vraj, šplhavec, aj meno zmenené. Kvôli kariére sa teraz volá Mr. Cudney.

Až dnes pochopil Rožko, prečo Čudný navštevoval Mackintosha. "Ja som to mal robiť", vyčíňal si. Desať rokov som tu a ani raz som si s poslancom nevymenil náhľady.

Aký mal Mackintosh podiel na tom, že sa Čudný stal slovenským hlásateľom vo vládnom rozhlase, nevedno. Načo si tým teraz hlavu lámať. Rožko mal tú možnosť pod nosom a nevyužil ju. Po desiatich rokoch Mackintosh nevie ani skade je jeho záhradník a čo robil pred vojnou. Keď sa ho ľudia pýtajú, zarazí sa a len tak spakruky odpovie: "Z Juhoslávie..."

Včera okolo šiestej večer zastalo pred Mackintoshovie vilou parádne auto.

Rožko, ako obvykle zahrúžený do práce v záhrade, obzrel sa tým smerom a takrečeno skamenel od toho, čo videl. Z auta vystúpil elegantný pán Čudný. V pravej chvíli prišiel na Rožkove oči. Tretí deň naň myslel, tri dni ho v duchu škrtil a likvidoval. Teraz ho má tu na dosah rúk i slova. Vo vile niet nikoho, ani živej duše na ulici. 'Nie!' okríkol Rožko sám seba, zhrozený takými degradujúcimi pokušeniami.

Od auta sa ozvalo zapískanie. Keď ta Rožko uprel pohľad, videl, že to Čudný zapískal a že ho posunkom ruky volá k sebe. Vrchnák zadnej časti auta bol dokorán otvorený.

"Here", vyzval Čudný Rožku, ukazujúc na veľkú krabicu v batožinovom priestore, "take it, please, and bring it into the house..."

Rožkom zmietalo vlnobitie protichodných pocitov. Vrhol sa na krabicu, akoby chcel do nej vtrepať celú tú presilu zlosti, ktorá ho napĺňovala až po vrch.

"Watch it!", zreval naň Čudný. "It's breakable... Crystal glass, you know", vysvetľoval a šiel, ba podskakoval za Rožkom, uháňajúcim s krabicou ku garážovým dverám.

Ako sa mohol na holom cemente Rožko potknúť, ostalo nevysvetlenou záhadou. Ale sa potkol a nech sa nik nepýta, na čom.

Rozpľaštil sa, aký bol široký na tvrdej dlážke, no krabica ho predišla — ďalšia nevysvetliteľnosť —, padala dolu vrchom, čo uvoľnilo v nej obsah, ktorý sa rozzvonil na cemente zvukom tisícov márnych kúskov, na ktoré sa rozbili váza i misa. Takmer súčasne s tým zvukom ozvalo sa neľudské zarevanie za Rožkovými pätami. Netreba dlho hádať, že to bol

zúfalý Čudný. Tam ho videl Rožko stáť nad tou skazou bledého ako smrť, s dlaňami na spánkoch.

"You idiot!", uľavil si, prebíjajúc Rožku nožom tmavých očú. "Viete, čo ste urobili?... Viete, čo to stálo?"

"Yes, sir", odpovedal mu Rožko pokojne a v duchu: "Keby som nebol vedel, nebol by som spadol..."

Čudný sa otočil v bezmoci a cestou k autu hromžil, aby mu to lepšie šlo, po slovensky: "Pliaga chrapúnska akási... Pysk by som ti mal rozmlátiť... Však si to ty odskáčeš..."

A Rožko zďaleka naň tiež po slovensky:

"Len sa ne..."

Čudný sa zvrtol. Nebol si istý, že dobre rozumel. Chvíľu stál, pozoroval Rožku, ale ten chrbátom k Čudnému skláňal sa nad robotou, ako by sa nič nebolo stalo. Muselo sa mu to len mariť. "Iste nejaký Poliak alebo Juhoslovan", presviedčal Čudný sám seba, nasadol do auta a nebolo ho.

Honorár, ktorý prišiel Čudný odovzdať Mackintoshovi za príhovor, leží v črepách v garáži.

Teraz Rožko nevie, ako sa to všetko skončí.

Pán poslanec má parlamentné prázdniny a niekam odcestoval.

Pani Mackintoshová prišla dnes ráno a v tej chvíli je kdesi v Bloomy Lane na partii bridžu. Čudný zaiste nelenil a už jej vyrozprával, čo sa stalo s jeho darom a aký bol záhradník grobianský k nemu.

Ako sa deň chýli ku koncu, tak sa blíži k osudovému zakončeniu aj táto prostá udalosť v živote prostého človeka.

"Keď ste ma uvarili, tak si ma aj zjedzte", chlapil sa jánošíkovsky Rožko. Fajčil už štvrtú cigaretu. Voda v automatického pokrápača ešte vždy šušťala na tráve a vzduch citeľne chladnul.

Bolo asi sedem, keď sa vrátila pani Mackintoshová.

Jej pohyby boli prudké, výzor zlostný.

Stojí nad Rožkom ako červené mračno, ako Nemezis a hlas zvuku píly na siahovnici zasahuje ako blesk srdce starého človeka:

"You are fired!..."

VEČNOSŤ

Rieka
čiara, mnoho čiar
vodorovné nebo
násobím sa hviezdami
a slzami detstva
dnes bez konca idú
na koniec bez cesty
len tieto nohy bezvládne
čo ich už žerie hrdza
kdesi som stratil šnúrky
čo im zhynul ten pondelok
mladosti

A všetko sa tu marí z tamtých čias
vysoký topoľ s hniezdami
píšťalka pod pazuchou
v kešeni raky nachytané v potoku
obloha za vrchom
písanky čmáry čmárané

No iba jedna večnosť je
v bolesti dlhej. V tých časoch
dievčatko susedov
stratilo matku
plakalo nariekalo
ako tá voda vodička
pod mojím kolenom
ten potok ešte je tam
hovoriť bude navždy
čo som ja vravel:
nie! mňa nebude nekonečne
len srdce bolieť!

Rudolf Dilong

HLAVNÉ, ŽE SA VYPLATÍ

Od pravdy ani za grajciar,
Vravieval krajan Dratva,
No že bol bedár-proletár,
Odskočil od nej za dva . . .
(1964)

—jed—

SIC

V doméne náuk, vo viere i vede
Už iní za nás dali odpovede:
Vtip je len tým, čo prišli pozdejšie
Zopakovať ich krajšie, múdrejšie . . .
(1962) —*jed*—

POČESTNOSŤ — BIZNIS

Aj v biznise lej vodu čistú,
Rozcvendži mravnosť ako gong,
Lebo to dľa slov moralistu
Vraj vypláca sa à la long . . .
Lež mnohý na tú múdrosť píska.
"Len sa ta", káže "po prúde;
kým počestnosť ti vážnosť získa,
braček, už ťa tu nebude . . ."
(1964) —*jed*—

VZDYCH ÚĽAVY

Tak je mi ako bych sa vracal
K normálu z ťažkej choroby;
Rad-radom som si čestne povyplácal
Kde-komu všaké dlžoby. . .
Konečne vidím život z krajšej stránky,
Vďaka pôžičke, čo som dostal z banky. . .
(1964) —*jed*—

ČO JEHO JE

Má obchod: jeden, druhý, tretí,
Dvesto kíl, k tomu jedno, dve, tri deti,
Dobrácke srdce ako syra hrudku
A abych nezabudol — aj vred na žalúdku . . .
(1965) —*jed*—

SLOVENSKÁ FESTA DI DANTE

Danteho 700. výročie narodenia, ktoré pripadlo na rok 1965, oslávili Slováci opravdu obdivuhodnou *literárnou* účasťou na jeho nesmrteľnom diele. Slovenské vydavateľstvo krásnej literatúry v Bratislave vydalo ešte roku 1964 Danteho prvý diel *Božskej komédie*, zvaný *Peklo*, v preklade Viliama Turčányho a Jozefa Felixa. Felix, ktorý je známym romanistom, napísal k tomuto prekladu aj obsiahly a vyčerpávajúci komentár a Vincent Hložník ho spestril bohatými ilustráciami. Na druhej strane Slovenský ústav Cleveland–Rím–Mníchov vydal roku 1965 Danteho *Peklo* v preklade Karola Strmeňa, ktorý napísal i cenné poznámky k textu, s výstižnou štúdiou známeho slavistu, profesora pádovskej univerzity Artura Croniu, o Dantem u Slovákov. Jozef Cincík spestril Strmeňov preklad výraznými ilustráciami. Slováci sa tak dvoma prekladmi *Božskej komédie* zaradili do zoznamu 400 prekladov Danteho diel, ktoré vyšli (alebo mali výjsť) k veľkému danteovskému jubileu.

Na medzinárodnom kongrese danteovských štúdií v dňoch 20.-27. apríla 1965 vo Florencii, Verone a Ravene zúčastnili sa aj štyria slovenskí zástupci (Dr. J. Felix, Dr. M. Pažítka, J. Proháčka a Dr. V. Turčány), ktorí predsedníctvu kongresu a Národnej knižnici odovzdali po jednom exemplári nového slovenského prekladu (Turčány-Felix) Danteho *Pekla*, ktorý potom zaradili aj medzi vystavované danteovské publikácie. Škoda, že sa na tomto kongrese danteológov nezúčastnil i Dr. Karol Strmeň, zaiste náš najlepší znateľ Danteho diela. Nie nadarmo napísal o ňom prof. Cronia, že "taliančinu študoval z Danteho: keď roku 1945 prišiel do Talianska — mal 24 rokov — hovoril Danteho rečou, ktorej sa všetci nemálo čudovali. Zato Dante — pokračuje Cronia — prešiel mu do krvi: ako učiteľ vzácnych mravných čností, ako vodca v jeho 'itinerarium ad Deum', ale aj ako 'di parlar sì largo fiume', v ktorom ukájal svoje estetické extázy slovenský Mallarmé, čo hľadal v poézii 'une explication orphique de la terre'."

Patrí sa, aby sme zaznamenali aj hlasy slovenských prekladateľov Danteho diela. Viliam Turčány hovorí: "U Danteho obdivujem rovnováhu, alebo presnejšie povedané nerozlučné zopnutie obrovskej imaginatívnej sily s umeleckou disciplínou, s rovnakou schopnosťou vôle a intelektu . . . Krása básnického tvaru sa tu nepridáva na zahalenie prázdnoty. Vyrastá zo zmyslu, ktorý sa ňou niekde zámerne utají prvému pohľadu, ale stáva sa tak

ešte hlbším... Vonkajšia harmonická krása má byť iba popudom k väčšiemu ponoru'' (Slov. pohľady, 12/65). Jozef Felix hovorí, že celé Danteho dielo ''treba čítať ako poéziu, čiže naozaj so zámerom rozjímať nad jeho veršami, tešiť sa z nich, zúčastňovať sa na onom 'afektívnom stave', ktorý je — ako súdia moderní teoretici poézie — najvlastnejším cieľom každého básnika. Dante, ktorý poňal svojou poéziou najvyšší zámer — najvyšší v polohách ideových i umeleckých — chcel byť dozaista zrozumiteľný pre všetkých'' (V komentári k prekladu [Turčány-Felix] Danteho Pekla). Karol Strmeň o svojich prekladoch Danteho diela hovorí: ''Pracujem na svojom treťom, v niektorých prípadoch až piatom preklade *Pekla*. Všetko som nechal bežať, nič iné ma nezaujíma a mám súčasne pocit sily i slabosti''. Potom o Danteho *Pekle* Strmeň hovorí: ''Svet Danteho *Pekla* je svet radikálnej reality, svet ostrých hrán a prudkých kontrastov, hotové kráľovstvo zmyslov. Len tak je možný jeho jasný a prísny poriadok, istá až karteziánská precíznosť a harmonia v disharmonii'' (Most, 1-2/1965).

Dva slovenské preklady Danteho *Pekla* k jeho sedemstoročnici narodenia, to je iste kultúrny luxus, ktorý si sotva dovolil aj niektorý veľký národ. Ale už sám tento fakt núti nás zamyslieť sa nad rozdvojenosťou našej literatúry. V normálnych pomeroch by sa Dante zaiste neprekladal u nás dvojmo, aj keď každý preklad diela tohto slávneho talianskeho básnika znamená naše literárne obohatenie.

Strmeň je naším najskúsenejším prekladateľom Danteho. Toto tvrdenie podopiera nielen jeho výborná znalosť taliančiny, ale aj jeho mimoriadny básnický talent. Cronia preto právom nazval Strmeňov preklad ''bezpochyby najlepším slovenským prekladom Božskej komédie''. Hovorí, že je to ''čin veľkého podujatia i veľkej zásluhy... nevšedná udalosť v slovenskej literatúre''. A predsa sa na dnešnom Slovensku nezmienili o Strmeňovom preklade dosiaľ ani slovom, hoci bol poslaný viacerým slovenským inštitúciám. Iba Viliam Turčány vyznal svoju lásku k staršiemu Strmeňovmu prekladu Danteho Nového života (Slov. pohľady, 12/65). Treba tiež poznamenať, že aj Strmeň aj Turčány, ktorých básnický záujem už v mladosti sa opieral o rovnaké ideové základy, pracujú akoby strhnutí krásou danteovského verša a silou jeho myšlienky na preklade ďalších častí *Božskej komédie*.

Turčányho-Felixov preklad Danteho *Pekla* najlepšie ocenil český literárny kritik Václav Černý, nasledovník Šaldov, ktorý sa poklonil ich ''skvelému básnickému tlmočeniu'' i Felixovmu cen-

nému a vyčerpávajúcemu komentáru, a hovorí, že by si zasluhovali "obšírnu štúdiu". "Ale kde u nás podobnú štúdiu umiestniť?", pýta sa Černý vyčítavo (Lid. demokracie, 17.1.65). Mikuláš Pažítka dotkol sa Turčányho-Felixovho prekladu iba v niekoľkých riadkoch a nazval ho "mimoriadnou udalosťou v slovenskej prekladovej literatúre", "činom prvoradého významu" a "vecou nadmieru záslužnou". Spomenul aj niektoré doterajšie slovenské preklady Danteho, ale ani slovom sa nezmienil o prekladoch Strmeňových a preklade Žarnovovom (Kul. život, 15/1965). Taký je u nás ešte stále strach pred exilovými básnikmi! Zato Ján Proháčka využil aj slávnostnú danteovskú chvíľu na netaktný a nekultúrny výpad proti exilovým básnikom i talianskym danteológom. Exilovým básnikom vyčíta, že prekladajú Danteho, hovorí o "pochybných prekladových zlomkoch" a nazýva ich "priživovateľmi dokonca aj na Dantem". Talianskym danteológom zas vyčíta, že "citujú" a vraj "mýlne informujú" na základe prekladov exilových básnikov (Kul. život, 20/1965). Takýto hlas a tón až príliš pripomína neblahé stalinské časy a neslúži ani veci, ani Kultúrnemu životu, ani samému autorovi. Tu Proháčkovi naozaj treba zacitovať verše Danteho: "Lež kto si ty, že obzízaš si nás tu? / Myslíš, že duša úľavu tak získa...?"

Nakoniec treba ešte spomenúť aj hold Slovenských pohľadov Dantemu Alighierimu, ktoré priniesli (č. 4/1965) nielen ukážky z nových prekladov (Felix-Turčány) Danteho *Očistca,* ale aj literárno-historické a kritické príspevky M. Pažítku, J. Felixa a V. Turčányho, ďalej pozdravné verše k Danteho jubileu z pera V. Beniaka, V. Turčányho a E. B. Lukáča a odpovede niekoľkých európskych danteológov na otázku: Aký je význam Danteho diela v súčasnom svete? Taktiež Most (1-2/1965) za Slovákov v slobodnom svete vyslovil hold veľkému talianskemu pevcovi, a to Croniovým zhodnotením úcty Slovákov k "vznešenému pevcovi" (prevzaté zo Strmeňovho prekladu *Pekla*), Strmeňovými prekladmi 29. spevu Danteho *Očistca* a zaujímavými Strmeňovými marginaliami prekladu Danteho.

To všetko bola prežívaná účasť synov malého národa na jubileu veľkého básnika talianskeho stredoveku. Otvorením Danteho básnických spevov oživili stále aktuálne aspekty kultúrneho univerzalizmu, humanitnej myšlienky i ideálov etického poriadku v stretaní človeka s človekom i Bohom. Na tejto rovine sa napĺňa dráma života obsahom, ktorý prechádza do večnosti. A Dante je básnikom života, ktorý ústi do večnosti.

Dr. Imrich Kružliak

ROZHĽAD

JÉGÉHO STOROČNICA (1866-1966)

Ladislav Nádaši-Jége bol medzi poslednými svetovými vojnami jedným z našich najvýznamnejších realistických prozaikov. Pochádzal z Dolného Kubína (nar. 12. februára 1866), kde jeho otec mal advokátsku kanceláriu, v ktorej ako koncipista pracoval aj P. O. Hviezdoslav. Literárne začal tvoriť už v 90. rokoch minulého storočia. Svoje prvotiny uverejňoval v Národných novinách a v Slovenských pohľadoch. Písal pod pseudonymom Ján Grob (Jé-gé). Bol prvý, ktorý zoznamoval slovenskú literatúru s naturalizmom.

Po skončení lekárskych štúdií v Prahe, kde sa aktívne zúčastňoval na práci v Detvane, vrátil sa na Slovensko a pôsobil po celý život v rodnom Kubíne. Tu sa spriatelil tiež s Hviezdoslavom, ktorému pomáhal aj pri prekladaní Shakespearovho Hamleta. Jégé bol intelektuálne úplne západoeurópsky typ. Duchovne sa orientoval na veľké kultúrne centrá ako antická helensko-rímska kultúra, talianska renesancia a moderná francúzska, anglická, nemecká a americká literatúra. Filozoficky pôsobil naňho najmä pozitivizmus a ako lekár nachádzal veľkú zaľubu v prírodných vedách a vôbec vo vedeckom a technickom pokroku. Tieto vplyvy nachádzame často aj v jeho dielach.

Je zaujímavé, že na Jégého už v Prahe pozerali niektorí spolužiaci s nedôverou v národnej otázke. Upodozrievali ho z maďarónstva. Za dôvod im tu slúžilo, že si Jégého otec pomaďarčil meno. Ale ani otec, ani syn sa nikdy nestali maďarónmi. Zato však ani po rokoch Jánovi Smetanovi a Vavrovi Šrobárovi nič nevadilo, aby Jégého obvinili z maďarónstva. A Jégé svoju slovacitu najlepšie dokázal príspevkami do Národných novín a Slovenských pohľadov a svojou účasťou v pražskom Detvane. To rozhodne nebol spôsob, akým by si Slováci získavali protekciu u maďarských úradov. Túto skutočnosť treba zaznamenať, aby sme ilustrovali pomery, v ktorých sme vyrastali ako národ, a tiež, aby sme dokreslili situáciu, v ktorej sa tvorila, alebo netvorila slovenská literatúra. Skutočným dôvodom pre toto obvinenie mohol byť Jégého kritický postoj k hlasistom na jednej strane a k martinským národniarom na strane druhej. Pravda, kto nešiel s jedným alebo druhým smerom, nebol ešte maďarón.

Jégé bol v prvom rade kultúrny človek, európsky orientovaný pacifista a humanista, a nie nacionalista. Jeho orientácia bola podložená filozoficky a mravne. Usiloval sa "dvíhať mravnú úroveň spoločenstva", zasadzoval sa "za nápravu pomerov", za "obrat k lepšiemu", ale nie násilnou sociálnou revolúciou, ale racionálnou evolúciou. Krčméry o ňom hovorí, že je to človek, ktorý má "všetky známky veľkého ducha" a ktorý by bol "nepochybne závažný na ktoromkoľvek bode veľkých národov".

Povahou a orientáciou bol dosť podobný Royovi. Obaja priam bolestne pociťovali malosť slovenského sveta. Ako im nestačila kultúrna oblasť starého Uhorska, tak im nepostačovala ani kultúrna oblasť nového česko-slovenského štátu. Jégé napríklad v názore na poprevratové pomery neprecеňuje možnosti malého národa. Aj tu sa opiera o kultúrnu realitu. V jeho filozofickom koncepte je idea národa iba súčasťou ľudského ducha, ktoré majú obohacovať celé ľudstvo a prispievať k jeho kozmopolitickej harmónii.

Silný Jégého individualizmus, snaha intelektuálne sa obohatiť a

nepriaznivá duchovná domáca klíma spôsobili, že sa jeho umelecká koncepcia vytvárala veľmi pomaly. Okrem toho aj "finančné starosti o najbližšiu rodinu", ktoré spomína Vladimír Petrík, zaiste spolu zapríčinili, že sa po svojich literárnych začiatkoch odmlčal takmer na celé štvrťstoročie.

Po prevrate roku 1918 rozviazal sa aj Jégého "národný jazyk". Štefan Krčméry právom hovorí, že sa "rozvil v spisovateľa prvotriedneho významu". Andrej Mráz dopĺňuje Krčméryho ešte poznaním, že "máloktorý z našich poprevratových spisovateľov vedel sa tak bezpečne orientovať a vyrovnávať s jej protirečivými faktami, ako to bolo v prípade s Jégém". Popri článkoch o aktuálnych problémoch začal písať drobnú prózu, v ktorej spracovával najmä tézy z domáceho dedinského a malomestského života. A hneď tu vystúpil ako triezvy realistický spisovateľ — pravda, s inou farbou ako Kukučin a Tajovský — a humorom a iróniou dokresľoval svoje ľudské typy.

Neskoršie začal spracovávať domáce i inonárodné historické námety. Prvou jeho literárnou prácou tohto druhu bola novela *Wieniawskeho legenda* (1922) s námetom zo 17. storočia, kde podal realistickú panorámu dramatických konfliktov Poliakov s Tatarmi a Turkami. Vrcholom jeho literárnej tvorby je historický román *Adam Šangala* (1923), v ktorom zobrazil mocenské a náboženské spory na Slovensku v 18. storočí. Pod povrchom tohto zápasu priam majstrovsky zachytil situáciu poddaného ľudu, ktorého osudy a tragédie vykreslil na prípade Adama Šangalu a jeho rodiny. Šangalu predstavil Jégé ako typickú postavu slovenského ľudového i národného života. Ďalším Jégého historickým románom je *Svätopluk* (1928), ktorému dal výslovne národno-výchovnú tendenciu. Jégé sám hovorí, že týmto románom "chcel urobiť nášmu národu akú-takú službu výkresom veľkého predka". Svätopluk je v Jégého podaní idealizovaná postava: veľký diplomat, vojak, stratég a vlastenec. Naproti tomu Rastislav vystupuje tu v nepriaznivom svetle a to proti historickej pravde. Historické námety spracoval Jégé aj v kratších prózach ako *Kuruci* (1925), *Jarikovský kostol* (1925), *Magister rytier Donč* (1926), *Rozličné osudy* (1930), v zbierke noviel *Itália* (1931), v povesti *Jedovaté kvety* (1934), *Krásne časy rokoka* (1935) a iné.

Prechod od historickej prózy k próze zo súčasného života tvorí román *Cesta životom* (1930). Jégé tu podal obraz slovenskej spoločnosti z predprevratových rokov, a triezvo, realisticky poukázal na úlohu maďarónskych džentríkov v tejto spoločnosti. Vyzerá to ako autorova osobná spoveď z pravého národného zmýšľania. Mravne a politicky nemohol Jégé azda ničím tak silne odraziť upodozrievania protivníkov ako týmto dielom. Kritika (napríklad Fr. Votruba) vyčíta však tomuto románu, že nemá náležitú románovú kompozíciu. Námety zo súčasného života spracoval Jégé aj v kratších prózach, ktoré vydal v zbierkach *Kozinský mlyn* (1931), *Medzi nami* (1934) a v románoch *Alina Orsághová* (1934) a *S duchom času* (1937). Okrem toho pokúsil sa tiež o drámu. Napísal divadelné hry *Krpčeky sv. Floriana* a *Mia*, ale obe zostali iba literárnym pokusom.

Jégé sa často staval príliš kriticky k ľuďom a ich pokleskom, jeho tón vyznieval niekedy veľmi pesimisticky, alebo ako hovorí Krčméry "veľa černe bolo uňho". Nad týmto realizmom života víťazí však Jégé ako zástanca všeľudskej humanity, ktorý chce viesť človeka "z tmy do svetla", ktorý vidí spásu ľudstva v technickom a vedeckom pokroku. V jeho diele nenachádzame nacionálne vzplanutie ako u Rázusa a Jesenského. Jégé racionálne analyzoval históriu spoločnosti a

odkrýval mravné hodnoty jej ľudí. Ak mu komunisti vyčítajú, že sa "nevedel odpútať od zastaralých a málo úspešných koncepcií" (Ján Gregorec) prezrádzajú len, že jeho literárne dielo sa držalo pravého životného realizmu, ktorý neznáša politickú tendenciu v žiadnom druhu umenia. Jégé sa staval proti každému egoizmu: národnostnému, politickému, triednemu i náboženskému. Hovorí, že "šľachetné idey si razia cestu konaním, surové bezohľadným násilím a hatením odporu ľudskou krvou a žalostnými slzami".

Imrich Kružliak

BRATISLAVA — DÔLEŽITÉ STREDISKO SLOVENSKÝCH KNIEŽAT A RÍŠE VEĽKOMORAVSKEJ

V Solnohradských letopisoch r. 907 spomína sa veľká porážka bavorského vojska Maďarmi pod bratislavským hradom. Táto historická zpráva o "Preslausburgu" je označovaná aj za dátum definitívneho zániku Veľkomoravskej ríše, rannestredovekého štátneho útvaru, ktorého jadro bolo nad Dunajom so strediskami na území, uzavretom údoliami riek Moravy a Nitry; teda v etnickej oblasti kmeňov, ktoré sa nazývali pôvodne Slovienmi a ktoré boli predchodcami dnešných Slovákov.

Pretože slovanské etnikum Slovienov v 6.-8. storočí zaplavilo aj južnú (dnešnú rakúsku časť) Moravského poľa, Bratislava ako prastaré hradisko keltského a rímskeho pôvodu, v časoch osídlenia sa Slovákov — Slovienov nachodila sa nie na etnickom pohraničnom území slovanskom, ale bola ovenčená slovanským obyvateľstvom zo všetkých strán. Na západe takéto slovanské sídliská obkľučovali čiastočne aj Viedeň a prenikali hlboko až do predpolia Kremsmünsteru. Takýto význam Bratislavy ako sídelného strediska Slovákov — Slovienov bol potvrdený v posledných rokoch prieskumom hradného bratislavského aereálu nad mestom.

Priestor hradného vrchu nad Dunajom prekonal mnohé zmeny nielen stavebného rázu od rímskych čias, ale aj terénovej povahy. Jeho svahy a terasy sa často menili a profil hradného návršia bol redukovaný či už pre koncepcie novších pevnostných systémov alebo pre zadovažovanie pevnostného a upevňovacieho materiálu k pevnostným stavbám na samotnom mieste z geologického lona, to jest svahov hradného vrchu.

Od roku 1958 na bratislavskom hrade počas jeho renovácie a čiastočne prestavby naskytla sa príležitosť k výskumným prácam pod krídlami samého hradného paláca — hoci nie na veľkú radosť plánovačov stavebnej rekonštrukcie, ktorých takýto vlastivedný zásah historikov a archeológov tiež zdržoval okrem iných technických ťažkostí.

Ale po mnohých rokoch výsledok práce skúmateľov hradného priestoru bol korunovaný takým úspechom kultúrnohistorickým, že to stálo za námahu. Najväčšiu zásluhu o výskum starších osudov hradu má dvojica vedeckých pracovníkov Ing. architekta Andreja Fialu a Táni Štefanovičovej. O výsledkoch skúmania stredovekých vrstiev hradnej stavby v 11. až 13. storočí podali zprávu predloženú už vlani (Vlastivedný časopis, Roč. XIV, 1965, č. 2, str. 75-79) s hojnými ilustráciami aj rekonštrukcie paláca stredovekého (11. — 12. storočie) prevrstveného neskoršie v juhozápadnej časti dnešného nádvoria. Tento palác bol zasa čiastočne prevrstvený po tatarskom vpáde roku 1245 obytnou vežou a pridaním obrannej veže (Korunná) nad okrajom horského sedla.

No najväčším prekvapením výskumov lanského roku boli stopy po dávno hľadanom kostole Najsv. Salvatora (Spasiteľa) na východnej strane Terezianuma na čiastočne zachovaných terasách svahu hradného kopca smerom k mestu. Tento kostol bol začiatkom 12. storočia premiestnený pod hrad do novovznikajúceho mesta s pravouhlou svätyňou, s ktorou sa zachovali aj južné časte lode. Tento stredoveký, ale mladší kostol bol trojloďný a zničili ho pri budovaní hradnej priekopy v 17. storočí. Ináč bol budovaný na staršom opevnení tzv. strednej stavebnej fázy na východnej strane hradného vrchu a čiastočne na kvádrikovom murive veľkej trojloďnej baziliky z 9. storočia, to jest cirkevnej stavby, predstavujúcej najstaršiu alebo tzv. "veľkomoravskú stavebnú fázu".

Z tejto veľkomoravskej baziliky sa zachovalo šesť pilierov hlavnej lode a časť južnej lode s priečelím na západnej strane. Odtrhnutím skalnej steny alebo východného svahu časť kostola aj so svätyňou zanikla v stredoveku, lebo na ňom z východnej polovice stála. Dôležité je aj zistenie, že pri stavbe múrov baziliky použil sa materiál zo zatiaľ neznámeho rímskeho objektu, a to opracované kamene (kvádriky?) a tehly s kolkami známej, na západnom Slovensku často vystupujúcej XIV. rímskej légie. Vnútro baziliky ukazuje na zvyšných stenách stopy po omietke a freskovej maľbe. Hoci rekonštrukciu celkového vzhľadu kostola nemožno zatiaľ ustáliť, objavitelia a skúmatelia baziliky môžu len toľko predpokladať, že to bola trojloďná bazilika, krytá drevenou hradnou povalou vo všetkých lodiach. Celková šírka kostola má rozpätie okolo 13 metrov. (Viď predbežné zprávy v miestnej dennej tlači od vedúcich výskumných prác T. Štefanovičovej a architekta Andreja Fialu, *Pravda,* 25. októbra 1965 pod názvom "Veľká Morava na bratislavskom hrade") a zprávu komisie archeológov a historikov, zídených 8. októbra 1965 na samom nálezisku — hrade (Večerník, 11. októbra 1965) Názov článku: "Archeológovia nepochybne dokázali veľkomoravské osídlenie hradu."

Štefanovičová a Fiala okrem toho vo svojom článku priniesli aj kresbu zachovanej časti veľkomoravskej budovanej baziliky podľa fotografie. Táto kresba umožňuje nám vysloviť ďalší predpoklad, že ide síce o stavbu z druhej polovice 9. storočia, no nie nutne z rokov vlády Svätopluka Veľkého, teda z rokov vyslovene veľkomoravských, ale možno ide tu o stavbu z počiatku druhej polovice 9. storočia. Svojím plánom, modulusom medzi štvoruhlastými piliermi a takmer svojou šírkou, táto bratislavská hradná bazilika súhlasí s bazilikou, objavenou už r. 1946 pri Blatnohrade, ktorú maďarskí archeológovia a historici považujú váhavo za kostol sv. Hadriana. Viď názory A. Radnotiho, D. Dercsényiho, J. Radosa a T. Bogyaiho. Všetci sa zhodujú v tom, že túto blatnohradskú baziliku treba datovať do prostriedka 9. storočia (cc. 850-865), teda ešte do desaťročí panstva bývalého nitrianskeho kniežaťa Pribinu a jeho syna Koceľa v Zadunajsku a pred expanziou Moravského a Nitrianskeho kniežatstva do rozmerov Veľkomoravskej ríše, keď Svätopluk odstránil Rastislava a jeho nemeckých spojencov.

Hoci práve svätyňa baziliky podľahla deštrukcii (a zaiste aj mnohé hroby umiestnené v jej blízkosti, ktoré by boli dôležité pre datovanie baziliky), už dnes môžeme s veľkou pravdepodobnosťou vysloviť predbežný názor, že monumentálna bratislavská hradná bazilika raného slovenského kresťanstva zaraďuje sa do stavebného prúdu, poukazujúceho sprostredkujúcu úlohu a cestu panónsko-norickú, smerom na juh do oblasti jadransko-istrijskej. Obohacuje tú skupinu kostolov

pozdĺžneho bazilikálneho typu, pre ktorú v oblasti kostolných stavieb veľkomoravského obdobia a územia mali sme doposiaľ málo porovnávacieho materiálu (Viď ináč prehľad Blanky Kovačovičovej — Puškárovej "Príspevok k ranným dejinám architektúry na Slovensku" v zborníku materiálov *O počiatkoch slovenských dejín,* (SAV, 1965, str. 275).

S veľkými nádejami hľadíme na konečné uzávery o komplexe ďalších nekultických stavieb a iných sprievodných archeologických nálezov (ako obytná stavba, rotunda, šperky, keramika atď.) z pera vedúcich pracovníkov T. Štefanovičovej a A. Fialu.

Dr. Jozef G. Cincík

Veľký úspech prvej talianskej vedeckej knihy o Slovensku. Iba nedávno zjavilo sa na talianskom knižnom trhu dielo Prof. Dr. Milana Stanislava Ďuricu: "La Slovacchia e le sue relazioni con la Germania 1938-1945". No niekoľko týždňov stačilo nielen na to, aby sa kniha slovenského vedca zjavila na popredných miestach výkladných vitrín vedeckých kníhkupectiev vo všetkých mestách Talianska, lež začali sa už objavovať aj odborné posudky a recenzie v talianskej tlači.

Vplyvný a po celom Taliansku rozšírený katolícky týždenník "Il nostro tempo", ktorý má redakcie v Turíne, v Ríme i v Miláne ,vo svojom čísle zo dňa 4. februára 1965 priniesol obsiahly článok o slovenskej dejinnej problématike, predstavenej na základe diela Prof. Ďuricu. Autorom článku je známy turínsky publicista a literárny kritik Dr. Giorgio Gualerzi.

Jeden z najpoprednejších vedeckých časopisov Talianska, venovaných Politickým vedám, "Il Politico", ktorý vydáva Ústav Politických Vied univerzity v Pávii, vo svojom začiatkom tohoto roku vyšlom čísle, dátovanom z decembra 1964, venoval práci Prof. Ďuricu mimoriadnu pozornosť. Vo svojej recenzenčnej časti, kde odborníci hodnotia talianske i cudzie vedecké diela z odboru politických vied a kde priemerne venujú jednotlivým dielam jednu až poldruhej strany — asi 500-700 slov — dielo Prof. Ďuricu je predstavené v podrobnej analýze na vyše troch stranách časopisu (asi 1800 slov). Recenzent Dr. Diego Panizza zdôrazňuje, že ide o prvé dielo v talianskej literatúre, ktoré je venované výslovne a výlučne Slovensku. Predstavuje potom základnú tézu diela prof. Ďuricu, z ktorého jasne vyplýva, že Slovensko má svoju históriu celkom paralelnú z históriou iných európskych krajín a národov a podčiarkuje, že prof. Ďurica rigoróznou vedeckou metódou a v úplnej neodvislosti i odvahe úsudku začína oslobodzovať historiografický obraz Slovenska do predsudkov a politickými či ideologickými záujmami podmienených falošných čŕt, ktoré už prenikli aj do vážnych diel vedeckého rázu. Štúdiom diela prof. Ďuricu — píše doslovne Dr. Panizza — prichádzame k presvedčeniu, že Slováci sú "národom uprostred iných národov, ktorý má jasné povedomie svojej etnickej individuality, ktorý vlastní svoje osobitné kultúrne dedičstvo, veľmi bohaté vo svojej opravdivej pôvodnosti, ktorý má i svoj politický program v súlade s túžbou po slobode a nezávislosti, z ktorej prirodzene vyplýva i požiadavka samostatnosti". Po dôkladnom rozbore udalostí z rokov 1938-1939 recenzent prichádza s autorom k uzáveru, že vyhlásenie samostatnosti Slovenska zo 14. marca 1939 nemožno pripísať v jeho podstate vonkajšiemu tlaku Nemecka — tento iba časove podmienil čin slovenského parlamentu — lež predovšekým politickej vôli slovenského

národa. Potvrdzuje to aj výsledok štúdií o politických vzťahoch medzi Slovenskou Republikou a Nemeckou Ríšou, ktorému venuje prof Ďurica poslednú kapitolu tohoto prvého sväzku svojho diela. Recenzent predvída, že výsledky práce prof. Ďuricu vzbudia akiste diskusie a protirečenia z rozličných strán. "Jedno však ťažko bude možno odškriepiť autorovi — píše Dr. Panizza —: jeho solídnu dokumentáciu, ktorá je pri súčasnom stave vedeckého bádania bezpochyby najúplnejšia a vyčerpávajúca".

Ako vidno, dielo Prof. Ďuricu veľmi sľubne začína plniť svoje poslanie a robí vzácnu službu slovenskej historickej pravde na poli svetovej vedy.

Dr. C. B.

Na katedru cirkevného práva a morálky Vysokej školy teologickej v Abano Terme pri Padove, ktorá je začlenená do Teologickej Fakulty Pápežskej Saleziánskej Univerzity v Ríme, bol pozvaný v októbri 1964 vdp. prof. Dr. Cyril Búran. Je to slovenský salezián, ktorý po vysvätení za kňaza v Turíne r. 1956 študoval na katolíckej Univerzite v Louvain, Belgicko, kde dosiahol doktorát právnych vied. Po ďalších zdokonaľovacích štúdiách na tej istej slávnej univerzite vdp. prof. Búran dostal menovanie za vysokoškolského profesora v Taliansku. Je to nový úspech schopného Slováka a citeľné obohatenie kultúrneho potenciálu slovenského exilu. *s. b.*

Do Saleziánskeho katechetického ústredia (Centro Catechistico Salesiano) v Turíne bol určený ako člen vedúcej študijnej skupiny a člen redakčnej rady časopisu *"Catechési"* slovenský salezián dp. Dr. Juraj Török. Po úspešnom absolvovaní filozofických, teologických, pedagogických a právnickych štúdií, dp. Dr. Török dostal jedinečné pracovné podmienky, aby dary svojho ducha využil pre moderný apoštolát. Napísal už niekoľko veľmi podnetných článkov do časopisu *"Catechési"* a koná pravidelne prednášky o rozličných problémoch katechetického a liturgického hnutia po celom Taliansku. *s. b.*

Ústredie slovenských katolíckych intelektuálov organizovalo aj tohto roku svoje vianočné stretnutie v Bad Kissingen, Nemecko. Stretnutie sa konalo v dňoch 2.-7. januára 1965 a malo za rámcovú tému: "Národ ako hodnota z hľadiska prirodzeného i nadprirodzeného". Na stretnutí zúčastnili sa slovenskí katolíci študenti a študentky z Nemecka, Rakúska, Francúzska a Talianska. O vymedzenie pojmov "národ" a "národné povedomie" usiloval sa vo svojom diskusnom príspevku kandidát filozófie Juraj Malý. Akútnu analýzu skutočnosti vôle slovenského národa k plnej samostatnosti a jej mravné opodstatnenie predložil vo svojom referáte prof. Dr. Anton Hlinka. Historicko-politický prehľad aplikácie princípu samourčovaceho práva v novších dejinách Európy a najmä v krajinách pod komunistickým režimom spracoval prof. Dr. Ferdinand Ďurčanský. Diskusie rezumoval a etické stanovisko k skutočnosti národa a vlasti na základe filozofickej etiky i teologickej morálky definoval vo svojej relácii prof. Dr. Milan St. Ďurica, ktorý aj viedol práce tohoto študijného stretnutia. K diskusii hodnotnými intervenciami prispel dp. Andrej Bugan, duchovný asistent študentskej zložky ÚSKI. *s. b.*

KNIHY

SLÁVA SLOVENSKEJ GOTIKY

Jozef G. Cincík, Ph.D.

Nadpis, ktorý sme volili pre nasledujúce recenzie a naše poznámky k súčasným dielam majúcim ráz umelecko-historických monografií alebo korpusov-súpisov, je len viac-menej čiastočným obmedzením na gotické obdobie.

V dejinách Slovenska a slovenskej kultúry (i civilizácie) samozrejme od čias rannedejinných znateľom minulosti tohto územia a jeho obyvateľstva, ďalej jeho kultúrneho a civilizačného významu v rámci stredo- i celoeurópskom, javí sa viac obdobím dôležitým z celkového hľadiska európskeho i kontinentálneho.

Ozrejmiť, vyniesť a zdôrazniť takéto eminentne európsky a organicky na svetovej výške stojace diela, obdobia alebo príspevky Slovenska a Slovákov do svetového dejstvovania je úlohou predovšetkým modernými i vedeckými prostriedkami pracujúcich dejepisných disciplín. Jednou z nich sú aj dejiny umenia, ktoré najmä v posledných desaťročiach v rámci kultúrneho rozrastania sa slovenského etnika, dosahujú zdokonalenou metodikou výskumu a systematickosťou analýzy a počtom pracovníkov nebývalú úroveň i rozsah. Všetko to, čo v neďalekej minulosti — v 40-tich a 50-tich rokoch XX. storočia na Slovensku — dosiahlo len niekoľko mimoriadne usilovných a školených jednotlivcov. (Viď zborník umelecko-historických štúdií *Zo starších výtvarných dejín Slovenska,* 1965. Vyd. SAV, Bratislava, Kabinet teórie a dejín umenia; vedúci redaktor M. Váross DR.SC. — et alii, výstižné pripomienky A. Güntherovej-Mayerovej na str. 10, stĺpec 1.)

* * *

A középkori Magyarország tábla képei Autor Radocsay Dénes. 1955, Budapest. Str. 534. Ilustračná časť; 239 tabúľ a v texte schémy zostáv tabúľ krídlových oltárov aj ich rekonštrukcie. Vydanie Akadémiai kiadó, Budapest. — Ruské a nemecké rezumé. Formát 4. Tlač Akadémiai Nyomda, Budapest.

Maďarský názov knihy správne vystihuje rozsah a obsah záslužnej a takmer životnej práce umeleckého historika Radocsay Dénesa. Týmto dielom Radocsay dovŕšil svoje dlhoročné úsilia výskumu gotických tabuľových malieb na území bývalého stredovekého Uhorska. Preklad názvu do ruštiny na frontispici knihy ako tabuľové maľby "Vengriji v Srednie Veka" zodpovedá tiež prvotnému názvu historicko-geografickému v maďarčine. Nie tak v nemeckom preklade "Tafelbilder des Ungarischen Mittelalters", čo by sme prekladali pravdepodobne "Tabuľové maľby maďarského stredoveku" (t. j. adjektívnou formou; po anglicky "The panel paintings of the Hungarian Medieval Period or Age" a nie "of the Medieval Hungary" ako to znie v maďarskom hlavnom titule diela). Qui bene distinguit...!

Uzáver úvodnej kapitoly autora predsa jasne vytyčuje cieľ tohto súpisového, ba quasi-korpusového diela v tom zmysle, že ide o rekonštrukciu úseku dejín gotického umenia vo vývoji tabuľových malieb na území bývalého stredovekého Uhorska etnicky rôznorodého, spravovaného feudalistickým systémom štátnej organizácie, zvanej vtedy Uhor-

skom (Hungary, Ungarn, Hungaria). Radocsay výstižne poznamenáva: "Od oslobodenia (1945, poznámka naša) naše skúmanie podujalo sa rekonštruovať nie maďarské dejiny, ale dejiny Maďarska (t. j. bývalého Uhorska, pozn. naša). Odborná meštiacka literatúra pokladala pamiatky vzniklé v hraniciach štátu vo všeobecnosti za maďarské, hoci spomenula kultúrnu úlohu nemeckého mestského obyvateľstva, ale zväčša mlčala o tvorivosti iných, krajinu obývajúcich národností (sic!). Úlohou dnešných výskumov nie je, aby sa na stredovekých tabuľových maľbách Maďarska (sic! t. j. bývalého Uhorska) skúmali maďarské osobitosti, ale to, aby hodnotiac pamiatky umenia v týchto maľbách, ktoré boli vytvorené viacerými ľudnatosťami v krajine obývanej viacerými národnosťami, hľadali sa hlavné črty vývoja smerujúceho k profanizujúcemu a realistickému výrazu." (Úvod, str. 21.)

Popri prekvapujúcom objektívnom priznaní inonárodných a etnických skupín v rámci stredovekého Maďarska-Uhorska v umeleckej tvorbe (naproti tzv. "millenaristickej" a nacionalistickej tézy zastaralej maďarskej historiografie XIX. a XX. storočia) autor za hlavný cieľ výskumu vo vývoji gotických tabuľových malieb určuje genetické vysledovanie hlavných čŕt profanizácie, t. j vývoja k realistickému výrazu v tabuľových maľbách gotického obdobia, a teda cestu a prvé umelecké znaky, vedúce k renesančnému pohľadu a výtvarnému chápaniu. Čo je ináč v skúmaní vývoja automatickým výsledkom, ktokoľvek by sledoval vývoj gotického európskeho výrazu a slohu na akomkoľvek úseku výtvarného umenia a nielen v ňom, ale sledoval ho aj v literatúre, v poézii, v dráme a iných umeniach, kde duchovedné disciplíny nachodia svoj cieľ skúmania.

V nich "anima e cuore" hrajú vedúcu vývojovú úlohu; nepokoj človeka po novom pohľade a spôsobe výrazu alebo túžba po rozdielnej úprave výtvarnej a dobovej interpretácii, vyhodnotení, hoci aj opakujúcich sa ikonografických tém, či už cirkevného alebo svetského rázu, sú stálou a jednou z najhlavnejších hnacích síl umeleckého vývoja.

Takáto vývojová "descholastikizácia" v umeniach, alebo prvé "kvasnice renesančných prvkov" aj vo vývoji gotických tabuľových malieb v Karpatskej kotline stredovekej museli sa objaviť na konci línie vedúcej od najstarších tabuľových alebo hieratických malieb, pochodiacich práve zo Slovenska (alebo "slovenskej územnej oblasti stredovekého "Uhorska-Maďarska") z Bátoviec (Hont) a Poník (Zvolen) z r. 1390-1400 (vláda Zigmunda Luxemburského) až za rok 1530 (zhruba po bitke pri Moháči), t. j. výrazove a slohove zľudovelé prejavy tzv. Majstrov z Lendaku, zo Stráží (Spiš) a až po tzv. Majstra Okoličianskeho (Liptov) a jeho nasledovníkov. Aby sme spomenuli len časove krajné medzníky, t. j. počiatok i koniec časového vývoja gotických tabuľových malieb, ako nám ich predvádza Radocsay v tých prípadoch ich vývoja, ktoré sa týkajú Slovenska.

Ďalej, aby sme si utvorili približne správny obraz o podiele gotickej tabuľovej maľby na území Slovenska v rámci bývalého stredovekého umenia Uhorska, snažili sme sa vyčísliť v topografickom zozname Radocsayho knihy (str. 469-485) počet zachovaných tabuľových malieb, ktoré autor uvádza z územia alebo na území slovenskom.

Na náš úžas z 2196 jednotiek-diel tabuľových, uvádzaných z celého územia stredovekého Uhorska, viac ako 3/4 zachovaných tabúľ sme narátali, t. j. zhruba 1617 umeleckých diel pochodí zo Slovenska alebo nachodí sa podnes na Slovensku. (Včítane aj tých 30 prípadov, ktoré na str. 484 Radocsay uvádza ako "z presne neznámeho miesta", ale sú

uložené v múzeách v Bratislave, v Banskej Štiavnici, v Košiciach, v Martine, Ostrihome. No my nerátali sme nateraz ani niektoré diela, ktoré budú zaiste zo Slovenska, hoci sú uložené v Szépmüvészeti múzeu v Budapešti a uvádzajú sa tiež bez lokalizácie.)

Slovom, *prostý počet* dodnes zachovaných diel, maľovaných tabúľ pochodiacich zo Slovenska, má sa v silnom pomere 3:1 k ostatným zvyšným čiastkam bývalého Uhorska. Na takéto zvyšné územie pripadá spolu len 579 tabúľ! Z tohto počtu 537 pripadá na Sedmihradsko (dnes Transylvania-Rumunsko), 28 na Zadunajsko (t. j. Juhoslávia a Rakúsko), 13 na Alföld (t. j. Maďarskú nížinu, konkrétne jedna lokalizácia; Cseglöd, Sabolčsko — Satmárska stolica) a len 1 kus do Banátu (Lippa-Lipová?).

Pravda je, že tento obraz a slávna silná účasť gotických tabuľových malieb zo Slovenska v inventároch D. Radocsayho, v topografickom rámci bývalého Uhorska, *pred vpádom tureckým* a *reformačnými purifikátorskými snahami* (až ikonoklastických rozmerov a rázu, najmä v niektorých oblastiach kalvínskych, napríklad v Sedmohradsku, alebo v priľahlých stredovekých protestantských oblastiach dnešného Maďarska) vyzeral by pre tieto oblasti omnoho výhodnejšie, keďže treba v istých územiach maďarského etnika a tureckej okupácie rátať vraj s destrukčnými prenikavými silami, vedenými proti figurálnej maľbe stredovekej, najmä kostolnej.

Ale koniec-koncov aj na Slovensku treba s nimi rátať v niektorých oblastiach a v neskorších obdobiach husitského pustošenia, protestantsky prudších záberov kostolných (najmä v mestách s početným nemeckým obyvateľstvom). Ďalej treba rátať s puritánskou elimináciou malieb a ikón, najmä tabuľových na oltároch, nehovoriac o požiaroch a opakujúcich sa následkoch bojov o moc medzi mestami a feudálmi, alebo frakciami stojacimi za panovníckymi protikandidátmi-súpermi. V takých sporoch mnohé kostoly a ich výzdoba padli za obeť požiaru alebo plundrovaniu za reformácie i rekatolizácie.

Takto napokon celkový pomer a prevaha počtu, akosti, ba i tématická a slohove-umelecká pestrota gotických tabuľových malieb na Slovensku, čo sa týka ich množstva, slohových variant, majstrovských okruhov i oblastí lokálnych (ako napríklad matejovský Majster, G. H. Majster z Mošoviec, monogramista Jánošovský, Okruh hlavného oltára z Košíc, spišskopodhradský Majster, svätoantolský, okoličiansky atď.) aj na dnešnom základe zachovaných pamiatok, dnes konečne zozbieraných v záslužnom diele Radocsaya, dáva správny obraz o prevahe gotického umenia na slovenskom území a v rámci etnika Slovákov v stredovekom štátnom organizme Uhorska.

To je nepopierateľná sláva gotiky Slovenska, ktorú stvárňovali priamo či nepriamo všetky zložky tohto územia a aj tie etnické skupiny neslovenské, ktoré boli a museli byť determinované počas tvorivého procesu umeleckého a jeho úžasného rozvoja aj v gotických tabuľových maľbách. Hoci neraz za vzor, odrazisko a inšpiračné východisko brali aj cudzie, ponajviac západné vzory, alebo zamestnávali tvorcov neslovenského etnického pôvodu.

Genius loci Slovenska chtiac-nechtiac vtláčal sa im pod kresličskú hrudku, uhoľ alebo štetec a pojem i predstava krásy a dokonalosti (či v antropologickom zmysle alebo zoomorfickom a neskoršie aj v renesančnom portrétistickom a v krajinkárskom zmysle) boli determinované, utvárali sa pod silnými dojmami miestnych zážitkov a prostredia. Téma v nich je často až scholasticky stredoveká a európsky schématická, legendárna i hagiografická. Môže prichodiť dunajskou alebo sliezsko-poľ-

skou, ba i českou "cestou" ako vzorec, alebo predloha. Ale spôsob konečného uchopenia a štylizácie je cudzí napokon "kolínskej-porýnskej škole", "rakúskej" alebo "českej škole" a slohu. Je determinovaný ovzduším a prostredím reálnym, ktorým je stredoveké Slovensko, jeho zložité stredoveké spoločenstvo a jeho stupeň kultúrneho a umeleckého vývoja.

Slovensko vtedy už zrejme patrí do rámca civilizácie a kultúry západnej Európy, hoci v rámci feudalistického, mnohonárodnostného etatizmu, zvaného Uhorsko. V tomto takmer jeden a polstoročnom vývoji umenia gotického a prvých znakov renesancie, v jeho konečnej fáze, Slovensko v rámci štátnej organizácie Uhorska je významným členom kultúrnym a umeleckým prispievateľom gotického európskeho slohového vertikalizmu. Umeleckého, dobového vlnenia západného, ktoré vo východnej Európe končí sa zhruba na severných a západných svahoch Karpát; v oblasti Krakova, Košíc a Zemplína (Trebišov) a Brassova v Sedmohradsku.

Za touto čiarou na východ tradícia starého slohu byzantského opakuje sa s istou strnulou hieratičnosťou a mníšskou pasívnou upriamenosťou, užíva konzervatívne zvraty a formy ortodoxného umenia. Jeho výhradnosť až despoticky byzantinizujúcu a východnú, neskoršie odkľajú závany pokročilej renesancie a presadenie začiatkov baroka umelecky liberálnejšieho zo Západu do Ruska a ešte neskoršie na Balkánskom polostrove.

Takýto ale vývojove organický závan renesancie cítime aj z niektorých neskorších a posledných tabúľ gotických, maľovaných na Slovensku a vôbec v Karpatskej kotline. Najmä od roku 1450 nahor tie Radocsayom spomínané hlavnejšie prvky "počiatkov realizmu a profanizácie" vo výraze dobovom i v stafáži.

Okolo roku 1509 na niektorých krajinkárskych úzadiach figurálnych skupín (napríklad sv. Helena, Longínus (?) a Alžbeta na tabuli z Banskej Bystrice a sv. Anna Samotretia z Rožňavy okolo r. 1513 (viď Radocsayho ilustrácie, Tabuľa CLXXIII a CLXXIX). Individualizácia osôb s črtami podobnosti, quasi už portréty (viď tamže, Tab. CLXXVI; sv. Barbora rúca pohanské božstvo, Banská Bystrica). Nesporne podľa živého modelu s anatomickým realizmom a psychologickým spôsobom je maľovaná bolesť predvídajúca tvár asistujúceho mladého kňaza pred obriezkou Ježiša v chráme veľkňazom (viď aj symboliku prvého meča vbodnutého do pŕs Matky Márie na tej samej tabuli; prvá z bolestí Matky Spasiteľa) na tabuli renesančným duchom už neseného Majstra okoličianskeho (Tabuľa CCIX z r. 1500-1510), Okoličné (Liptov). Uchvacujúci portrét rýdzo renesančného pojatia a nového realizmu, hlboká analýza citu, hodná štetca najväčších portrétistov európskej renesancie. Podobne ako aj fragment tabuľovej maľby toho istého Majstra z Okoličného, tvár Panny Márie z r. 1500-1510 (pravdepodobne zo scény "Zvestovania" (viď holubicu zlietajúcu nad jej hlavu; Tabuľa CCXIII). Nielen v mäkkej traktácie kresby a v modelovaní tváre Márie, ale aj z antropologického celkového tvaru hlavy i z ťahov tváre z tejto tabule už reálne jasne prihovára sa nášmu zraku antropologická transpozícia mladej slovenskej dievčiny ľudového typu do umenia gotického na strednom Slovensku a pod Tatrami okolo roku 1510, v Liptovskom horskom bazéne. Stalo sa tak v stredobode slovenského etnického priestoru. (Typ, ktorý sme poznali často aj v súčasnom liptovskom Važci, analyzujúc antropologicky mládež v prvej polovici nášho storočia.)

Maliarske dramatizujúce tvaroslovie a vzory školy nemeckého Alt-

dörfera okolo r. 1517 udrelo pečať nielen na tabuľové maľby na retabulume oltára sv. Anny z r. 1517 v Jazernici-Markovice (Turiec), ale v portréte donátorskej manželskej dvojice na predele; predovšetkým tvár donátora, veľkonosá, je zachytená až bezohľadným, teda neskrášľujúcim realizmom naturalistickej príchute, v okruhu školy stredoslovenských banských miest. Táto oblasť s oblasťou Spiša a potom Košíc, tvorí typické a výrazné skupiny gotického maliarstva na Slovensku popri silných jednotlivcoch a majstrovských alebo monogramistických skupín lokálnejšieho významu, o čom kniha Radocsaya výtečne informuje.

Pre zaujímavosť, myslíme, bude vhodné odtlačiť aj naše zrátanie tabuľových malieb-jednotiek na základe diela Radocsayovho, podľa bývalých stredovekých žúp na Slovensku. Podľa toho župe Abaujskej treba pripísať pôvod 46 tabúľ, Zemplínskej 3, Šarišskej 341, Spišu 622(!), Gemerskej župe 15, Novohradu 1, Liptovu 241, Orave 17, Turčianskej župe 48, Zvolenskej 83, Tekovu 90, Hontu 50, Nitre 21, Bratislavskej 4 a Trenčianskej 6. Do týchto nie sú pojaté tabuľové maľby, približne 30 jednotiek, bez presnej lokalizácie a ako také uložené v múzeách už vyššie spomenutých. Takto potom počtom tabuľových malieb samotný Spiš mohutne prevyšuje nielen ostatné oblasti Slovenska, ale Spiš prevyšuje počtom takýchto pamiatok všetko zvyšné územie stredovekého Uhorska (v pomere 622 ku 579 tabuľovým maľbám) a ležiacich mimo stredovekého Slovenska.

V oblasti na pamiatky gotiky neobyčajne bohatého Spiša (aj v inom zmysle rozkvitajúcej "školy spišskej") samozrejme vyrástol aj skvost gotického umenia slovenského, oltár Majstra Pavla z Levoče, mohutné dielo a neoceniteľný klenot neskorej gotiky a najrannejšej renesancie slovenskej v prosperujúcej a sebavedomej Levoči v rokoch 1508-1517, v ktorom sa gotický výtvarný výraz rezbársky, sochársky a maliarsky združil do vrcholného diela. Zasnúbil sa už s renesančnými prvkami, najmä ornamentálnymi a v stafáži úzadia tabúľ krajinkárskymi, realisticky charakterizujúc niektoré figury ako aj predmety podľa vzorov odpozorovaného života. O tom ale pod *nasledujúcim záhlavím.*

* * *

MAJSTER PAVOL Z LEVOČE. *Tvorca vrcholného diela slovenskej neskoršej gotiky.* Autori: J. Homolka, P. Horváth, F. Kotrba a V. Kotrba, J. Paštéka, V. Tilkovský, 1961, Bratislava, strán 347, 32 obrázkových príloh farebných a 115 jednofarebných. Publikáciu vytlačili Tlačiarne slovenského národného povstania, n. p. v Martine (kombinovanou technikou tlače z hĺbky a kníhtlačou). Vydalo Slovenské vydavateľstvo krásnej literatúry, n. p. v Bratislave. Formát 11x12 inčov (cc. 26x30½ cm). Ruské, francúzske, anglické a nemecké rezumé.

K vydaniu monografie vyspelej grafickej úrovne a monumentálneho formátu o najvzácnejšom umeleckom kvete tiež vyspelej mestskej kultúry stredovekého Spiša v Levoči, o hlavnom krídlovom oltári vo farskom kostole sv. Jakuba došlo až po technicky odbornej oprave a obnove tohto oltára.

Pamiatková a odborná záchrana komplexu diela Majstra Pavla z Levoče (tvoril v rokoch 1507-1525) umožnila nové vedecké štúdium a revíziu tohto objektu hlavne po technickej stránke, keďže celý oltár drevený (pradela, archa, tabule, archy i nadstavba-vrcholec) bol pre konzerváciu r. 1952-54 rozobratý. Jeho záchrannú reštauráciu na štátne trovy odborne previedol kolektív štyroch bratov reštaurátorov a kon-

zervátorov Kotrbovcov, za čo sa im napokon dostalo aj titulu laureátov štátnej ceny.

Po faktickej vojnovej záchrane tohto najväčšieho gotického krídlového oltára v Európe (pravdepodobne aj na svete; od dlážky svätyne merajúc má výšku 61 stôp a 1 palec, čo sa rovná 18 m 62 cm) proti nezmyselným evakuačným pokusom nemeckých vojenských úradov v jeseni a v zime 1944-45, za svorného odporu prednostu vtedajšieho Pamiatkového úradu Dr. Vlad. Wágnera — i pisateľa týchto riadkov — proti demontáži a evakuovaniu — vtedy už v dezolátnom stave sa nachádzajúcej štruktúry oltára z dreva — kdesi, "vraj na Západ" z frontového pásma východného Slovenska, dnes na dlhý čas je oltár aj reštaurátorsky zachránený. Bol obnovený a technicky zaistený spôsobom a prostriedkami, o ktorých sa V. a F. Kotrba rozpísali na str. 115-127. Čo by sa nebolo previedlo bez zdĺhavých prípravných prác laboratórnych a takmer neobmedzených materiálnych a finačných prostriedkov.

Záchranou diela Majstra Pavla z Levoče bolo zaistené aj ďalšie vedúce postavenie spišskej oblasti umeleckej vyvíjajúcej sa "... v čase vrcholného stredoveku v prosperujúcich podmienkach, je priam múzeom neskorogotického umenia. Bohatosťou zachovaných pamiatok neskorogotickej umeleckej tvorby dosahuje takrečeno európske prvenstvo" (viď str. 7; Úvod redakčný). Dívajúc sa po desaťročiach a z diaľky, takúto sentenciu aj my len potvrdiť môžeme, na základe desaťročia trvajúcich letných našich štúdií pamiatok Spiša a zážitkov z jeho umeleckej pokladnice slovenského stredovekého urbanizmu.

Dnes tým viac po prebrázdení mnohých stredovekých oblastí, pamiatok i múzeí západnej Európy i bohatých umeleckých galérií a zbierok v USA (nákupové, dovezené zbierky artefaktov), takáto charakteristika je úplne na mieste a neprehnaná pre oblasť Spiša.

Na Spiši stredovekú úctu k umeleckej kráse, hodnote a k práci pestovalo kultúrne vyspelé spoločenstvo oblastné a mestské, "spišské vedomie a úcta" k práci remeselníka i umeleckého tvorcu. Nevedel ju rozložiť ani "temný stredovek" a ani vykoreniť individualistický mocenský sociálny, alebo konfesionálny nesvár. Systematického pustošenia kultúrnych a umeleckých diel, zaznania a rúcania hodnôt Spiš natoľko nepoznal ako iné kraje Slovenska a Uhorska.

Mocný duch solidarity spoločenskej, stredovekej, obchodnícko-cechovej — teda stavovskej —, aj neskoršie zachraňoval pamiatky. Takto zachované pamiatky stredovekého umenia Spiša dnes vysoko sa vraďujú do prvenstva vo vývoji stredovekého umenia a pamiatok Európy. Vraďujú sa napriek neskorším decimáciám, kurucko-labanckým lapáliám o držbu verejnej a municipálnej moci, alebo kostolov za reformačného a rekatolizačného úsilia, napriek záberom majetkov kráľovským alebo zemepánskym, oligarchickým a iným drastickým zásahom, "quasimáriássovským sporom", osobným kultom velikášov renesancie i baroka v dejinách neskorého stredovekého Spiša a renesancie. Cez jeho územie usilovnej sociéty prechádza totiž dôležitá tepna európskeho živého hoshospodársko-výrobného ruchu — akási "stredoveká jantárová cesta" —, ktorá dostávala vývojom neobyčajný význam, hlavne medzi Čiernym morom a neskoršie tureckými oblasťami Sedmohradska) na Krakov až po Baltik a hanzeatické mestá a prístavy v nich.

Za takýchto priaznivých obchodných podmienok hospodárskeho i výrobného rozvoja a solidárnej urbanistickej disciplíny a najmä zjemnelosti spoločenskej i kultúrne umeleckej náročivosti — **nie náhodne** a náhle —, ale aj "z pôdy trpezlivosti regionálnej a súdržnosti oblastno-

sociálnej", hoci stredovekej (ale nie parvenuovskej), na takejto slovensko-európskej tepne samozrejme až neskoršie mohlo vypučať, rozvinúť sa dielo reprezentatívne a skvost európskej úrovne v umení. Dielo ako také, potom je symbolom vysokovyspelej zručnosti, dômyselnosti a najmä úcty k človeku a k jeho dielu, ktorým sa prihováral Najvyššej autorite láskavej a nadľudskej na Spiši a na Slovensku dávno pred nami.

Takéto je dielo oltára, komplexná konštrukcia umelecká, integrovaný organizmus Majstra Pavla z Levoče, hoci vychodí z premís Víta Stossa, alebo z tých odrazísk, ktoré jemu a jeho umeleckým spolupracovníkom-tvorcom núkali sa z predlôh dürerovských i volhgemuthovských, t. j. z tradícií dielenských a gotických i miestnych determinánt zaužívaných na spomenutej obchodnej európskej tepne v kultúrno-civilizačnej a stredovekej urbanistickej výmene hodnôt na počiatku XVI. storočia.

Majster diela predsa bol schopný vidieť a liberálne pripustiť i prvé púčky renesancie (najmä v ornamentácii a v malebných prvkoch) do tejto veľkolepej sochárskej a rezbársko-maliarskej koncepcie, hoci kolektívne stvárnenej, ale jednotiacim duchom zviazanej, neotraseným sebavedomím stredovekých robotníkov a majstra cechových umelcov-výtvarníkov. Na základe pevnej zmluvy tvorili bez svrbľavých a zmrazujúcich laureátstiev. Ale tým viac, zaiste na znak vďaky a občianskej hrdosti, boli zohrievaní títo umelci-robotníci vďačnými pohľadmi celého mestského kolektíva Levoče a oslávení dvíhaním klobúkov, nielen učňov cechu zlatníckeho (viď poznámku levočského kronikára Gašpara Haina). Boli oslávení celým občianstvom, jeho šťastím a pýchou; spoločenstvom blaženého mestského kolektíva, keď týchto robotníkov ducha i krásy pozdravovalo na námestí svojho milovaného mesta Levoče.

Od ukončenia práce snula sa vznešená legenda diela Majstra Pavla z Levoče, zachytila sa náznakom na sťaby cudzom mramorovom epitafe Martina Urbanoviča a jeho rodiny (takmer o 100 rokov neskoršie, 1621) vsadenom do steny kostola, v ktorom vysoko nad ostatné veľké krídlové oltáre Európy čnie dielo Majstra Pavla a jeho svorného kolektíva. (Viď porovnanie výšky a rozmerov oltára z Levoče na 41. strane recenzovaného diela s ostatnými veľkými krídlovými oltármi európskej gotiky, z ktorých nasledujúci najväčší, bordesholmský oltár H. Brüggemanna z r. 1521 je o viac ako 2½ metra nižší od levočského. Ostatných 8 veľkých oltárov krídlových pohybuje sa medzi 14 až 10.4 metrami výšky a sú často jednoduchšej skladby. Ich zoznam a rok pôvodu viď na tej istej strane recenzovaného diela.

Nielen úcta k určeniu tohto diela, umeleckého výrazu koniec-koncov náboženského a práve v základe sakrálneho, ale aj spoločenská úcta k dielu a ku zdedenej kráse i dokladu ľudskej umnosti, spojenej s citom, srdcom tvorila v znovurozkvitajúcej levočskej obci takú silnú tradíciu i úctu v ďalších storočiach, že hoci sa starostovia, cechmajstri i mestskí radcovia, feudáli i oligarchovia, vojvodcovia i králi, ba i štátne a državné sústavy i formácie vystriedali v dejinách Levoče i Spiša, na oltár Majstra Pavla nikto sa vedome zlomyseľnou a ničivou rukou neopovážil a nesmel siahnuť. O čom aj posledný bedár i decko vedeli v hradbách mesta.

Nešlo tu už o prostý oltár, prostriedok devócie občiansko-náboženskej, tu išlo o symbolický erb, zmnožený znak kultúrnej a umeleckej výšky jedného kolektíva, hrdej jednotky mestskej a jej tradície. Bol to "nový erb", popri administratívnom erbe mesta Levoče s dvojkrížom,

ktorý podopierajú až dvaja jazyk vypľazujúce levy, ale nehlcú ho. Spevnievajú ho držaním z oboch strán na tradičných troch kopcoch (viď erb mesta na prvej strane predely oltára; ilustr. 9, na str 31), aké pred nedávnom ešte na Slovensku slúžili za vzor aj mestskému erbu v Levoči a iným mestám a župám Slovenska z hlbších príčin jednotiacej tradície a kultúrnosti, civilizácie a najmä úcty k istým spoločensko-dejinným hodnotám a tradícii tejto krajiny.

V prítomnom diele kultúrne pozadie stredovekej Levoče v celkovom historicko-spoločensko-kultúrnom kontexte stredovekých čias usiluje sa podľa potrieb našich čias a knihy (na stranách 9-20) úvodom načrtnúť Pavol Horváth metódou dejepisnou. "Vír dejín" sleduje od pravdepodobného slovanského počiatku osady predmestskej na "levočskom potoku" cez "villu" rannestredovekú až po dosiahnutie mestských privilégií a obchodno-trhových výsad kráľovských (týkajúcich sa najmä tranzitného obchodu medzi Poľskom, Sliezskom a stredovekým Uhorskom). Cez čiastočný úpadok hospodárskych pomerov v súťaži s inými mestami (Košice atď)— najmä po objavení Ameriky a tureckých vojen — a následkom postupného presunutia hlavných obchodných tepien na západ Európy od začiatku XVI. storočia. Takmer do druhej polovice tohto veku, Horváth podáva rámcový náčrt prostredia vzniku oltára Majstra Pavla z Levoče, ktorý vznikol práve na takomto dejinne-hospodárskom a obchodno-súťaživom prelome, do deklinácie a na duchovne-filozofickom prelome z doby gotickej, alebo až protorenesančnej, do oneskorenej severskej renesancie v umeniach strednej Európy.

Umelecké ovzdušie mesta je tiež obratnou a primeranou kompilačnou štúdiou na základe širokej doterajšej literatúry o remeslách a umeniach i kultúrnom živote Levoče. Prehľad sleduje kultúrno-umelecký vývoj v meste zhruba od r. 1400, t. j. od postavenia chrámu sv. Jakuba na námestí, až do rokov života a účinkovania tvorcu hlavného oltára v tomto chráme (asi do r. 1520).

Dôkladnou rekapituláciou staršej literatúry o Majstrovi Pavlovi a jej čiastočnou kritikou je príspevok V. Tilkovského — ináč jeho stará obľúbená téma — a vyhodnotenie historických zpráv o ňom (str. 21-39).

Znamenitým príspevkom je v knihe štúdia "Architektonika oltára" V. a F. Kotrbu, ktorí ako reštaurátori po aktuálnom rozobratí oltára (na jej konštrukčné prvky) a počas konzervácie hlboko mohli nahliadnuť do tektoniky i štruktúry tohto gigantického dreveného triptycha. Hoci sú z Čiech a Moravy, robia to až "s nemeckou húževnatosťou" odborne a chválitebne v najrozsiahlejšej kapitole tejto monografie, prostredia oltára cez hľadisko ikonologicko-ikonografické a jeho základné opísanie a zhodnotenie architektonického diela z dreveného materiálu. Objavy zakrytých znakov, ďalších označení reštaurátormi je tiež cenný príspevok pre prehĺbenie znalostí o oltári.

Potom nasleduje analýza menzy (lebo stôl oltárny je v podstate štvorhranná tabuľa a kamenárska práca, upravená tiež Majstrom Pavlom zo staršej menzy oltára zo XIV. storočia), predely, archy-retabuluma, finialového štítu, ornamentálnych rezieb a napokon oltárnej polychromie.

Pre znalcov a skúmateľov technológie umeleckej a konštrukčnej v stredoveku a pre reštaurátorov pamiatok táto kapitola bratov Kotrbovcov a posledná kapitola knihy, tiež nimi písanej (str. 115-127 pod titulom "Konzervácia a reštaurácia oltára") bude zaiste v mnohých momentoch fascinujúcim zážitkom. Predovšetkým poznanie použitia kyanovodíkového plynu (Cyklon B) v improvizovanej plynovej komore

(v upravenej miestnosti kostola) na vymorenie červotoču, namiesto zastaralého, neprenikavého, kreozotového injekčného spôsobu a napokon petrifikovanie mrviaceho sa dreva ponorovou impregnáciou, pomocou roztoku prírodných živíc a výmena zničených konštrukčných článkov.

Až po takomto dôkladnom konzervovaní celého artefaktu prišlo sa k reštauračným prácam na sochárskych článkoch, tabuľových maľbách a tektonických článkoch. Do vnútornej tektonickej štruktúry oltára pred znovupostavením bola vložená aj pomocná výstužná konštrukcia. Práce začali sa od 17. augusta 1952 a záchrana techniky bola ukončená v r. 1954. Počas rozoberania a konzervovania prišlo sa na mnohé objavy technického a nielen historického významu, o ktorých bratia Kotrbovci tiež referujú.

Na základe týchto zistení potom J. Homolka (Plastická výzdoba oltára, str. 64-88) a J. Paštéka (Tabuľové maľby oltára, str. 88-114) tiež doplnili svoje dejepisno-umelecké popisy a vedecké vyhodnotenia sochárskej a maliarskej výzdoby oltára.

Najmä príspevok J. Paštéku dotýka sa problému pôvodnosti tabuľových malieb oltára, ich cesty od predlôh k tvorbe lokálnej a momentov z nových závanov renesančných.

Porovnávaním predlôh Cranachových (Pašie z r. 1509) pre tabuľové maľby oltára Majstra Pavla z Levoče a po ďalšom porovnaní týchto s tabuľami "Roudnického majstra", Paštékovi zdá sa, že maliar týchto "veľkonočných tabúľ" (zavreté krídla archy na Veľkú noc) z Levoče dokonca ovplyvnil aj majstra v ďalekej Roudnici (v Česku). Po zistení niektorých prejatých drobností z pašiového cyklu Hansa Holbeina ml. z Bazileje (Švajčiarsko, cyklus maľovaný r. 1515) tabuľové maľby pre dielo Majstra Pavla mohli byť dokončievané medzi rokom 1515-1517.

"Tieň tajomstva" kryje doposiaľ meno tohto maliara, spolutvorcu oltára, ale zdá sa, že ide možno o Theofila Stanczela (monogram TH), o ktorom sa vie, na základe listu z r. 1523, že bol v styku s Majstrom Pavlom (viď faksimile listu reprodukovaného na str. 29, ilustr. 8, v pojednaní Tilkovského). Hoci konkrétna osobnosť tohto maliarskeho spolupracovníka Majstra Pavla z Levoče "uniká dodnes", predsa ho možno ako umelca dostihnúť "domaľovať" tým, že ako umelec patril do okruhu tzv. "dunajskej školy" (reprezentanti tejto školy sú predovšetkým Lucas Cranach a Albert Altdőrfer), od ktorých si zachoval "... levočský maliar... aj istý odstup...", podľa Paštéku "ich odgermanizoval". Možno je v tom nepriame smerovanie k umeniu talianskemu (Problematika styku levočského maliara ku krakovskému cyklu sv. Kataríny z r. 1914-15, maľovaného Hans Süssom z Kulmbachu, je tu vecne nadhodená). Akokoľvek, je to črta dunajského priestoru a modifikácia "géniom loci".

Ďalej maliar mal vzťah aj k Albrechtovi Dürerovi, uvádzajúc dürerovskú tému Pašie, a inšpiroval pravdepodobne sochárovi a rezbárovi Majstrovi z Levoče myšlienku Akopalypsy (reliefy "Sv. Ján na ostrove Patmos" a "Mučenie sv. Jána" na oltári.

Majster Pavel z Levoče javí sa nám napokon ako syntetický dovŕšiteľ vývoja neskorej gotiky a jeho dielo vraj ako "unitas multiplex" (alebo "in varietate unitas") na prahu humanistickej a renesančnej epochy na Slovensku. Výstižne bolo poznamenané v anglickom rezumé Monografie "... because it originated during the Autumn of the Middle Ages, Gothic supranaturalismus gains new humanistic feeling in this work. It is rooted in the local creative traditions of the Slovak historic

territory and at the same time, it stands at the crossroads of the styles of the Central European artistic circuit... it proves to be the main link of the chain connecting the supreme points of European art of the fifteenth and sixteenth centuries." (Str. 162)

Kniha je doložená hojnými poznámkami, Homolkovým i Tilkovského zoznamom literatúry (vzťahujúcej sa k tomuto tématu), vysvetlením odborných termínov, rezumami v štyroch svetových jazykoch a napokon zoznamom vyobrazení.

Na prvý i konečný pohľad, okrem tlače vzorne prevedenej, predovšetkým dokonalé reprodukovanie hlbokotlačové, celostránkového formátu, prekvapujúce ilustrácie detailov i záberových-fotografických výsekov, uchvátia čitateľa i cudzinca. Najmä farebné obrazy č. I-XXXII (zhotovené starostlivosťou výtvarného redaktora Jaroslava Macáka), ktoré graficky toto knižné dielo vyzdvihujú na svetovú úroveň súčasnej svetovej typografie i grafického reprodukčného umenia. Čo bolo umožnené, zasa len technicky vyspelou organizáciou a dokonalým technickým vybavením tlačiarne Slovenského národného povstania n. p. v Martine. (Pri budovaní a vybavení tejto tlačiarne — ešte pod starou firmou matičnej tlačiarne Neografia — stál aj pisateľ tejto recenzie, ktorý okrem technického a strojového parku tlačiarsko-reprodukčného v ťažkých rokoch vojnových snažil sa aj o zadováženie prvotriednych grafických odborníkov z Čiech a zo Slovinska (Ľubľana), aby so svojimi spolupracovníkmi stvoril základné a na dobovej výške stojace jadro slovenského grafického priemyslu na strednom Slovensku. Pozn. red.)

Naše slová sú slobodným výrazom radosti z ďalekej zámorskej novej vlasti, že "hodno bolo aj na tomto poli pracovať" v minulosti, aby čo i len jedno knižné a reprodučné dielo takéhoto vynikajúceho grafického súčasného umenia slovenského vyšlo vo vyspelom svetovom a nielen v európskom zaodení. Je dobre si uvedomiť dnes z veľkej diaľky časovej i zemepisnej, že predpoklady k takémuto grafickému výkonu na Slovensku boli položené slovenským úsilím, vo vojnových pomeroch núdze materiálnej i technického obmedzovania ("Kriegswichting Materialen") za ťažko zachraňované slovenské peniaze, ktoré stvorili slovenské mozole, pot i láska k svojeti i — k veci.

* * *

Rudolf Dilong: BREHY SLOBODY, zbierka básní, str. 126, vydala Zahraničná Matica slovenská v Buenos Aires, 1965 s doslovom Stanislava Mečiara a bibliografiou básnikovej tvorby v zahraničí.

Svoju plodnú šesťdesiatku najkrajšie a najpriliehavejšie oslávil básnik sám. Šesťdesiat básní, ktoré zhrnul do tejto jubilejnej zbierky, je presvedčivým dôkazom jeho životnej múdrosti a literárnej zrelosti. Zbierku rozdelil na deväť častí s medzititulmi Brehy slobody, Modlitby, Idúcky po nebi, Otčina, Láska, Spomienky, Korienky, Zem krásna a Jesenný list, a každej dal inú farbu a iný dych. Všade tu cítiť vrúcne vyznanie hlbokých vnútorných vzťahov k životu, k národu a ľudstvu. Dilong tu spieva z vrcholu života (i keď mám jazvy, ako starý plavec) a rozdáva básnickým prostriedkom pravdy poznania a skúsenosti (keď človek opustený je a zmĺkne, hasnú jeho hviezdy na nebi), filozofiu ľudského života (budem zas malý prášok, celá večnosť naň sa bude svetlom vrhať), myšlienky pozbierané z rokov a časov (len v láske nebuď iný,/ neváhaj pri nikom,/ odpusť nám naše viny,/ i našim vinníkom/ a nezlomnú vieru/ sloboda dúhovitá, vzídeš z ozimín/, ktorú podkladá logikou rozumu i dejín.

Keď sa začítame do ktorejkoľvek Dilongovej básne v tejto zbierke, cítime dotyk harmónie, vyplývajúcej z umeleckej krásy a božej pravdy. Akoby slovo bolo tu pozvaním, akoby verš bol tu stupňom, akoby strofa bola tu cestou, akoby báseň bola tu chrámom božím a svätyňou národnou. Taká je poézia Rudolfa Dilonga v tejto zbierke. Vyrastá z podstaty myšlienky, ktorá znepokojuje jeho vnútro a z nadšenia viery, ktorou zvestuje posolstvo národné a ľudské.

Častejšie tu síce nachádzame tie isté predstavy a myšlienky, s akými sme sa stretli už v jeho predchádzajúcich zbierkach, ale básnik tým chce iba znovu zdôrazniť obecne platné hodnoty a pravdy. Akoby cez ne chcel vzývať náš kŕčovitý čas k novému vzpriameniu za hlavným cieľom, ktorý dá bezpečnú oporu dôstojnosti ľudskej i národnej. Napríklad vo veršoch:

> Nový vek svitá, prileť, holub iný,
> ratolesť mieru, na obzoroch zasvieť!
> Sú odpustené veľké ľudské viny,
> potopa hrozná nepríde viac na svet.

Ani jubilejnú zbierku "Brehy slobody" nemožno vytrhnúť z konceptu celej Dilongovej poézie, najmä z konceptu jeho zahraničnej poézie, kde sa básnik, aby som užil slov S. J. Perseho, "stotožňuje so svojou básňou". Toto bol koniec-koncov vlastný živel Dilongovej poézie stále. Lenže tu sa jeho básnická imaginácia podrobila už istej intelektuálnej racionalizácii; v jeho poézii už neprevláda umelecký modernizmus, ale čerpá z hlbokých inšpiračných zdrojov, ktoré sú prirodzeným zákonom života, poznania a zmyslu celej existencie. Ak sme v prvých Dilongových zbierkach poznávali slovenské hole a lazy, obyčajných ľudí a veci, ako u Fr. Jammesa jeho pyrenejský kraj a ľud, tak zahraničná poézia Dilongova, a najmä jeho posledná zbierka, naberá váhu sily myšlienky. Poézia mu prestala byť hrou a stala sa mocnosťou slova, ktorým, v jeho umeleckom ustrojení, vyznáva a hlása základné pravdy a hodnoty, poslanie človeka i národa.

Možno mu potom vyčítať, že sa jeho obrazy niekedy opakujú, že jeho umelecký vývin zastal na istom štandarde, že osobný smútok odsunul jeho čarovnú lýru mladosti, akoby išlo o stratené roky? To by bolo iba priznanie, že básnik kníh "Slávne na holiach", "Helena nosí ľaliu" a "Mladý svadobník" nám už nič nové nemôže dať. Hodový spoločník radostí a krás života, ktorý sa z času na čas postaral o senzácie a prekvapenia, takže ho ktosi neváhal nazvať l' enfant terrible slovenskej poézie, patrí minulosti tak, ako zákon času píše svoje znamenia na ľudskej tvári. Hoci sa radi vraciame k tejto Dilongovej poézii, lebo je svedkom aj našej mladosti, natrvalo sa však musíme zastaviť pri básnikovej tvorbe zrelého veku, ktorou sa zmocnil panstva nad sebou i nad svetom. Na túto Dilongovu poéziu sa hodí i súd mladého slovenského kritika Hamadu, ktorý hovorí, že "poézia vydobýja človeku najvyššiu možnú mieru ľudskej slobody".

Z básnika, ktorý kedysi svojím veršom rozdával svetu radostník života, vyrástol strážca a ochranca pokladov skrytých v útrobách ľudskej duše i slovenskej zeme.

> Chráň, Bože, rodnú hrudu,
> požehnaj drahú mať,
> daj vlasti a jej ľudu
> do vekov prekvitať.

Ak Mečiar hovorí, že Dilong "bezhranične manifestoval svoju lás-

ku a vernosť Slovensku", tak ho treba doplniť iba v tom, že tak spravil do tej miery, že nemá v našej poézii páru. Po Hviezdoslavovi, Rázusovi a Žarnovovi je to nový prometeovský hlas, ktorý ohňom slova ukazuje cestu slovenskému životu: "Znieť budeš, hrad náš, svätyňa, ty gigant rodu,/ presvätá Nitra".

Dilongova zahraničná básnická tvorba touto zbierkou dosiahla nový vrchol. Obohacuje našu poéziu novým výrazom, novou imagináciou a menovite novou orientáciou tématickou. Vedie nás do priestoru času, v ktorom slovo a verš, obraz a myšlienka, vízia i meditácia majú svoj pravý obsah a zmysel.

Kde hučia stroje, pália fabrík pece,
kde z kovadliny ťažko život žiari
a hodina dňa ľudskou silou mece,
i tam mal vojsť a zažať úsmev v tvári.

V Dejinách slovenskej literatúry z r. 1960 Ján Gregorec o počiatočnej t. j. domácej Dilongovej poézii napísal, že "každá jeho zbierka bola kópiou nejakého modernistického smeru". Áno, Dilong sa hral s veršom, obľuboval si nové smery, neriadil sa zákonitosťou poetickej formy, koketoval s poetizmom i surrealizmom, ale nikdy neprijal "diktát myšlienky s vylúčením každej rozumovej kontróly, bez akéhokoľvek zaujatia estetického alebo morálneho", ako to žiadal André Breton od svojich stúpencov. U Dilonga to bol tón, ktorým objavoval jednoduchú krásu života a sveta, podobne ako Francis Jammes, a nestaral sa o metrické zákony, lebo záznam dojmu považoval za básnickú originalitu.

Od toho času uplynulo už vyše tridsať rokov a Rudolf Dilong vyrástol vo veľkého básnika zákonitosťou talentu, tvorivého ducha a dospievajúceho veku. Tak ako Aragon objavil veľkosť poézie J. S. Persa, Milan Hamada veľkosť Valentína Beniaka, bolo by na čase, aby doma objavili konečne aj veľkosť Dilongovej poézie, aby mali odvahu už za života vysloviť spravodlivý súd aj o exilnom básnikovi. Dilonga nemožno správne hodnotiť bez jeho zahraničnej tvorby. Až táto hlboká intímna, meditatívna, ale aj reflexná poézia odkrýva nám pravú jedinečnosť jeho diela. Požehnaná poézia, ktorá má takýchto básnikov! S nimi národ a jeho kultúra spejú k novým cieľom.

Toto vedomie nech je Dilongovi najkrajším vinšom k jeho šesťdesiatke. Tí, čo mu do ďalších rokov zo srdca želajú milosť a ochranu božiu a čo mu právom vyslovujú aj vďačnosť národa, radi prijímajú z jeho františkánskych rúk toto básnické požehnanie: "Uživím modlitbou váš príbytok, Boh dá mi do úst chlieb,/ v ktorom niet smutnej noci, nechoďte spať ešte".

Imrich Kružliak

* * *

Gorazd Zvonický. NA JUBILEJNÉ VÍNO. Kniha veršov, str. 80. Vyšla v Knižnici Literárneho almanachu Slováka v Amerike, 1965. Vytlačila tlačiareň Jednoty v Middletown, Pa.

Je to už piata básnická kniha Gorazda Zvonického. Po zbierkach Sejba perál a Mýtnik pred Madonou, ktoré vyšli ešte na Slovensku, nasledovali v exile zbierky S ukazovákom na mraku, Prebúdza sa zem a teraz na Jubilejné víno. Vo všetkých knihách, ktoré Zvonický vydal v zahraničí, nachádzame zväčša to isté videnie vecí, času, ľudí a sveta, len nádoby a rúcha, v ktorých ich básnik podáva, sú miestami iné.

Zvonický je talentovaný básnik. Má dar básnického videnia, milosť

vedieť sa stelesniť v poézii a cez svoje verše dať hovoriť hlbokým záchvevom svojej duše. To sú mimoriadne vlastnosti, mimoriadne potrebné básnikovi. Skoro by sa dalo povedať, že v nich spočíva substancia básnického talentu. Kiež by sa každý básnik ním mohol chváliť tak ako Zvonický!

A predsa v tretej exilovej básnickej knihe Gorazda Zvonického sa žiadalo aj čosi nové, aj čosi viac. Nielen na okraj tejto knihy, ale aj iného, čo sa slovenským slovom ozýva v zahraničí, treba otvorene raz povedať: prestaňme plakať, rekriminovať a smútiť, vymaňme sa zo sentimentality žiaľu a krivdy, a pozrime sa, zadívajme sa doopravdy na nový čas, nový život, nový svet. Aj my patríme doňho, aj naša účasť i neúčasť je na ňom. Na tom, čo žijeme vonku i na tom, čo sme zanechali doma. A najmä na tom. Básnik je povinný aj tomuto času a svetu povedať viac ako výčitky a rekriminácie. Netreba večne trúchliť, že v tomto čase nedozrelo víno našej minulosti. Aj pre poéziu by nebolo nič horšie, ako len osvetľovať stránky prežitej minulosti a prestať svietiť na cestu do budúceho času. Žijeme vo veku veľkých strát, kedy väčšina ľudstva stratila niečo. Jedni splnenie svojich snov, iní ideály, tretí vlasť a slobodu, štvrtí rodiny a príbuzných, piati vlastný život... A tí už neprehovoria.

Rekriminujúcim pohľadom do minulosti len zraňujeme vlastné vnútro. A pochovávame vlastné sny, cez ktoré hľadíme do budúcna. Nechcem povedať, že básnik má prestať hroziť ukazovákom svojho verša dobe i ľuďom, ktorých sme svedkami. Ale nesmie sa stať obeťou prežitej ťarchy (Nemôžem spať a svietim na problémy, str. 14). Nielen pohľad spät a žiale patria do exilovej poézie. Aj svet, v ktorom žijeme, aj ľudia okolo nás, aj problémy všeľudské. Poézia musí byť strážcom hodnôt všetkých čias a všetkých ľudí.

Na druhej strane Zvonický právom, plným právom ako slovenský básnik, stavia kríž, znamenie smrti, viery i vzkriesenia na okraj mnohého, čo sa stalo pred dvadsiatimi rokmi a čo si mnohí roku 1965 pripomínajú ako víťazstvo. Zvonický tu povedal a opakoval slovenské krédo za seba i za iných. Žarnovským veršom vyspieval slovenský bôľ i slovenskú vieru tak dosýta, že okrem Žarnova samého ťažko mu nájsť obdobu v našej poézii (Zem obetná, Prebudenie, Modlitba aspoň jedného vtáka, Nie, Oprava, Vždy smerodajný, Opatrenie).

Pre Zvonického poéziu je charakteristický tklivý tón, ktorý básnik vyjadruje v efektných obrazoch: tvrdú a horkú rozpomienku hryziem (Tvrdú a horkú, str. 21), nechcem cítiť zápach zradných vencov (Banská Bystrica, str. 23), a zem je odsúdená na smäd bez prorokov (Nitra, str. 25), získali sme si piade na hroby (Prebudenie, str. 24), krv do zástery pozbierala vdova (Pomätená, str. 42), z potechy pije iba po náprstku (Po jarnom daždi, str. 48), zradný groš lýru šteklí nám (Svedectvo, str. 59), keby sme zmĺkli, hrom by do nás bil, vetry by nás vzali (Narodenie, str. 69), dni zapísané dlátom do pamäti (Opatrenie, str. 78), ktoré ukazujú básnikovu jazykovú pestrosť, lexikálne bohatstvo a umeleckú schopnosť vytvárať potrebnú asociáciu.

Konštrukcia Zvonického verša spočíva zväčša na tradičnej básnickej forme, ktorá je nielen blízka básnikovmu vkusu, ale ktorú mu v tomto prípade dovolia tiež plným dúškom vyžalovať žiale vlastnej

duše. Zvonický je prirodzený lyrik, s darom objať myšlienku kryštálovým výrazom, aby jej sila horela plnosťou účinku.

Napriek všetkým prednostiam Zvonického tradičnej poézie, domnievam sa, že čaro jeho talentu väzí v hravom rytme, že jeho pravý básnický element je nie v žalospeve a hrôzospeve, aj keď ho k tomu mravne núti stigma exilového osudu, ale že tento básnik ešte len nájde formu, v ktorej sa rozvije plný živel jeho talentu. Zvonického prirodzená básnická cesta je v stopách Francisca Jammesa, Jacquesa Préverta a Juana Ramona Jiméneza, v hre s pravdou, so životom, s krásou vecí i ľudí. V lyrizme, ktorý maľuje krásu slovom, aby jej v prostých a úprimných veršoch prepožičal veľkosť a nesmrteľnosť. Vlasti už splatil zaslúženú daň. Je čas, aby jeho talent objavil aj iné polia, tie drobné, jednoduché, ľudské a hral sa s kvetmi, kameňmi, ľuďmi i zvieratami ako sv. František. Aby v bratstve objal všetko, čo možno zachytiť básnickým slovom. To uvidíme, akého máme v ňom básnika!

I. Kružliak

* * *

Dr. Ján Rekem. JÁN ŠÁNDORA, slovenský maliar. Vyšlo v Knižnici Slováka v Amerike (red. Dr. Jozef Paučo), Middletown, Pa., 1965, Str. 34.

Je to už tretia monografická štúdia Dr. Jána Rekema. Prvá "Štefan S t r a k a, maliar trenčiansko-teplánskeho folklóru" (Middletown, Pa., 1962), druhá bola "Jozef S a t i n, painter of Slovak folklore and landscapes" (Middletown, Pa., 1963). Sú to stručné monografie trojrečové (slovensko-anglicko-francúzske) a ich cieľom je podľa autora "zoznámiť našu zahraničnú verejnosť, jak slovenskú, tak anglickú a francúzsku s krásami slovenského a zvlášť teplánskeho folklóru, ktorý je taký bohatý na pôvabnosť a umeleckosť... aby som tak dokumentoval vyspelosť slovenskej kultúry a najmä výtvarného umenia" (str. 5). Všetky tieto monografie Dr. Rekema pekne spĺňajú tento cieľ. I keď reprodukcie umeleckých diel týchto maliarov sú len v čiernom, jednako dávajú tušiť silu umeleckého výrazu a kompozície.

Vyzdvihnúť treba osobite, že text Dr. Rekema nie je zaťažený komplikovaným výtvarným slovníkom. Je to reč jednoduchá, ale výstižná a každému prístupná. Kto vie, ako sa ťažko vydávajú knihy v cudzine, môže len obdivovať pracovitosť a obetavosť Dr. Jána Rekema.

—mš—

* * *

ZÁSTOJ PEŠTI A BUDÍNA VO FORMOVANÍ VÝCHODOEURÓPSKYCH LITERATÚR V XIX. STOROČÍ

Lászlo Sziklay: RÔLE DE PEST-BUDA DANS LA FORMATION DES LITÉRATURES EST-EUROPÉENNES. Litérature Hongroise Litérature Européenne. Études de litérature comparée publiées par Académie des Science de Hongrie Á l'occasion du IV-e Congrès de L'A.I.L.C. — Tiré à part — Budapest, 1964, p. 327-354.

L. Sziklay znova ukázal dôkladnú znalosť slovenskej literatúry a jej pracovníkov koncom XVIII. a poloviny XIX. storočia. Nielen v jej celkovom poňatí, ale i v mnohých často dosť závažných podrobnostiach. Nieto divu, veď on je autorom obsiahlych dejín Slovenskej literatúry

v maďarčine (886 strán), ktoré sú písané celkove objektívne (Budapešť, 1962).

V prítomnej svojej publikovanej prednáške zaoberá sa vznikmi a ranným vývojom literatúr "východoeurópskych"; slovenskej, maďarskej, rumunskej, srbskej a spomienkovito bulharskej, poľskej a chorvátskej. Nespomína vo svojej práci kritérium, podľa ktorého zaradil literatúru slovenskú, chorvátsku a srbskú do východoeurópskych literatúr. Azda na základe príbuznosti slovanského pôvodu. Jeho téza je, že vznik a vývoj týchto literatúr nemožno skúmať a posudzovať izolovane, osebe, ale paralelne berúc do ohľadu súčasný literárny život všetkých obyvateľov týchto dvoch miest Pešti a Budína (p. 354). Autor rozvíňa a podopiera náčrt istých analógií v literárnom vývoji východnej Európy a jej národov. Stavia tézu, že úloha Viedne vo vývoji národných literatúr spomenutých národností je preceňovaná, najmä čo sa týka doby osvietenstva a romantizmu (329-330). Poukazuje pritom na zástoj Pešti a Budína vo vývoji jednotlivých literatúr. Autor zaoberá sa jednotlivými nemecko-maďarskými literátmi, ktorí pôsobili v Pešti a Budíne a písali či už po nemecky alebo po maďarsky. Zo strany slovenskej popisuje a rozoberá činnosť Jána Kollára, Antala Wyrožila, Daniela Bocku, Šalamona Petényi-Petiana, J. Ribaya a zo strany katolíckej M. Hamuljaka a jeho Spolok milovníkov reči a literatúry slovenskej (1834), o ktorom spomína, že tento spolok je prvou dôležitou etapou v slovenskej literatúre rozdelenej spod konfesionálneho zorného uhla, lebo tu sa ukázala vlastne prvý raz spolupráca luteránov a katolíkov na národnom podujatí, keď v spolku, založenom katolíkom Hamuljakom, J. Kollár luterán prijal predsedníctvo (s. 348).

Práca L. Sziklayova je vecná, podnetná a znamená kladný prínos k dejinám "východoeurópskych" literatúr i literatúry slovenskej. Autor až úzkostlivo správne cituje svoje pramene v pôvodnej vtedajšej slovenskej reči a tiež v ostatných rečiach vidieť jeho prísnu a dôkladnú akribiu. Slovenčinu ovláda dobre a je oboznámený i s najnovšou slovenskou literatúrou jak domáciou, tak zahraničnou. Prácu vítame ako prínos k poznaniu i slovenských literárnych dejín.

Dr. Ján Rekem

* * *

Arvéd Grébert. DIE SLOWAKEN UND DAS GROSSMÄHRISCHE REICH. Beitrag zum ethnischen Charakter Grossmährens. München, 1965. Auslieferung durch Matúš Černák Institut, 5 Köln 1, Postfach 824. Pp. 64.

Autor sa tu, na podklade bohatej vedeckej literatúry, pokúsil osvetliť etnický charakter Veľkej Moravy, ktorý čím ďalej, tým viac zaujíma aj domácich slovenských historikov i jazykovedcov. Podvracia staré teórie českej historiografie, ktorá hlásala, že Veľká Morava bola českým štátom, z čoho sa potom vyvodzovali aj pomýlené náhľady, že Slováci sú českým kmeňom a slovenčina iba českým dialektom. České krajiny patrili k Veľkej Morave len krátky čas a v jej dejinách nehrali dôležitú úlohu. Jadro Veľkej Moravy obývali Slověne, čo je staršia forma dnešného názvu Slováci, ktorí si spoločný jazykový charakter zachovali až dosiaľ (moravskí Slováci a Slováci na Slovensku). Na základe starších i novších štúdií prichádza Grébert k poznaniu, ktoré potvrdzu-

že Veľká Morava mala slovenský etnický charakter a že jej dejiny patria do rámca slovenských dejín. Grébert si okrem toho všíma aj otázky, kde bolo jadro Veľkej Moravy, kto obýval toto územie a ako sa volalo toto obyvateľstvo. — Je to cenný príspevok do bohatej literatúry o Veľkej Morave.

—ik—

* * *

CHVÁLY A OBRANY SLOVENSKÉHO NÁRODA. Výber zostavil a texty preložil Dr. Ján Tibenský, 1965, Bratislava, Slovenské vydavateľstvo krásnej literatúry. Edícia Pamäti a dokumenty. Str. 408, obrazových príloh 16.

Je to významné tématické kompendium a prehľad takmer päťstoročného zápasu "našich slovenských predkov o práva a šťastný život svojho národa". Záslužná práca zostavovateľa je rozdelená do piatich kapitôl okrem predhovoru, doslovu, poznámok a menného registru. Pred každou kapitolou je vstupná úvaha o povahe toho obdobia, z ktorého nasledujúce "chvály alebo obrany" pochodia, počínajúc obdobím formovania sa stredovekej slovenskej národnosti (feudálnej) a počiatkami národnostných zápasov.

V prvej kapitole rozvíja sa pred nami pásmo zápasov i chvál počínajúc známym "Privilegium pro Slavis" pre mesto Žilinu z r. 1381, vydaného kráľom Ľudovítom Veľkým, cez dekréty kráľa Mateja pre Trnavu z r. 1486 a Ferdinanda I. z roku 1551. Prehlasy Vavrinca Benediktiho z Nedožier, zákonné články o rovnoprávnosti Slovákov od roku 1608 sú tu uverejnené. Pokračujú ukážky mnohých sťažností, požiadavok a mestských i vrchnostenských dohôd až po nadšenú obranu cyrilometodského dedičstva u B. Szöllösiho. Defilujú pred nami výroky a práce o obrodenom záujme o minulosť Slovákov, slovanstva a jazyka v prácach M. Jakobeusa, P. Rewa, D. Sinapiusa-Horčičku, Dizertácia J. Fischera. Zoznamujeme sa v nej so sťažnosťami T. Masníka o príčinách a nedostatkoch jazykovej kultúry a materinskej reči, o prvých teóriách o slovenčine ako matky slovanských jazykov. Svedectvo národného uvedomenia J. Simonidesa strieda sa s karhaniami a s obrannými tendenciami v dielach Mateja Bela-Funtíka. Hanobenie Slovákov M. Bencsíkom je zasa zarazené prácami dubnického rodoľuba Jána B. Magina v práci *Ostne čiže obrana*. Timonovu koncepciu slovenských dejín nasledujú slová A. Škultétyho o slávnej minulosti Slovákov a prejavy slovanského povedomia cisárskeho poradcu Adama F. Kollára z Terchovej.

V druhej kapitole sú výstižne načrtnuté počiatky slovenského národného obrodenia a odkazy na prvé zákony v prospech maďarčiny ako štátneho jazyka. State z Papánkových "Dejín slovenského národa" (vyd. 1780) otvárajú dobu obrodeneckú. So záujmom čítame J. Hrdličku ako aj Salagiove ospravedlnenie sa Slovákom. Sklenárov "nový obranný systém" a Rokoniho "Chvála Slováků" doplňujú rezponzória O. Mésároša a obrana rovnoprávnosti Slovákov a reakcie J. Fándlyho na prvé zákony o maďarčine.

V tretej kapitole začínajú prevládať myšlienky buditeľského hnutia. Vzniká myšlienka slovanskej vzájomnosti, prichodia prvé maďarizačné plány a vzniká boj o jazyk. Všetky takéto myšlienky odrážajú sa v prejavoch B. Tablica, Jána Kollára, P. J. Šafárika, Pavla Senického, S. Hojča, Ľ. M. Šuhajdu r. 1834 v nemeckom spise "Maďarizácia

v Uhorsku z právnej, historickej a rečovej stránky" a v polemickej knižočke J. Chalupku "Akými prostriedkami šíriť maďarčinu".

jú aj najnovšie archeologické nálezy (Poulík, Točík, Chropovský), že územie dnešného Slovenska a východnej Moravy predstavovalo zvláštnu individualitu. Na ňom sa odohrával aj dôležitý kultúrny a kristianizačný proces spojený s menami sv. Cyrila a Metoda. V súhlase s náhľadmi starších slavistov i najnovších výskumov Grébert v závere konštatuje,

Vo štvrtej kapitole je načrtnutý celkový rámec bojov za národnú a jazykovú rovnoprávnosť na začiatku štyridsiatich rokov, rozvinutie polemických súbojov až po "Slovenský prestolný prosbopis" z r. 1842, odovzdaný delegáciou vedenou Pavlom Jozeffym vo Viedni kancelárovi Metternichovi a arcikniežaťu Ludwigovi. Do tohto obdobia zadelil zostavovateľ knihy "Návrh petície na uhorský snem" z r. 1840, náčrtok rekurzu Jána Kollára panovníkovi, spisy obranné a ohlasy z pera O. Šoltysa, Ľ. Štúra, B. P. Červenáka, J. P. Tomášeka a J. Melcera.

Utváranie sa ideovopolitickej platformy a politického programu, končiaceho Mikulášskymi žiadosťami slovenského národa tvorí celkový obsah poslednej kapitoly tohto prehľadného kompendia a v nej čestné a vedúce miesto zaujíma Ľudovít Štúr, ktorý sa ináč vyhlasuje za pokračovateľa v diele Antona Bernoláka.

Krátkym doslovom uzaviera Dr. Ján Tibenský dávno očakávané súhrnné dielo o zápase slovenského národa za svoje samosprávne postavenie v rámci Uhorska, ktoré sa napokon muselo rozpadnúť pre nepochopenie požiadavok a prirodzených práv iných národností. Stalo sa tak pri prvom vojnovom európskom náraze na konci prvej svetovej vojny. Uhorsko sa totiž vrátilo ku koncepciám maďarského, rečove jednotného štátu; takého, ako ho plánovali od 17. a 18. storočia uhorskí feudálni politici bez štátnickej predvídavosti a rozvahy.

Na koniec našej stručnej, skôr referentskej, recenzie dovoľujeme si s prekvapením poznamenať, že súhrnné a prehľadné dielo Dr. Tibenského a jeho spolupracovníkov napriek nepopierateľnej historickej dôležitosti ako jedna zo základných a prehľadných príručiek dejinného boja Slovákov a ich ďalšom jestvovaní alebo definitívnom zániku, vyšla len v malom náklade (1000 exemplárov); len akoby príručka pre vedeckých pracovníkov alebo ústavy a na biednom novinárskom papieri, nedôstojnom tak vznešenej témy, ako sú chvály a obrany národa, bojujúceho na každej strane proti presile.

Jozef G. Cincík

ZAZNAMENÁVAME

HRONSKÝ AKO MUZICAL

Po smrti je komunistom dobrý aj exilový spisovateľ. Alebo že by to bol dôsledok postupnej kultúrnej liberalizácie na Slovensku? V každom prípade, ako píše bratislavská Pravda v čísle z 8. februára 1966, "Hronského rozkošnú rozprávku o dvoch prasiatkach Budkáčikovi a Dubkáčikovi" upravil Ján Kákoš ako hru pre bábkové divadlo. Západoslovenské bábkové divadlo v Nitre ju inscenovalo vlani v jeseň. Autor Ján Kákoš nazval hru "muzikalom". Budkáčika a Dubkáčika pripravuje teraz aj bratislavské bábkové divadlo v réžii dramatizátora Jána Kákoša.

Pokiaľ ide o Hronského rozkošnú detskú rozprávku, deti na Slovensku, ako píše Pravda, ju nepoznajú, lebo "už dávno zmizla z kníhkupectiev". Pravda tiež poznamenáva, že v edícii Mladé letá pripravujú teraz nové vydanie tejto rozprávky. Hodnotu Hronského literárneho diela nemohli natrvalo zamlčať ani komunisti. Po jeho detských rozprávkach dostávajú "milosť" už aj jeho romány. Jozef Ruttkay už v minulom roku v bratislavskej Pravde napísal, že "v základnom fonde slovenskej klasickej a súčasnej prózy sa objavuje aj J. C. Hronský". Chystajú výber z jeho noviel, ako aj vydanie románu "Chlieb". Má však výjsť aj jeho román "Jozef Mak", vo vydavateľstve Tatran, kde má výjsť aj Rázusov "Krčmársky kráľ". Š. Janík v bratislavskom Ľude pri tejto príležitosti napísal, že tu ide o diela, ktoré "pred časom z prílišnej opatrnosti nevydávali". (IK)

* * *

Druhé študijné stretnutie Ú.S.K.I. konalo sa v Königsteine v Nemecku v auguste 1964. Na stretnutí sa zúčastnilo okolo tridsať slovenských katolíckych intelektuálov a študentov z rozličných krajín Európy. Slávnostný tón dala stretnutiu prítomnosť novoohláseného slovenského biskupa J. E. Msgr. Pavla Hnilicu, ako aj spomienka na prvú storočnicu narodenia Andreja HLINKU, ktorú zvýraznil svojím hlboko precíteným prejavom bývalý minister Dr. Jozef Cieker. Študijný program stretnutia — ktoré viedol generálny tajomník ÚSKI. prof Dr. Milan St. Ďurica — mal za tému: "Kresťan pred skutočnosťou svetového komunizmu". Hlavnými relátormi boli: Dr. Anton Hlinka, ktorý prednášal na tému "Teoretické príčiny konfliktu medzi kresťanstvom a komunizmom", potom Msgr. Dr. Štefan Náhalka, ktorý zaujal stanovisko k problému dialogu medzi kresťanmi a komunistami, a P. Xavér Čík, ktorý analyzoval súčasnú situáciu katolicizmu pod vládou komunizmu na Slovensku. *s. b.*

* * *

Teodorik J. Zúbek, O.F.M. *Rozjímania o tajomstvách sv. ruženca.* Vydali Slovenskí františkáni, Pittsburgh, Pa., 1965. Str. 36. Triezve, ale hlboké pohľady na tajomstvá sv. ruženca. Reč jednoduchá a jasná. Prídu na svoje nároční i menej nároční čitatelia. Hojné citovanie Písma sv. dodáva týmto rozjímaniam teologickej základnosti. Cenný prínos do slovenskej náboženskej spisby.

* * *

SLOVENSKÉ LITURGICKÉ SPEVY. Pripravil Július Gašparík. Vydal Slovenský ústav sv. Cyrila a Metoda, Rím, 1965. Ad instar manuscripti. — Sú to nápevy k sv. omši v slovenskej reči. Pohotová práca

odborníka cirkevnej hudby Rev. Gašparíka. Mnohé národy tieto gregoriánske nápevy v národných jazykoch ešte nemajú. Sú to základné nápevy a slovenskí duchovní v zahraničí ich zaiste s radosťou privítajú.

* * *

CZECHOSLOVAKIA, 1948–1963. Bibliography of Social Science Periodicals and Monograph Series. U. S. Department of Commerce, Bureau of the Census. Bibliografický výskum a komentáre k jednotkám spravili v Library of Congress Yolanda Horan a Dr. Jozef Mikuš.

* * *

Z novších vedeckých prác Dr. Jána Fabianka. COMPARATIVE BIOCHEMISTRY AND PHYSIOLOGY. An International Journal. Vol. 14, pp. 21 to 28, 1965 prinieslo štúdiu: John Fabianek, Anthony Herp and Ward Pigman, "Comparative study of Acid Mucopolysaccharides in Dermal Connective tissues of some Mammals". ENDOCRINOLOGY, Vol. 76, No. 3, 1965, pp. 408-411 uverejnilo štúdiu: J. Fabianek, A. Herp and W. Pigman, "Permeability of Dermal Connective tissue in Adrenalectomized and Hypophysectomized Rats". — EXCERPTA MEDICA INTERNATIONAL CONGRESS SERIES No. 82 uverejňuje: J. Fabianek and A. Herp: "Studies of Factors Affecting Connective Tissue Permeability". — Tešíme sa vedeckým úspechom Dr. Jána Fabianka v biochémii.

* * *

Revue IL POLITICO, Universita di Padova, 1965, anno XXX, N. 2, Pp. 379-383 Lisy Guarda Nardini obšírne hodnotenie knihy Dr. Jozefa Mikuša *La Slovaquie dans le drame de l'Europe* (1955) a jej doplneného anglického vydania *Slovakia. A Political History: 1918-1950* (1963). Je to vzorne napísaná recenzia v odbore politických vied a jej kladné vývody sprístupňujú neslovenskému čitateľovi mnohé cenné pohľady na najnovšie obdobie slovenských dejín.

Ten istý IL POLITICO v tom istom čísle prináša tri iné recenzie z pera prof. Dr. Milana St. Ďuricu, profesora politických vied na Padovskej univerzite: 1. *Studia Historica Slovaca* (SAV, I.-II., 1963-1964). — Recenzent vyzdvihuje radostnú skutočnosť, že zostavovatelia tohto zborníka chcú prinášať vo svetových rečiach predovšetkým štúdie z dejín Slovenska. — 2. *Bohemia. Jahrbuch des Collegium Carolinum,* München, Band I-4, (1960-1963). Sú to štúdie nemeckých historikov o Česko-Slovensku. Materiály, ktoré nezaznamenáva oficiálna historiografia česká. Medzi nimi je aj cenný príspevok L. von Gogoláka, ktorý sa zaoberá Masarykovou politikou voči Slovákom a Maďarsku. Takmer všetky štúdie majú osobitný vzťah aj k Slovensku a jeho dejinám. 3. Dr. Arvéd Grébert: *Slováci a Veľkomoravská ríša,* (Slov. vyd.) a nemecké vydanie *Die Slovaken und das Grossmährische Reich* (München, 1964). Recenzent vyzdvihuje podnetný charakter tohto diela Dr. Gréberta v nádeji, že bude povzbudením pre ďalšie práce v tomto odbore. — Úprimne sa tešíme tejto úspešnej práci našich zahraničných vedeckých pracovníkov.

DO LÁSKAVEJ POZORNOSTI

Našim čitateľom, našim platiacim odoberateľom, našim neplatiacim odoberateľom, našim dlžníkom a všetkým priateľom slobodnej slovenskej kultúry.

Už trinásty rok je MOST jedinou tribúnou slobodného slovenského ducha a slova; svedkom, že slovenská kresťanská kultúra ešte žije za hranicami aj vtedy, keď ju doma škrtia a vyhlasujú už za mŕtvu. Slovensko vie o MOSTE a čaká na každé jeho číslo, aby sa utvrdilo vo svojej nádeji aj na kultúrny slobodný zajtrajšok. MOST chodí do mnohých kultúrnych stredísk sveta a z neho sa ony dozvedajú o slobodnej slovenskej kultúre.

Práve preto každý kultúrny Slovák mal by cítiť za jeho riadne ďalšie vychádzanie zodpovednosť. Ako? Predplácať si ho. Tým, ktorí sú jeho platiacimi predplatiteľmi, láskave odkazujeme: Nečakajte na upomienky. Tie nás stoja peniaze, ktorých niet nazvyš. Tým, ktorí si už niekoľko rokov nevyrovnali predplatné: Čo sa stalo s vaším svedomím? Zhasol vo vás slovenský duch? Za MOSTOM nestoja nijaké štátne peniaze. Žije z čistého slovenského sebavedomia. No len so slovenským sebavedomím nedajú sa platiť účty tlačiarni, ani známky na poštovné.

Do 5. marca 1966 vyrovnali si predplatné na MOST,

1966 títo naši odoberatelia: G. Brcko, Dr. J. Cincík, Rev. M. Bernat, Anna Davison, Cleveland Public Library, P. Denk, Dr. J. Dieška, Rev. J. Dragoš, Msgr. F. Dubosh, Dr. Š. Hušeková, Indiana University, G. Kanik, J. Konuš, Dr. J. Kružliak, Dr. B. Lajda, P. Lojkovič, Andrej Ludertovič, Š. Martinkovič, Rev. F. Mondok, A. Ondruš, V. Ozábal, Dr. J. Paučo, J. Piroch, Rev. J. Moravčík, Rev. J. Rekem, Š. Reistetter, R. Šándorfi, J. Široký, Rev. M. Šprinc, Rev. J. Strečanský, J. Sever, Dr. V. Skovajsa, Slovenskí jezuiti, Galt, J. Šmálik, Dr. J. Staško, Dr. F. Šubík, Vincentian Sisters, Bedford, Rev. S. Vrablec, Rev. Dr. F. Zeman, Rev. Dr. T. Zúbek OFM.

Každé dvojčíslo MOSTU stojí nás najmenej $600.00. MOST neplatí nijaké honoráre ani redaktorovi, ani prispievateľom, ani administrátorovi. Ešte raz: Nečakajte na upomienky a keď ste ich už dostali, vyrovnajte svoje predplatné. MOST je službou slovenským kultúrnym ideálom, a preto musí žiť z povedomia a obetí každého kultúrneho Slováka, ktorý ešte nespáchal sebavraždu ducha. Napokon prepáčte túto otvorenosť, ale nemali sme iného východiska.

Redakcia a administrácia MOSTU

Kollar
2002.133

SLOVAKIANA

Mikuláš Šprinc. **Mladosť orla.** Verše. Str. 64. $2.00

Karol Strmeň. **Nivy čakajú jar.** Verše. Str. 64. $2.00

Ján Hollý, **Hlas Matky Tatry.** Výber z básní. Úprava Andreja Žarnova. Str. 40. $2.00

M. Šprinc (red.). **Pozdrav Andrejovi Žarnovovi.** Str. 32. $1.00

* * *

Joseph A. Mikus, J.D. **SLOVAKIA.** A political History: 1918-1950. The Marquette University Press. Pp.: i-xxxiii'- 392. $10.00

J. M. Kirschbaum. **Pavel Jozef Šafárik and his Contribution to the Slavic Studies.** (With a French Summary). Published by The Slovak Institute, Cleveland, Ohio. Pp. 51. $1.50.

J. M. Kirschbaum. **Literature of the Cyrilo-Methodian Period and Slovakia.** Published by The Slovak Institute, Cleveland, Ohio. Pp. 20. $ .50

Dr. John Rekem. **Slovak Literature and National Consciousness before Anton Bernolak (1762-1813).** Published by The Slovak Institute, Cleveland, O. Pp. 47. $1.00

Dr. John Rekem. **The Origin and Development of the Slovak Language.** Middletown, Pa. Pp. 19. $0.50.

Michael Lacko: **Sts. Cyril and Methodius.** Slovak Editions "Sts. Cyril and Methodius". Rome, Italy, Casella Postale 6175. Pp. 235, $3.00

J M. Kirschbaum. **ANTON BERNOLAK.** The First Codifier of the Slovak Language (1762-1813). Published by The Slovak Institute, Cleveland, O. Pp. 48 with French Summary. $1.00

* * *

ORDER FROM: **The Slovak Institute,**
2900 East Boulevard, Cleveland, Ohio, USA

* * *

OBSAH

(Dokončenie z 2. strany obálky)

s. b. **Vdp. prof. Dr. Cyril Búran** — 76
s. b. **Dr. Juraj Török** — 76
s. b. **Ústredie slovenských katolíckych intelektuálov** — 76

KNIHY

Jozef G. Cincík. **Sláva slovenskej gotiky** — Rudolf Dilong. **Brehy slobody** (Imrich Kružliak). — Gorazd Zvonický. **Na jubilejné víno** (I. Kružliak). — Dr. Ján Rekem. **Ján Šándora** (—mš). Lászlo Sziklay. **Zástoj Pešti a Budína** (Dr. Ján Rekem). — Arvéd Grébert. **Die Slowaken und das Grossmährische Reich** (—ik—) — **Chvály a obrany slovenského národa** (Jozef G. Cincík)

ZAZNAMENÁVAME

Hronský ako muzical — Druhé študijné stretnutie Ú. S. K. I. — Teodorik J. Zúbek. Rozjímania o tajomstvách sv. ruženca — Slovenské liturgické spevy — Czechoslovakia, 1948-1963 — Z novších vedeckých prác Dr. Jána Fabianka — Revue IL POLITICO

NAJVÄČŠIE BÁSNICKÉ DIELO VŠETKÝCH ČIAS

DANTEHO

BOŽSKÁ KOMÉDIA

V SLOVENČINE!

Dante Aligieri. PEKLO. Preložil Karol Strmeň, úvodnú štúdiu napísal prof. Arturo Cronia, riaditeľ ústavu slovanskej filológie na Univerzite v Padove. Vydal Slovenský ústav v Cleveland — Roma — München, 1965. Vyšlo v redakcii Dr. Milana Ďuricu za spolupráce vydavateľstva Marsilio Editori, Padova, Italia k siedmej storočnici narodenia Danteho v 1000 číslovaných exemplárov na papieri Rusticus. Strán 287. Dvojfarebný knižný obal, frontispicová kresba, vineta na str. 13 a sedem celostranových ilustrácií štetcom a perom. Formát 4⁰. Cena $5.00.

Veľký dantológ prof. Arturo Cronia, ktorý bol profesorom aj na Bratislavskej univerzite a vedel porovnať taliansky originál so slovenským prekladom Strmeňovým, v superlatívoch hodnotí tento prekladateľský čin.

"Ide o čin veľkého podujatia i veľkej zásluhy. Preklad je skôr básnický než doslovný, a to v tom zmysle, že autor vo svojej rekonštrukcii drží sa viac zmyslu než textu pôvodiny a očarený zvukmi 'himlische Melodie' božského spevu dantovského snaží sa zvýrazniť fonické efekty... Zato vonkajšia či metrická rekonštrukcia je veľmi dobre kalibrovaná, kryštálovo svetlá, vzdušná a melodická v poetickom 'motus' dantovských tercín a ich jambických jedenásťslabičníkov... Bohatý jas fonických hodnôt preniká plnosťou lahodnej reči, prekypujúcej sviežosťou výrazu a lexikálnym bohatstvom, ktorým sa iskria pružné výrazy, bez nepotrebných príveskov a manerizmov. Tu naozaj básnik prekladá básnika, 'senza rompere tutta sua dolcezza e armoria'. (Dante, Convivio, I, 7).

"Je to šťastný prechod z poézie do trans-poézie, ako by povedal Diego Valeri. A šťastným tlmočníkom tohto vznešeného prechodu je akademický maliar Dr. Jozef Cincík, ktorý robustnými a výraznými kresbami naozaj majstrovsky ilustroval Strmeňov poetický preklad. Máme tu bezpochyby najlepší slovenský preklad Božskej komédie. Je to nevšedná udalosť v slovenskej literatúre, lebo ako Dante vo vyhnanstve napísal svoje božské dielo, tak Karol Strmeň v cudzine spravil svoju božskú robotu. Utrpenie sa tak premieňa v neskonnosť." (Arturo Cronia, Dante u Slovákov, str. 11).

Toto vrcholné dielo svetovej literatúry v prekrásnom slovenskom preklade malo by byť v knižnici každého kultúrneho Slováka.

Objednať možno od: The Slovak Institute, 2900 East Boulevard, Cleveland 4, Ohio, USA. Cena $5.00 brožovaná, $7.50 viazaná.

JEDNOTA PRINTERY, Middletown, Pa. Printed in the U.S.A.